

I en presseetisk gråson?

**En analyse av Vær varsom-plakatens punkt 3.3, og
journalisters forhold til dette.**

Stella M. Heieren

Masteroppgave i journalistikk

Institutt for medier og kommunikasjon

UNIVERSITETET I OSLO

09.11.2012

© Stella M. Heieren

Oslo, 2012

I en presseetisk gråson? En analyse av Vær varsom-plakatens punkt 3.3, og journalisters forhold til dette.

Stella M. Heieren

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

SAMMENDRAG

Denne oppgaven dreier seg om kildeetikk, med fokus på Vær varsom-plakatens punkt 3.3: «Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter». Vær varsom-plakatens punkt 3.3 er diffust formulert, og innholdet er åpent for tolkning. Jeg ønsket dermed å finne ut hva dette punktet egentlig innebærer, og hvordan journalister forholder seg til dette. Jeg tar utgangspunkt i de teoretiske perspektiver som finnes om emnet, med hovedfokus på Vær varsom-komiteéns definisjon av punktet i forarbeidene til revisjonen av Vær varsom-plakaten i 1994, da punktet fikk den form det har i dag. Gjennom en kvantitativ undersøkelse av alle fellende PFU-uttalelser med henvisning til Vær varsom-plakatens punkt 3.3, forskningsintervjuer med kvalifiserte fagfolk og journalister, samt kvalitative innholdsanalyser av PFUs uttalelser, kom det frem at det råder en usikkerhet rundt punktets betydning, og at tolkningene innebærer en rekke elementer som strekker seg ut over den definisjon Vær varsom-komiteén presenterer i sine forarbeider. Jeg har i denne masteroppgaven forsøkt å kartlegge, forstå og forklare disse elementene, som daglig angår alle journalister på jobb.

SUMMARY

The purpose of this paper is to highlight how editors and editorial staff members value source ethics, focusing on point 3.3 of the Code of Ethics of the Norwegian Press (Vær varsom-poster): *“Good press conduct requires clarification of the terms on which an interview is being carried out. This also pertains to adjacent research”*. My take is that point 3.3 of the Code of Ethics has a vague and diffuse formulation which allows journalists to interpret it as they like. I wanted to find out what point 3.3 really says and how journalists relate to it. The point of reference is the theoretical perspectives that exist on the subject, with the main focus on the Vær varsom-committee’s definition of this paragraph in the preparatory work for the revision of the Code of Ethics of the Norwegian Press in 1994, when paragraph 3.3 got the form it has today. Through a quantitative survey of all incriminating PFU-statements referring to the Code of Ethics point 3.3, research interviews of qualified professionals and journalists, as well as qualitative content analysis of a selection of PFU statements, I revealed that there occurs uncertainties about the meaning of paragraph 3.3’s content, and that the interpretations involves a number of elements that extends beyond the definition made by the Vær-varsom-committee in the preparatory documents. I have in this thesis attempted to identify, understand and explain these elements, as daily concerns all journalists at work.

FORORD

Det å skrive denne masteroppgaven har vært langt mer krevende enn jeg hadde forestilt meg. Jeg er blitt kjent med sider ved meg selv jeg før ikke ante at eksisterte, og veien mellom glødende entusiasme og bunnløs frustrasjon har vært kort. Allikevel ville jeg nå ikke for alt i verden vært det foruten. Prosessen har kanskje vært krevende, men like fullt lærerik, morsom og inspirerende.

Underveis er det mange som har stilt opp og vært til stor hjelp, enten med sin faglige kompetanse, eller rett og slett bare ved å eksistere.

Først av alt, takk til min veileder, Sigurd Allern, for at du med stødig hånd har gitt meg tilbakemeldinger, råd og oppmuntringer når jeg har trengt det som mest. Takk til Kjell Nyhuus i Norsk Presseforbund, for din gode latter og for hjelp til å grave i PFUs arkiver. Og takk til Svein Brurås, som for cirka et år siden, ga meg troen på dette prosjektet.

Takk til Mamma, for råd, tilbakemeldinger, psykisk støtte, og for at du da det har vært nødvendig, har forsikret meg om at dine følelser for meg er helt uavhengig av mine evner til å skrive en masteroppgave.

Tusen takk til min aller beste venn og kjæreste, Anders, for at du har vært der, for at du har latt din evige optimisme smitte over på meg, og for at du har fått meg på andre tanker de dagene jeg har vært nær ved å gi opp alt, til fordel for en karriere som apebabypasser i Mellom-Amerika.

Og sist, men ikke minst: Takk til Lén, Tonje, Anne og Jacob, for gode samtaler, og for at dere gjorde skrivestua til et sted jeg ofte satte pris på å være. Uten dere, er jeg faktisk ikke sikker på om dette ville ha gått!

Stella M. Heieren

Oslo, 9. november 2012

INNHOLDSFORTEGNELSE

KAPITTEL 1: INNLEDNING	1
1.1 SELVJUSTIS I NORSKE MEDIER	2
1.2 PRESSENS FAGLIGE UTVALG	3
1.3 KILDEETIKK	5
1.4 PROBLEMSTILLING OG HYPOTESE	7
1.5 OPPGAVENS STRUKTUR.....	8
KAPITTEL 2: TEORETISK GJENNOMGANG.....	9
2.1 ET MANGFOLD AV KILDER	10
2.1.1 Bakgrunnssamtaler.....	11
2.1.2 Skjulte metoder	14
2.1.3 Bytteteori.....	15
2.2 Å SKAPE TILLIT	18
2.3 INTERVJUET SOM JOURNALISTISK METODE	20
2.3.1 Etikk i intervjusituasjonen	21
2.4 VÆR VARSOM-PLAKATENS PUNKT 3.3	22
2.4.1 Åpenhet	23
2.4.2 Kryssklipping	25
2.4.3 Lite etisk refleksjon.....	27
KAPITTEL 3: METODENE I UNDERSØKELSEN	28
3.1 METODETRIANGULERING	29
3.2 VALG AV INFORMANTER OG ANALYSEOBJEKTER	30
3.3 KVALITATIVE VERSUS KVANTITATIVE METODER	33
3.3.1 Kvantitativ innholdsanalyse	34
3.3.2 Kvalitativ innholdsanalyse	35
3.3.3 Kvalitativ intervjuing	37
3.4 VALIDITET OG RELIABILITET – FORSKNINGSMESSIGE UTFORDRINGER ..	38

KAPITTEL 4: INTERVJUDRØFTING	42
4.1 Å GJØRE PREMISSENE KLARE	42
4.2 KILDEETIKK I PRAKSIS	48
4.2.1 Om å ledes inn i fristelse og å holde kortene tett til brystet.....	48
4.2.2 Journalisters behandling av kildene	54
4.2.3 «Off record»	58
4.3.4. En grunnleggende journalistisk ferdighet – om etisk refleksjon	61
4.3 VIKTIGSTE FUNN	64
KAPITTEL 5: FELT AV PFU	64
5.1 AVGRENSNINGER	65
5.2 UTVIKLING DE SISTE 17 ÅR.....	66
5.3 MEDIETS DEKNINGSOMRÅDE	67
5.4 TYPE MEDIUM.....	68
5.5 SJANGERFORDELING	69
5.6 TYPE KILDE	70
5.7 PFUs VURDERING.....	73
5.7.1 Avtalebrudd.....	74
5.7.2 Unnlatt informasjon	75
5.7.3 Konstruerte sitater	75
5.7.4 Uten samtykke	75
5.7.5 Uforberedte scener	77
5.7.6 Falske premisser.....	78
5.7.7 Endringer uten avtale	78
5.7.8 Misfornøyd med saken.....	79
5.8 VIKTIGSTE FUNN	80
KAPITTEL 6: TO KLAGESAKER	80
6.1 PFU-SAK 180/05	81

6.1.1 Sammen drag: «LO ved kongens bord».....	81
6.1.2 Klagen.....	83
6.1.3 Tilsvaret	85
6.1.4 Utvalgets uttalelse.....	87
6.1.5 Funn PFU-sak 180/05	88
6.2 PFU-SAK 148/08	89
6.2.1 Sammen drag: «Ungdom og sex»	89
6.2.2 Klagen.....	90
6.2.3 Tilsvaret	93
6.2.4 PFUs uttalelse	95
6.2.5 Funn PFU-sak 148/08	96
6.3 Oppsummering og hovedfunn	97
KAPITTEL 7: DRØFTING OG KONKLUSJON	98
7.1 TEORI VERSUS PRAKSIS.....	99
7.2 HVORDAN FORHOLDER JOURNALISTER SEG TIL DETTE?.....	101
7.2.1 Journalisters bevissthet	101
7.2.2 Journalisters forhold til kildene	103
7.3 KONKLUSJON – I EN PRESSEETISK GRÅSONE.....	104
KILDER	105
INTERVJUOVERSIKT	109
VEDLEGG.....	110

KAPITTEL 1: INNLEDNING

Denne oppgaven dreier seg om noe av det mest fundamentale ved journalistikken, nemlig presseetikken.

Presseetikk er regelmessig tema i mediene, og blir ofte gjort til gjenstand for debatt, særlig etter at store hendelser som har fått bred dekning i mediene har funnet sted. I etterkant kommer gjerne diskusjonene. Ble innholdet behandlet og presentert på en presseetisk forsvarlig måte? Og hva med billedbruk, overskrifter og ingresser? I hvilken grad bør nyhetsmediene eksponere enkeltpersoner, kjente som ukjente, i sine kanaler?

Det som gjerne kjennetegner kritikken mot pressen¹ i etterkant av store hendelser som har fått bred mediedekning, er at den i hovedsak er rettet mot presentasjonen av det journalistiske materialet. Hva som skjedde i produksjonsprosessen og innsamlingsfasen, det som legger fundamentet for hva som blir presentert, blir ofte viet mindre oppmerksomhet.

Svein Brurås skriver i sin bok *Etikk for journalister* fra 2006:

Presseetikken har tradisjonelt handlet om publisering av journalistisk materiale. Mindre oppmerksomhet har vært rettet mot innsamlingen av materialet, og de etiske dilemmaer og overtramp som kan oppstå i research- og undersøkelsesfasen (Brurås 2006: 162).

Brurås påpeker imidlertid at nettopp denne delen av det journalistiske arbeidet har fått mer oppmerksomhet de senere år, og trekker frem Hedrum-saken² som et eksempel på årsaken til dette.

Vær varsom-plakatens punkt 3.3 dreier seg eksplisitt om journalisters direkte kontakt med kildene, og lyder som følger: «Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter». Punktet ble formulert slik det nå står etter revisjon av Vær varsom-plakaten i 1994. Gjør man et søk i PFUs nettarkiv, sortert på

---

¹ «Pressen» brukes her som en felles betegnelse for nyhetsmediene (nettmedier, radio, TV og ukeblader er også med i Norsk Presseforbund, og er bundet av Vær varsom-plakaten).

² I August 1999 ble en 12 år gammel jente funnet drept i Hedrum i Vestfold. Kort tid etter ble den lille bygda raskt invadert av journalister, og i etterkant dukket ikke uventet den presseetiske debatten opp. Denne gangen var imidlertid fokuset rettet mot journalistenes adferd, noe som førte til at Vær varsom-plakaten ble endret på tre områder som angikk dette under revisjonen i 1999. For det første ble det presisert innledningsvis at «Presseetikken gjelder hele den journalistiske prosessen, fra innsamling til presentasjon av det journalistiske materialet». Tittelen på plakaten ble også endret, så det ble hetende «Journalistisk adferd i forholdet til kildene», i tillegg til at det ble gjort en tilføyelse til punkt 3.9, som nå lyder som følger: «Opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen. Vis særlig hensyn overfor personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft. Husk at mennesker i sjokk eller sorg er mer sårbare enn andre» (Vær varsom-plakaten punkt 3.9, Brurås 2006: 162-163).

saksnummer fra perioden 1995-2011 får man 82 treff. Til sammenligning finner man 224 klager med bakgrunn i Vær varsom-plakatens punkt 4.1, som går spesifikt på presentasjonen av det journalistiske materialet: «Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon».

Dette skapte for min del interessante spørsmål. Vær varsom-plakatens punkt 3.3 fremstår som diffust sammenlignet med punkt 4.1. Det er et tolkningspunkt, og man kan vanskelig komme med en konkret definisjon av hva punktet egentlig innebærer. Sakene som er felt i PFU på grunnlag av Vær varsom-plakatens punkt 3.3, viser også at det ofte er uenighet mellom kilde og journalist om hvorvidt premissene for intervjuet i tilstrekkelig grad ble klarlagt på forhånd. Det ser altså ut til at det råder en uklarhet rundt hvordan journalister skal opptre i forbindelse med deres eget kanskje viktigste verktøy: intervjuet.

1.1 SELVJUSTIS I NORSKE MEDIER

Terje Rasmussen skriver i *Mektig og aktverdig – betraktninger om journalistikkens legitimitet* fra 2004:

Mer enn i de fleste andre land har medieorganisasjoner i Norge samarbeidet med stor suksess om det medieetiske systemet. Denne historiske aktverdighetsproduksjonen har bidratt til stabilitet og uavhengighet for mediene og journalistikken. Side om side med de store endringene og veksten i mediesektoren, og særlig på 1990-tallet, har medieetikken manifestert seg som et robust og fleksibelt virkemiddel. Med dette har massemediene bygget ikke bare en faglig, men også en etisk autonomi. Både faglig og etisk har de funnet sin vei (Rasmussen 2004: 12-13).

Det norske presseetiske systemet består av et normsett utarbeidet av pressen selv, via representanter i Pressens faglige utvalg, og nedfelt i Vær varsom-plakaten. Normene er både etiske og faglige, og har den funksjonen at de både skal veilede journalister om hvilket ansvar som medfølger det journalistiske oppdraget og hvordan man som journalist skal opptre i arbeidsprosessen, og å beskytte enkeltmennesker mot «uakseptabel, krenkende og skadelig publisitet» (Bodahl-Johansen 2003: 55).

I tillegg sørger presseetikken for en uformell journalistisk autorisasjon. I profesjoner som krever offentlig autorisasjon, som for eksempel lege- eller advokatyret, vil den formelle utdanning som er obligatorisk for å oppnå graden og igjen autorisasjonen, fungere som et kvalitetsstempel på deg som utøver av et arbeid. I fag som i mindre grad er regulert, som for eksempel journalistikk, vil «dagens løpende praksis i stor grad bestemme hva som skal være fasit» (Raum 2003: 67). Presseetikken kan med andre ord sies å være en rettesnor for

hvordan journalister skal arbeide: For å være journalist må du kjenne til det presseetiske regelverk som for tiden er gjeldende, og følge det i ditt journalistiske virke.

Presseetikken er altså viktig for journalistikkens status. Det fremstår også som avgjørende at det etiske regelverket er arbeidet frem av pressen selv. Med det gjør pressen som yrkesgruppe krav på respekt for sitt fag og etikken knyttet til dette.

Selvjustis er en forutsetning for en slik faglig autonomi, og den ambisiøse profesjonen må tilby ansvarlighet i bytte for det privilegium å kunne regulere sin egen justis. For en profesjon med en så lite eksklusiv kunnskapsbasis som journalistikken, er det spesielt viktig å kunne vise til en høy etisk standard (Raaum 1999 kap. 2 sitert i Raaum 2003: 46-47).

1.2 PRESSENS FAGLIGE UTVALG

Det første presseetiske utvalget i Norge, Det faglige utvalg, ble opprettet i 1930. Utvalget besto den gang av tre journalister med høy anseelse, og de som i begynnelsen klagde inn saker var gjerne selv også journalister (Røssland 2003: 25). Medlemmene av utvalget benyttet som oftest sin egen sunne fornuft som rettesnor når de behandlet saker, noe enkelte redaksjoner, især de som ikke selv hadde representanter i utvalget, hadde problemer med (Røssland 2003: 27). Det var behov for et mer standardisert normsett for hvordan utvalget skulle arbeide. Etter forslag fra Det faglige utvalg selv, ble den første Vær varsom-plakaten opprettet i 1936 (Raaum 2003: 27). Denne bestod av én side fylt av konsise formaninger til journalistene. Siden har plakaten blitt revidert en rekke ganger, og fremstår nå som et langt mer omfattende dokument, bestående av fire kapitler med opp til 17 underpunkter³. I 1972 fikk utvalget dessuten navnet Pressens faglige utvalg (PFU), og ble utvidet til det som også er dagens antall medlemmer, syv, hvorav fire er representanter fra pressen, og tre fra allmennheten (Røssland 2003: 33).

Vær varsom-plakaten består av presseetiske regler utviklet og nedsatt av PFU, og fungerer som rettesnor når utvalget skal gjøre sine vurderinger (Vedtekter for Pressens faglige utvalg, §2).

Lars Arve Røssland hevder at PFU i dag i stor grad fremstår som premissleverandør for den norske presseetiske debatten. Han mener også at en måte å se på presseetikk på er å si at «det er det som blir gjort til gjenstand for presseetiske vurderinger» (Røssland 2003: 25). Enhver kan klage inn en sak til PFU, så fremt vedkommende har samtykke fra kilden det gjelder⁴. Det

---

³ Vær varsom-plakaten: <http://presse.no/Etisk-regelverk/Vaer-Varsom-plakaten>

⁴ Hvem kan klage?: <http://presse.no/Klage-til-PFU/Hvem-kan-klage>

er imidlertid utvalget selv som bestemmer hvilke saker som skal tas opp til behandling og ikke. Utvalget behandler dessuten kun de saker som faktisk klages inn, det være seg av kilden selv eller av en annen person med samtykke fra kilden. Utvalgets generalsekretær kan dessuten selv ta initiativ til behandling av enkelte saker⁵. De saker som blir klaget inn, behandlet og vurdert av utvalget til brudd på god presseskikk, utgjør dermed kanskje bare en liten del av alle de presseetiske brudd som faktisk blir begått. Det er derfor sannsynlig at disse kun utgjør «toppen av isfjellet».

PFU utgjør i følge Terje Rasmussen «et etisk sentrum i det journalistiske fellesskapet». Utvalget gjør sine vurderinger på et skjønn som legitimeres av Vær varsom-plakaten (Rasmussen 2004: 75). Pressens faglige utvalg sitter altså med makten til å vurdere hva som er god presseskikk. Odd Raaum drøfter i boken *Dressur i pressen – selvjustis i internasjonalt perspektiv* betegnelsen «god skikk». Som rettslig standard mener han at den har en deskriptiv og en normativ side.

For det første kan tolkningen av begrepet fastsettes etter nokså fritt skjønn fra domstolens side. Det gjelder særlig hvis praksis på området ennå ikke har festet seg til entydige normer. For det andre brukes den som referanse til adferd og arbeidsprestasjoner som i vedkommende bransje eller yrke anses som akseptable (Raaum 2003: 67).

Raaum mener denne dualismen preger betegnelsen «god skikk» også når den benyttes i presseetisk sammenheng. «Dels brukes den som ensbetydende med gjeldende konsensus, for eksempel slik den oppfattes av PFU, og dels er den et resultat av PFUs frie synsing om hva som *bør* være god presseskikk» (Raaum 2003: 67).

Vær varsom-plakaten er dessuten som nevnt, jevnlig blitt revidert, noe som forteller mye om de presseetiske reglenes tilpasningsdyktighet, og om den aktive mediedebatten. I følge Rasmussen medfører imidlertid dette at plakaten ikke fremstår som et prinsipielt, men et pragmatisk dokument. Den er «hensiktsmessig og veiledende, snarere enn ufravikelig» (Rasmussen 2004: 62). At de presseetiske normer forandrer seg er også en nødvendighet for at pressen skal kunne holde tritt med samfunnet. «Når samfunnet forandrer seg, forandrer også de etiske normer seg» (Bodahl-Johansen 2003: 53).

De mange punkter som med årene er tilføyet Vær varsom-plakaten, har gjort den langt mer omfattende enn tidligere. Den er imidlertid ikke blitt mer konkret, og en rekke av punktene er åpne for tolkning. I PFUs nettarkiv kan man finne de aller fleste sakene som er blitt behandlet

---

⁵ *Initiativretten*: <http://presse.no/Klage-til-PFU/Initiativretten>

i utvalget siden 1991. På denne måten kan man i tvilstilfeller finne ut hva som er gjeldende praksis for hvert enkelt punkt.

Som nevnt tidligere er de presseetiske normer svært viktige for at journalistikken skal kunne operere som en faglig instans. For at PFUs vurderinger opp mot Vær varsom-plakaten skal kunne ha noen funksjon, ut over å få vurdert den enkelte sak, må uttalelsene formuleres på en så prinsipiell måte at de i etterkant kan benyttes som rettesnor i vurderingen av andre innklagede saker (Bodahl-Johansen 2003: 55). Det er viktig at de i uttalelsen får frem en gjennomarbeidet og kvalifisert begrunnelse for at saken blir vurdert til brudd, eller ikke brudd på god presseskikk. Skjalg Fremo stiller imidlertid spørsmålstegn ved om «PFUs uttalelser i de enkelte klagesaker er så klare og utvetydige at de kan brukes i vurderingen av senere saker» (Fremo 2003: 65). Som Vær varsom-plakaten har også PFUs uttalelser stadig økt i lengde, i motsetning til tradisjonen om at de skulle være korte og prinsipielle (Bodahl-Johansen 2003: 55).

1.3 KILDEETIKK

Et av Vær varsom-plakatens punkter som er blitt gjenstand for tilføyinger er punkt 3.3. Under revisjonen av Vær varsom-plakaten i 1994, fikk temaet «journalisters forhold til kildene» høy prioritet. Kildene er på mange måter journalistikkens viktigste ressurs, og det er derfor viktig å ha et godt og avklart system for hvordan man skal forholde seg til disse (Gran 1995: 37). Dette var riktignok ikke første gang man fastsatte en formulering som skulle sørge for at journalistenes kilder til enhver tid skulle være klar over at det de sa, ville komme til å bli benyttet i redaksjonelt stoff. I 1975 ble følgende formulering en del av pressens etiske regelverk: «Misbruk ikke andres tillit. Det bør fremgå at de opplysninger og uttalelser som gis kan bli offentliggjort» (Norsk presseforbund 1975, punkt 2).

Under neste revisjon av Vær varsom-plakaten, i 1987, vurderte utvalget punktets første del, om at man ikke skal misbruke andres tillit, som så selvsagt at det fremsto som overflødig (Gran 1995: 39). Mer oppmerksomhet fikk imidlertid oppfordringen til journalister om og i ethvert tilfelle gjøre det klart for kilden at opplysninger som gis kan tenkes å bli offentliggjort. Den noe vage formuleringen «det *bør* fremgå...» ga få svar på i hvilke situasjoner dette *burde* skje, og i hvilke man eventuelt kunne tillate seg å la være. Skulle man som hovedregel alltid gi kilden klar beskjed om at han eller hun var i en intervjusituasjon, og ville man begå en feil i yrkesutøvelsen dersom man ikke gjorde det?

Bakgrunnen for formuleringen var sannsynligvis at også kilder kan oppfatte situasjoner forskjellig. Profesjonelle kilder som er vant til å uttale seg i mediene kjenner godt til pressens arbeidsmetoder, mens personer som tilfeldig ender opp som journalistisk kilde sannsynligvis ikke gjør det. I slike sammenhenger vil det være viktig å gjøre kilden klar over dette, så det ikke oppstår uønskede situasjoner i etterkant (Gran 1995: 40). Etter 1987-revisjonen ble dermed setningens siste del stående alene: «Det bør klart fremgå at uttalelser som gis kan bli offentliggjort».

Formuleringen «Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter», kom til etter 1994-revisjonen av Vær varsom-plakaten, under punkt 3.3. Også her blir det fastslått at det er journalisters plikt å gjøre det klart for kilden at han eller hun nå er i en intervjusituasjon, med det det innebærer. Dette er journalistens ansvar, og dersom det foreligger den minste tvil om at vedkommende er klar over dette, skal det ettertrykkelig presiseres av journalisten, for å unngå misforståelser (Brurås 2006: 165).

Også i forarbeidene til revisjonen av Vær varsom-plakaten fra 1994 understrekes det at man som hovedregel skal tilkjenne seg som journalist, og at man skal gjøre kilden oppmerksom på at eventuelle uttalelser kan bli offentliggjort. De legger også vekt på at det er journalistens ansvar å bringe klarhet i dette dersom tvil skulle forekomme, og viser med det spesielt til en PFU-sak mot Bergensavisen i 1993, hvor utvalget i sin uttalelse skriver at «i tvilstilfeller må redaksjonen ha ansvar for dette» (Gran 1995: 41).

Ut fra dette kan det se ut som Vær varsom-plakatens punkt 3.3 er relativt ukomplisert. Presenter deg som journalist, slik at vedkommende du snakker med er klar over at det han eller hun sier kan bli brukt i redaksjonelt materiale, så har du utfylt dine etiske journalistiske plikter. Allikevel viser det seg, dersom man går gjennom sakene i PFUs nettarkiv som er klaget inn på grunnlag av Vær varsom-plakatens punkt 3.3, at det ofte er uenighet mellom kilde og journalist om hvorvidt journalisten har gjort premissene klare i intervjusituasjonen. Dette til tross for at det i svært få av sakene er blitt benyttet skjult identitet eller skjult kamera, som jo behandles under Vær varsom-plakatens punkt 3.10.

I følge Gunnar Bodahl-Johansen kan det være flere årsaker til at kilde og journalist har forskjellige oppfatninger av om Vær varsom-plakatens punkt 3.3 er brutt eller ikke. Én kan være at det rett og slett råder en usikkerhet i landets redaksjoner om hva formuleringen i dette

punktet egentlig innebærer, fordi det ikke eksisterer noen universell holdning til punktets betydning (Bodahl-Johansen 2004: 4).

Norske redaksjoner har i dag ofte egne husregler for hvordan de skal følge de presseetiske reglene i praksis, men det er allikevel ikke uvanlig at man har forskjellig forståelse av disse også innad i hver redaksjon (Bodahl-Johansen 2004: 5).

Det fremstår imidlertid noe underlig at det skulle råde stor usikkerhet om hvordan man skal presentere seg som journalist og gjøre kilden oppmerksom på at han nå snakker med en representant fra norsk presse. Man kan dessuten også spørre seg, dersom Vær varsom-plakatens punkt 3.3 i hovedsak dreier seg om at man skal tilkjenne seg som journalist, og gjøre kilden oppmerksom på at det som sies kan bli offentliggjort, om hvorfor punktet ikke da er formulert mer konkret om dette.

1.4 PROBLEMSTILLING OG HYPOTESE

Det ser altså ut til å råde usikkerhet om hvordan man skal definere innholdet i Vær varsom-plakatens punkt 3.3, til tross for at Vær varsom-komiteén i forarbeidene til revisjonen i 1994, har tolket punktet relativt klart og konsist. At det i tillegg er så stor differanse mellom antallet saker som er klaget inn på grunnlag av punkt 3.3, som går direkte på journalisters arbeidsmetoder, fremfor punkt 4.1, som dreier seg om presentasjonen av materialet, gjør temaet verdt å undersøke nærmere. For er det faktisk sånn at journalisters omgang med kildene er langt mer uproblematisk enn hva deres praksis for presentasjonen av stoffet er?

Det er Pressens faglige utvalg som avgjør hvilke saker som skal behandles av utvalget.

Dermed spiller utvalget også en viktig rolle når det gjelder hvilke temaer som blir gjenstand for offentlig debatt. Det er viktig at PFUs uttalelser formuleres så prinsipielt at de også kan benyttes i forbindelse med vurdering av andre saker. Samtidig fremgår det at det er et faktum at PFU-uttalelsene med årene er blitt lengre, men ikke nødvendigvis mer forklarende enn tidligere (Bodahl-Johansen 2003: 55). Vær varsom-plakaten er dessuten blitt kraftig utvidet fra det som i 1936 var utgangspunktet. Blant punktene som i stor grad er blitt revidert og omformulert er punkt 3.3. Da temaet premisser for intervju ble tatt inn i Vær varsom-plakaten i 1975, lød det som tidligere nevnt som følger: «Misbruk ikke andres tillit. Det skal fremgå at de opplysninger og uttalelser som gis kan bli offentliggjort». Ut fra Vær varsom-plakatens forarbeider i 1994, kan man i stor grad tolke det som at punktets innhold fremdeles omfatter det samme. Man kan imidlertid spørre seg hva som da er grunnen til at de har valgt å erstatte den konkrete setningen om at «det skal fremgå at de opplysninger og uttalelser som gis kan

bli offentliggjort», dersom den nye og langt mer vage formuleringen «det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter» betyr akkurat det samme.

Jeg ønsker i denne oppgaven å finne ut hva dette punktet faktisk innebærer, og om, og eventuelt i hvilken grad, punkt 3.3 er gjenstand for oppmerksomhet i norske redaksjoner. Har journalister en så klar og tydelig holdning overfor sine kilder i forkant av intervjuet at det er få som finner det nødvendig å klage på dette? Eller kan det lave antallet klager ha noe å gjøre med den lite konkrete formuleringen i punktet?

Jeg har valgt å dele min hovedproblemstilling i to:

- 1) Hva vil det si å skulle gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter?
- 2) Og hvordan forholder journalister seg til dette spørsmålet?

På bakgrunn av de forklaringene som er blitt presentert i denne innledningen, har jeg formulert hypotesen «Det hersker usikkerhet i norske redaksjoner når det gjelder hva Vær varsom-plakatens punkt 3.3, om å gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter, egentlig innebærer», og det er dette jeg vil forsøke å undersøke nærmere.

Temaet er interessant fordi kildene og kildematerialet er vesentlig og avgjørende for journalistikkens innhold. Har man ingen kilder, har man heller ingen sak. Videre er intervjuet en av journalistenes viktigste og mest benyttede metoder. At journalister opptrer etisk riktig i forhold til kildene er viktig for journalistikkens legitimitet.

1.5 OPPGAVENS STRUKTUR

Oppgaven er delt inn i syv kapitler. I kapittel 1 har jeg gjort rede for problemstilling, hypotese og bakgrunnen for min interesse for dette feltet. Kapittel 2 består av en teoretisk drøfting, hvor jeg tar for meg de temaer som kan knyttes til Vær varsom-plakatens punkt 3.3. Intervjuet som journalistisk metode, møtet mellom kilde og journalist, bytteteori og tillitsbygging er her sentrale temaer. I kapittel 3 tar jeg for meg de metoder jeg har benyttet for å belyse oppgavens problemstilling. Jeg forklarer her årsakene til at nettopp disse fremgangsmåtene ble valgt, i tillegg til hvilke metodiske utfordringer de førte med seg.

I kapittel 4, 5 og 6 presenterer jeg resultatene fra undersøkelsene som er blitt gjort. Kapittel 4 er en intervjudrøfting gjort på bakgrunn av kvalitative intervjuer gjennomført med syv personer, henholdsvis fire ekspertinformanter og tre aktive journalister. Her blir spørsmålet om hva Vær varsom-plakatens punkt 3.3 innebærer besvart fra forskjellige synsvinkler. I tillegg er temaer som pressens dobbeltrolle, journalisters forhold til kildene, off record og etisk refleksjon sentrale. I kapittel 5 viser jeg resultatene fra en kvantitativ innholdsanalyse av samtlige PFU-uttalelser knyttet til saker som tar opp brudd på god presseskikk på bakgrunn av punkt 3.3. I analysen har jeg blant annet sett nærmere på hvordan bruddene er fordelt på type medium (radio, TV, skriftlig medium), hvordan antallet brudd er fordelt basert på medienes størrelse, hvilke kilder som oftest blir utsatt for presseetiske brudd av denne typen, og til sist, hvilke begrunnelser PFU har lagt til grunn for at en sak er blitt felt for brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3. I kapittel 6 presenterer jeg to eksempler på saker som er blitt felt for brudd på VVP 3.3, gjennom kvalitative innholdsanalyser av PFU-uttalelsene knyttet til disse. Dette for å belyse hvordan journalistene i enkelte tilfeller går frem i praksis, og hvordan de selv begrunner valgene som ble tatt i forbindelse med de aktuelle intervjusituasjonene. Materialet er uttalelser hentet fra PFUs nettarkiv⁶, supplert med kommentarer og betraktninger fra journalistene selv.

I Kapittel 7 drøfter jeg de funn som er blitt gjort i forhold til oppgavens problemstilling, og knytter dette til de teoretiske perspektiver som ble lagt frem i kapittel 2.

KAPITTEL 2: TEORETISK GJENNOMGANG

Jeg skal i dette kapittelet gå nærmere inn på forskjellige elementer som berører Vær varsom-plakatens punkt 3.3, og journalisters forhold til dette. Dette innebærer en redegjørelse av journalisters forhold til kildene, og hvilke etiske problemstillinger som kan knyttes til dette. Jeg vil gå dypere inn i formuleringen «Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter», for å forsøke og få en oversikt over hva dette punktet innebærer. Deretter drøfte journalisters forhold til kildene. Hvordan forbereder journalister kildene på intervjusituasjonen? Hvordan forholder journalister seg til forskjellige typer kilder, hvilke elementer karakteriserer journalisters forhold til kildene, og er det eventuelt problematiske forhold her? Jeg vil også kort komme inn på Vær varsom-plakatens punkt 3.10, om skjulte metoder.

---

⁶ PFU-basen: www.pfu.no

2.1 ET MANGFOLD AV KILDER

Jo Bech-Karlsen hevder i sin bok *Avisreportasjen* fra 1984 at de journalistiske kildene vanligvis deles i to: Trykte kilder (dokumenter, bøker, manuskripter, brev o.l.) og muntlige kilder (mennesker) (Bech-Karlsen 1984: 89). Da det med tiden har vokst frem en rekke nye kildeelementer mener jeg det er mer naturlig og her skille mellom *kilder* og *kildemateriale*. *Kildene* er muntlige kilder, personer, som enten kan representere seg selv eller organisasjonen vedkommende tilhører. *Kildemateriale* finnes i mange typer, eksempelvis trykte kilder, som dokumenter, bøker, manuskripter, brev og nettsteder, samt audiovisuelle elementer, som lydopptak, filmer eller andre innslag. I tillegg kommer den informasjonen journalisten faktisk får av en kilde i forbindelse med et intervju. Det er imidlertid *kildene* som er aktuelle i denne drøftingen.

En journalist møter i løpet av en arbeidsdag en rekke forskjellige mennesker, og som kilder kan disse fremstå på ulike vis. Mange av disse er profesjonelle, og arbeider aktivt og bevisst for å få medieoppdrag, som en del av jobben. Noen havner mer tilfeldig i mediens søkelys, mens andre igjen gjør det ufrivillig, som følge av at de har vært utsatt for en ulykke eller lignende (Lamark og Morlandsstø 2002: 16).

Det er viktig å ha et så balansert kildenettverk som mulig. Når «toppkilder» er journalistenes dominerende kilder (Allern 2001: 175), betyr det samtidig at vanlige folk blir tilsvarende lite synlige. Bjarne Kvam og Lars Arve Røssland deler i boken *Tilfeldig gapestokk – pressens identifisering i kriminalsaker* fra 1998 mediens muntlige kilder inn i tre kategorier: Offentlige personer, betinget offentlige personer og ikke-offentlige personer. Overgangen mellom disse er glidende, men skalaen går fra de som bevisst søker offentlighet, og er avhengige av mediene for å få ut sitt budskap, til de som helt bevisst ikke har søkt noen form for offentlighet (Schjøtz 1996: 50, sitert i Kvam og Røssland 1998: 123).

I en prinsipputtalelse fra PFU defineres offentlige personer som «personer i betrodde offentlige eller private stillinger eller verv» (Kvam og Røssland 1998: 133). Noen eksakt videre definisjon på dette vil være vanskelig å oppdrive, men Røssland og Kvam velger å hevde at beskrivelsen omfatter personer som samfunnet må ha stor tillit til, som offentligheten har rett til å vite hva står for, og som man må kunne forvente at har en helstøpt integritet. Også private forhold kan her være av betydning, dersom de er av en slik karakter at det kan rokke ved folkets tillit til vedkommende (Kvam og Røssland 1998: 135). Eksempler på

personer som faller inn under kategorien offentlige personer er politikere, dommere, sentrale næringslivsledere og redaktører i større publikasjoner (Kvam og Røssland 1998: 140).

En betinget offentlig person er en person som i kraft av sin profesjon er viktig i samfunnet, men som allikevel ikke har en avgjørende betydning i forbindelse med samfunnets styring. Blir noen av disse straffeforfulgt for noe de har gjort i arbeidssammenheng har det offentlig interesse, mens deres privatliv er heller uinteressant. Dette kan være idrettsstjerner, lærere, forfattere og leger (Kvam og Røssland 1998: 144).

Den siste kategorien, ikke-offentlige personer, omfatter alle *vanlige* mennesker, som generelt sett ikke har offentlig interesse (Kvam og Røssland 1998: 145). Dersom disse allikevel havner i mediens søkelys, via en ulykke, ved å være dømt i en oppsiktsvekkende og alvorlig kriminalsak eller ved deltakelse i et TV-program etc. vil det være relevant og også omtale og, om mulig, intervju disse.

Personer som går under kategorien offentlige personer, som er viktige for samfunnet, hvis handlinger har offentlig interesse, og som via sin stilling også søker offentligheten, bør være forberedt på henvendelser fra mediene i større grad enn den gjengse borger (Kvam og Røssland 1998: 147), og bør også i større grad enn andre være kjent med pressens arbeidsmetoder. Man kan tenke seg at også betinget offentlige personer via sin arbeidssituasjon bør ha fått et visst innblikk i dette, og på hvilken måte man bør behandle henvendelser fra pressen. Ikke-offentlige personer, som kanskje aldri tidligere har hatt befatning med media, har sannsynligvis ikke denne kunnskapen, og man kan dermed tenke seg at disse bør behandles med større varsomhet enn de to andre kildetyperne.

Dette understrekes også av NRKs Dagmar Loe, som hevder at hun velger å være ekstra klar på hva intervjuet innebærer når det kommer til kilder som ikke kan forventes å være særlig medievanter: «Jeg presser ikke slike kilder som står frem med litt av livet sitt. Når det gjelder «offentlige kilder», kilder som er vant til å stå frem i media og ikke minst er vant til å bruke media, har jeg derimot ikke de samme betenkelighetene. Dem presser jeg gjerne...» (Loe i Østlyngen og Øvrebø 2000: 283).

2.1.1 Bakgrunnssamtaler

Det er brudd på god presseskikk å innlede en samtale med en person i den hensikt å få opplysninger eller kommentarer til offentliggjøring, uten å gjøre kilden oppmerksom på dette (Brurås 2006: 165).

Av dette kan man tolke at en journalist i embeds medfør alltid skal gjøre kilden oppmerksom på sin hensikt med samtalen. Det er også viktig at man evner å skille mellom det som skal benyttes som bakgrunnsinformasjon, og det som vil bli benyttet som direkte eller indirekte sitater i teksten – altså de uttalelsene som kommer frem under selve intervjusituasjonen. Sekvensen hvor journalisten stiller spørsmål og får svar som er ment for publisering, utgjør bare en del av en journalists møte med en kilde. Enkelte ganger tar man dessuten bare kontakt med en kilde for å få konkret informasjon, uten nødvendigvis å sitere kilden i den ferdige saken (Brurås 2006: 165-166).

I forkant av et intervju er det naturlig å veksle noen ord med kilden, enten for å “varme opp” en uerfaren kilde, eller rett og slett av høflighetsårsaker. Etter intervjuet, når man har pratet sammen en stund, og intervjuobjektet føler seg trygg, kan han eller hun kanskje komme med verdifull informasjon som ikke kom frem under selve intervjuet. Enkelte ganger vil det være i orden for kilden at journalisten benytter seg av denne informasjonen. I andre tilfeller kan kilden gi journalisten informasjon før, etter eller under intervjuet, under forutsetning av at dette ikke skal publiseres, et fenomen som har fått navnet «off record» (Brurås 2006: 168).

Informasjon kan gis fra kilde til journalist med forskjellige forbehold, og skalaen fra publiserbar informasjon til informasjon gitt «off record», kan ofte være glidende (Raaum 1991: 27). Dersom en kilde tilbyr en journalist informasjon under forutsetning at den ikke publiseres, og journalisten takker ja til tilbudet, er han eller hun bundet av avtalen, og kan ikke videreformidle informasjonen. Det er imidlertid kildens plikt å opplyse om at informasjonen er «off record» *før* opplysningene gis. Kommer vedkommende med verdifull informasjon, for så å si at «dette var off record», er ikke journalisten forpliktet på samme måte (Brurås 2006: 168).

Å motta informasjon «off record» kan være problematisk, og kan være en kilde til senere konflikt mellom journalist og intervjuobjekt. For en journalist å måtte holde tilbake informasjon av vesentlig samfunnsmessig betydning, fordi man har inngått en avtale med en kilde, er paradoksalt, siden journalister lever av offentliggjøring (Raaum 1991: 27). I tillegg strider det i mot presseetiske prinsipper, og rører ved selve fundamentet i journalistikken, som handler om åpenhet, objektivitet og folkeopplysning. Man bør altså som journalist være forsiktig med å knytte for nære lojalitetsbånd til kilder.

Faren for å bli «kjøpt opp» og bundet av lojalitetsbånd til kilder som bevisst bruker off-record-informasjon til sin fordel, må veies opp mot muligheten til å få informasjon som journalisten kan nøste videre på med andre kilder (Østlyngen og Øvrebø 2000: 300).

I følge Brurås er mange journalister skeptisk til å motta informasjon «off record». Dette fordi det også kan skape uklarheter dersom journalisten behandler opplysningene som vanlige tips, noe han eller hun i utgangspunktet står fritt til å gjøre, og søker utfyllende opplysninger fra annet hold (Brurås 2006: 168). Allikevel har journalisten, ved å takke ja til å motta informasjon «off record», også gitt avkall på retten til å publisere stoffet. Dersom det ikke skulle være klarhet i hva som er «off record» og ikke, er det journalistens ansvar å frembringe dette (Bodahl-Johansen 2004: 7).

Et klassisk eksempel på en situasjon hvor det kan være vanskelig å vite om informasjon gis og mottas «off record» eller ikke, er i det tenkte tilfellet «stortingsmann møter journalistvenn». Vær varsom-komiteen mente i forbindelse med revisjonen av Vær varsom-plakaten i 1994, at «det er ønskelig å klargjøre hvordan pressefolk skal forholde seg i intervjusituasjoner hvor det ikke er åpenbart at det dreier seg om et intervju med sikte på offentliggjøring» (Gran 1995: 41). Journalister har gjerne et stort kontaktnettverk. Noe har man kanskje bygget opp mens man har vært på jobb, mens andre relasjoner er av mer privat karakter. Dersom en journalist og en profilert politiker har et privat forhold, som resultat av naboskap, barndomsbekjentskap eller annet, vil det være naturlig å stoppe opp og slå av en prat dersom man tilfeldig møtes på gaten. Dette er i utgangspunktet uproblematisk. Komplikasjonene oppstår dersom stortingsmannen for eksempel gir journalisten sensitiv informasjon om et møte han nettopp har vært på. Informasjonen kan i utgangspunktet ha offentlig interesse, men den ville sannsynligvis aldri ha blitt formidlet til journalisten dersom de to ikke hadde hatt en privat relasjon. Enkelte ganger er det også naturlig å snakke med venner om jobben man gjør, uten at man har i tankene at opplysningene kan bringes videre, siden dette vanligvis ikke er aktuelt. I dette tilfellet er det imidlertid annerledes. Journalisten har plikt til å bringe viktig informasjon videre, samtidig som han vet at informasjonen ikke er gitt fordi han er journalist, men fordi han er venn. Hvor går egentlig grensen mellom det å være venn og det å være journalist?

Noen vil kanskje hevde at en journalist, i mangel på en arbeidsuniform eller andre faktorer som klart indikerer at vedkommende er på jobb, er en journalist hele tiden. Andre vil hevde at journalister faktisk burde hatt en universell arbeidsuniform, slik at man lettere kunne skille

mellom en journalist på jobb og en journalist på fritiden, og dermed unngå slike rollekonflikter (Lamark og Morlandstø 2002: 27).

2.1.2 Skjulte metoder

Men hva om en journalist ønsker å få tak i viktig informasjon, men har vanskelig for å få den aktuelle kilden til å snakke? Det er som nevnt et grunnleggende krav i Vær varsom-plakaten at journalister raskt gir seg til kjenne, presenterer seg selv og redaksjonen han eller hun representerer, og forklarer hva henvendelsen gjelder. Allikevel er Vær varsom-plakatens punkt 3.10 formulert som følger:

«Skjult kamera/mikrofon eller falsk identitet skal bare brukes i unntakstilfeller.

Forutsetningen må være at dette er eneste mulighet til å avdekke forhold av vesentlig samfunnsmessig betydning» (Vær varsom-plakaten, pkt. 3.10).

Begrepet «skjulte metoder» spenner over et vidt spekter, og kan være alt fra at en journalist lar mikrofonen eller kameraet gå uten at intervjuobjektet er klar over det, til at man som journalist utgir seg for å være en helt annen, for å skaffe til veie informasjon (Brurås 2006: 177).

Det sentrale ved punkt 3.10 i Vær varsom-plakaten i denne sammenhengen, er at det gir en mulighet for unnlattelse av punkt 3.3, og dets budskap om at det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjonen. De to punktene står altså klart i kontrast til hverandre. Punktet gir imidlertid ingen mer utfyllende informasjon enn at opplysningene som kommer frem skal være av «vesentlig samfunnsmessig betydning». Dette innebærer at skjult kamera, mikrofon og identitet, kun skal brukes i unntakstilfeller der informasjonen ikke kunne blitt avdekket på annen måte. Man skal altså først ha forsøkt å få tak i opplysningene på alle mulige andre måter, før man går til det skritt å benytte seg av skjulte metoder (Bodahl-Johansen 2004: 13). Journalist og informasjonsrådgiver Jarle Aabø forklarer betydningen slik i en kronikk i Aftenposten i etterkant av TV 2s bruk av skjult kamera for å avsløre FrP-politiker Bård Hoksruuds angivelige kjøp av seksuelle tjenester i Riga høsten 2011:

«Når pressen benytter skjult kamera skal det begrunnes i at det var den eneste måten journalisten kunne klare å avsløre sin journalistiske problemstilling.

Den eneste metoden i hele verden»⁷

---

⁷ På tide å si unnskyld?: <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article4239208.ece#.T2tfjBEf4-A>

Skjulte metoder bør dessuten også kun brukes for å dokumentere et forhold man allerede er sikker på at har funnet sted. Å benytte dem for å sjekke ut om opplysninger man sitter på stemmer, er ikke like akseptert (Bodahl-Johansen 2004: 14).

Den tyske journalisten og forfatteren Günther Wallraff benyttet seg på 1970- og 80-tallet omfattende av skjulte metoder for å avdekke kritikkverdige forhold i samfunnet, og er mannen bak uttrykket «Wallraffing» (Brurås 2006: 178).

Wallraff hadde hovedsakelig en politisk agenda, og skaffet seg jobb under falskt navn og yrkesidentitet for å avsløre rasediskriminering og lignende på arbeidsmarkedet. I tilfellene Wallraff var innblandet i, kunne man med relativt stor sikkerhet si at forholdene ikke kunne blitt avslørt på annen måte (Raaum 1991: 29).

Raaum hevder imidlertid at det som i praksis er felles for mange tilfeller hvor skjult identitet benyttes, er at det er forhold uten særlig stor betydning som avdekkes, og som går under Lars Aarønæs betegnelse, «instant wallraffing», å benytte seg av skjulte metoder for å skaffe til veie mindre avsløringer (Aarønæs, sitert i Raaum 1991: 30).

2.1.3 Bytteteori

Det alle journalistiske kilder har til felles, er at de sannsynligvis besitter informasjon journalisten ønsker å få tak i.

Relasjonen mellom kilde og journalist omtales gjerne i forbindelse med en byttemodell, hvor informasjon byttes mot oppmerksomhet (Allern 1997: 48). Denne teorien er bygget på at det eksisterer et gjensidig avhengighetsforhold mellom kilde og journalist, og er særlig relevant i forbindelse med journalisters møte med profesjonelle og mektige kilder. Kilden er i slike tilfeller, i likhet med journalisten, en representant for en større forsamling – det være seg en organisasjon eller en bedrift. Vedkommende møter journalisten med visshet om at denne besitter en adgang til offentligheten som kilden gjerne skulle hatt fatt i, mens kilden på sin side, besitter informasjon som kanskje er avgjørende for at journalisten skal få noen sak (Brurås 2003: 121).

Et eksempel kan være at en næringslivstopp kommer med et utspill, med den intensjon å bli kontaktet for å få et intervju. I intervjuet vil han få mulighet til å snakke om virksomheten han er tilknyttet, mens journalisten på sin side, kanskje vil få en god og viktig sak (Allern 1997: 48). I underholdningsjournalistikken er dette kanskje enda tydeligere. Der ser man stadig at kjendiser stiller opp i såkalte «hjemme-hos» reportasjer, eller at de reiser på sydenturer, som

senere blir dokumentert på glossy papir i ett av landets ukeblader. Dette gir dem verdifull omtale, som kan være viktig i markedssammenheng, mens ukebladet, på sin side, gjerne får et forsideoppslag som bidrar til å selge produktet. I enkelte tilfeller er også økonomisk støtte fra mediet en del av «byttehandelen». Eksempelvis er det lite trolig at skihopper Anders Jacobsen har bestilt seg en dyr utenlandsreise på egen regning, for så å invitere Se og Hør med på turen.

Makten er i slike tilfeller jevnere fordelt, men hovedtyngden ligger allikevel hos journalisten, som besitter det privilegium å styre samtalen og stille spørsmålene. Allern (1997: 49) understreker at kilden uansett aldri vil ha noen garanti som at en sak vinkles slik han eller hun hadde tenkt.

Teorien om at journalistikken baserer seg på «byttehandel» er i følge Allern i mange tilfeller treffende. Allikevel påpeker han at dette ikke bestandig er tilfelle. Dette fordi intervjupersoner ikke har krav på å komme på trykk, jamfør normen om at journalistikken skal være uavhengig. Det er dermed sannsynlig at de fleste journalister og redaksjonsledere vil svare negativt på spørsmål om slik byttehandel finner sted (Allern 1997: 49). I andre tilfeller kan det være at kilden sier nei til journalistens intervjuforespørsel. Her oppstår det en dragkamp om kontroll, og journalisten er nødt til å gi fra seg noe av makten til kilden, for å få tak i informasjonen. I boken *Når kildene byr opp til dans* fra 1997 refererer Allern til Herbert Gans, som sammenligner journalisters forhold til profesjonelle kilder med dansen tango. «Det må to til for å danse tango; den ene eller andre parten må lede an, men i praksis er det oftest kildene som har føringen» (Gans 1980, sitert i Allern 1997: 11).

Denne forhandlingsprosessen utgjør altså i slike tilfeller en del av byttehandelen, hvor en av partene, eller noen ganger begge, sier seg villig til å gi avkall på kontroll på et punkt, i bytte mot mer kontroll på et annet. Maktutøvelsen baseres på forhandling, utveksling og kompromiss, og kan altså være særlig fremtredende i tilfeller hvor journalisten har å gjøre med profesjonelle kilder, hvor begge har et målrettet forhold til situasjonen: Begge har interesse av at byttet skal finne sted, i tillegg til at de begge vil komme til å tjene på byttehandelen i en eller annen grad. Denne teorien knyttes opp til en individorientert modell presentert av Gudmund Hernes i *Makt og avmakt*, som lå til grunn for deler av den norske Maktutredningen (Allern 1997: 55).

I selve intervjusituasjonen vil imidlertid makten i de aller fleste tilfeller i bunn og grunn ligge hos journalisten. Det er journalisten som styrer samtalen ved å stille spørsmål, og ved å bestemme hva tema skal være. Brynjulf Handgaard beskriver i sin bok *Intervjuteknikk for*

journalister fra 2008, dette som at rollefordelingen er klar, det er avtalt på forhånd hvem som skal stille spørsmål og hvem som skal svare. Intervjupersonen kan ofte føle en forpliktelse til å svare, men intervjueren bør fremstå som nøytral (Handgaard 2008: 16-17).

Allikevel kan stemningen i intervjusituasjonen enkelte ganger gjøre at kilden oppfatter det hele annerledes. Høsten 2011 gjennomførte journalist Åsne Seierstad et intervju for Newsweek med Document.no-redaktør Hans Rustad, i forbindelse med hans angivelige tilknytning til Anders Behring Breivik. Resultatet ble en offentlig oppvask mellom journalist og kilde, som startet med at Rustad 6. september 2011, i et innlegg på tidligere nevnte nettsted, slaktet Seierstads arbeidsmetoder, hevdet informasjonen var blitt viderefremidlet feil, at Seierstad opptrådte falskt, og at hun i saken presenterer et karaktermord:

«Seierstad spilte med falske kort: hun spurte hvordan jeg ville definere document.no og hvilke amerikanske tidsskrifter jeg ville assosieres til. Jeg nevnte The new republic, Weekly standard, National review, og sa selv vi ville betegne oss som liberalkonservative. Hos henne koker det ned til rightwing»⁸

I begynnelsen av innlegget skildrer Rustad møtet, og definerer det hele som «et hyggelig møte», og at han i utgangspunktet stolte på Seierstad, at de hadde en tillitsfull samtale og at han følte han var i trygge hender. I tillegg hevder han at han møtte Seierstad i den tro at møtet i hovedsak dreide seg om en bakgrunnssamtale. Dette til tross for at han også uttrykker undring over at så små deler av samtalen er brukt i den ferdige saken.

Seierstad velger 13. januar 2012, i ekte presseetisk ånd, å benytte seg av retten til å svare på Rustads anklager i et innlegg på Journalisten.no. Under overskriften *Intervjuets spilleregler* tar hun avstand fra beskyldningene, hevder det aldri var blitt sagt at møtet skulle være en bakgrunnssamtale og at Rustad i saken var pinlig korrekt sitert, dog oversatt fra norsk til engelsk. På Rustads undring over at så lite av samtalen er benyttet svarer hun videre:

«At en halvannen times samtale ender med noen få setninger sitert, er også intervjuets spilleregler. Det er journalistens suverene rett å velge hvilke setninger fra et intervju som skal på trykk, og hvilke som ikke er interessant i sammenhengen. Det er nettopp det som er journalistikk. Selvsagt skal ikke utvalget være tendensiøst eller tatt ut av kontekst. Det er i tilfelle dårlig journalistikk. Sitatene jeg valgte var de jeg anså som kjernen i Rustads budskap.»⁹

---

⁸ Ikke en gang Åsne Seierstad: <http://www.document.no/2011/09/ikke-en-gang-asne-seierstad/>

⁹ Intervjuets spilleregler: <http://www.journalisten.no/node/36635>

Tilsvaret er korrekt formulert, og opplysningene hun kommer med er i og for seg sanne. Allikevel er det ikke vanskelig å forstå, ut fra Rustads vrede, at det et eller annet sted i løpet av møtet har skjedd en misforståelse av situasjonens kontekst hos en av eller begge partene, en misforståelse det ut fra teorien jeg til nå har vært gjennom, er journalistens ansvar å unngå. Den ferdige saken er, i følge Rustad, et symbol på et tillitsbrudd, mens Seierstad på sin side hevder at «det er dette som er journalistikk». Dette er imidlertid et eksempel på en dragkamp om kontroll, hvor journalisten var den som satt med regien, og som suverent kunne avgjøre hvilke uttalelser som skulle dras ut av en lang samtale. Dette er en journalists privilegium. Allikevel er man som profesjonell journalist avhengig av å forholde seg til de etiske retningslinjer som er lagt. Dette innebærer en stor grad av åpenhet, også omkring egne arbeidsmetoder.

2.2 Å SKAPE TILLIT

«I møte med intervjuobjektet bør journalisten utføre jobben sin slik at han eller hun har tillit og er likeverdig. Dette er et krav til journalisten som de fleste pressefolk kan være enig i. I arbeidet er det generelt journalistens oppgave å få frem informasjon så borgeren kan orientere seg og delta i samfunnet. Når journalisten kommer i møte med intervjuobjektet kommer han eller hun alltid i et ærend» (Olstedal 2001: 74)

Handgaard (2008: 14) hevder man trenger tre ressurser for å gjøre et godt intervju: Man må ha ferdigheter til å gjennomføre et intervju, man må selv ha kunnskaper om det intervjuet skal handle om, og man må ha en personlighet som får folk til å ønske å snakke. Sistnevnte krever at man er i stand til å bygge opp en tillit hos intervjuobjektet. Denne tillitsbyggingen kan knyttes til det Trine Østlyngen og Turid Øvrebø i sin bok *Journalistikk – Metode og fag fra 2000* kaller «intervjuteknikk». Journalisten må ha evne til å «tappe» folk for informasjon. En kilde kan være aldri så verdifull, men det hjelper ikke, dersom journalisten ikke har evne til å få vedkommende til å snakke (Østlyngen og Øvrebø 2000: 300).

Det Åsne Seierstad lyktes med i intervjusituasjonen med Hans Rustad, var å bygge tillit, en følelse av likeverd, og å få intervjuobjektet til å snakke. Rustad skriver selv i sitt innlegg på Document.no at han følte seg «i trygge hender». Å bygge tillit hos intervjuobjektet er avgjørende, men det er allikevel viktig at tilliten brukes riktig, slik at konflikter som den mellom Seierstad og Rustad ikke dukker opp i etterkant.

I Vær varsom-plakatens punkt 1.5 står det at «Det er pressens oppgave å beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep eller forsømmelser fra offentlige myndigheter og

institusjoner, private foretak eller andre» (Vær varsom-plakaten pkt. 1.5). Audgunn Oltedal tolker dette, i boken *Den myndige journalisten. Korleis forstår journalisten sitt samfunnsansvar?* fra 2001, som at journalister skal ta vare på menneskeverdet, både i sine sakers innhold og i sine arbeidsmetoder (Oltedal 2001: 59).

Journalister og redaktører utøver i sitt yrke stor makt. De har makt og rett til å sette dagsorden, sette fokus på et element i en sak fremfor et annet, og de har makt til å velge hvilke sitater fra et intervju de ønsker å benytte seg av i en sak, og hvilke som velges bort. Journalistikken er dessuten forvalter av ytringsfrihet og en tanke om full åpenhet, noe som også er viktig i demokratisk sammenheng. Og derfor bør man kunne forvente at pressen selv også er like åpne om sine egne arbeidsmetoder, interesser og bindinger (Oltedal 2001: 23).

Allikevel er det tidligere blitt påvist dobbeltmoraliske holdninger blant journalister når det kommer til dette. Stig Arne Nohrstedt og Mads Ekström hevder i sin bok *Journalistikens etiske problem* (1996: 7) at det er mangel på informasjon om hva journalister gjør når de er i arbeid, noe som virker hemmende på forskningen. Det kan se ut til at journalister, som selv i stor grad lever av å avdekke feil og mangler hos andre, har vanskelig for selv å ta kritikk når det kommer.

Journalisters arbeid forekommer som oftest uten annen form for rapportering enn den ferdige sakens publisering i det valgte medium. I enkelte tilfeller kreves det imidlertid at det legges frem en metoderapport, som for eksempel i forbindelse med påmelding til SKUP-kåringen. Hvilke valg som er tatt og hvilke avtaler som er gjort innad i redaksjonen og med kildene, forblir derfor som oftest innenfor hver enkelt redaksjons fire vegger.

Man kan imidlertid med relativt stor sikkerhet slå fast at det er viktig for journalister å ha et godt forhold til kildene. Sigurd Allern refererer i denne forbindelse en undersøkelse gjennomført av Ketil Jarl Halse i 1975, hvor han har undersøkt forholdet mellom journalister og informanter i seks norske distriktsaviser. Her svarte 79 prosent at det var «svært viktig å bygge opp tillit hos informanten, mens 16 prosent mente at dette var «viktig» (Halse 1975: 95, sitert i Allern 1997: 10).

NRKs tidligere reporter Dagmar Loe understreker viktigheten av å ha et godt og tillitsfullt forhold til kildene på denne måten:

Det er viktig for meg å opparbeide et tillitsforhold til hovedkilden min. Når du jobber i fjernsynet er tillit alltid av stor betydning. De fleste har et frykt/lystforhold til det å

komme på fjernsyn. Går de med på det, legger de på en måte hele sin skjebne i dine hender, og det er et stort ansvar for meg som journalist, særlig i tilfeller hvor det dreier seg om konflikt og kontroverser (Loe i Østlyngen og Øvrebø 2000: 283).

Loe uttaler seg her spesifikt om fjernsynsjournalistikk. Det er nærliggende å tro at man som kilde i radio og TV, som i større grad enn avisjournalistikken blottlegger en person, vil ha større behov for å forberede seg, enn dersom man skal bli intervjuet til en avisartikkel. Allikevel er det grunn til å anta at det også for journalister på andre medieplattformer er viktig å skape tillit i sitt forhold til kildene.

Forholdet mellom kilde og journalist må imidlertid ikke bli for nært. Den troverdighet og legitimitet pressen har i befolkningen er avhengig av at publikum må være trygge på at journalister ikke er bundet av kilder eller egne interesser (Brurås 2006: 52).

At det ser ut til å være så viktig for journalister å skape et tillitsforhold til kildene er dessuten med på å skape et tvetydig inntrykk av journalistikken, da det i hovedsak er de fakta intervjuobjektet sitter på journalisten er ute etter. I rapporten som ble skrevet av Svein Brurås og Lars Arve Røssland på oppdrag fra Norsk journalistlag i etterkant av Hedrum-saken hevdes det at «den journalistiske profesjonsetikk synes å dyrke den uavhengige, uberørte, distanserte, kjølige observasjon av en hendelse, og har lite rom for empati, for omtanke, innlevelse og medfølelse»¹⁰.

2.3 INTERVJUET SOM JOURNALISTISK METODE

Intervjuet vokste frem til å bli en sentral journalistisk metode i begynnelsen av 1900-tallet (Steensen 2009: 150). Intervjuet ga frihet i den journalistiske arbeidsprosessen når det kom til vinkling og prioritering, i tillegg til at den ga journalistikken autoritet ved at journalisten «bestemte hvilke spørsmål som skulle stilles til hvem» (Rasmussen 2004: 45), og fikk på denne måten større makt til å sette dagsorden.

Dette medførte også at journalistikken ble mer individorientert. Det ble et større fokus på enkeltmennesker, og firmaer, partier og andre virksomheter ble i stor grad personifisert av sine talspersoner, i form av ansikter og uttalelser (Rasmussen 2004: 45).

Handgaard beskriver intervjuet som det som i dag utgjør fundamentet i all journalistikk (Handgaard 2008: 13). Journalistikken handler i stor grad om mennesker, og om møtet mellom disse. Handgaard definerer intervjuer som muntlige samtaler, noe som ekskluderer

---

¹⁰Hedrumrapporten. Et sammendrag: <http://www.nrk.no/kanal/undervisning/journalistikk/1081774.html>

sms-utvekslinger og spørsmål sendt på e-post. Dette fordi disse situasjonene fjerner spontaniteten i det hele, og gjør at man vanskelig kan gjøre observasjoner og registrere reaksjoner fra intervjuobjektet på spørsmål som blir stilt (Handgaard 2008: 17).

Det som i teorien skiller det journalistiske intervjuet fra andre intervju- og samtalsituasjoner er at det er en gjensidig visshet om at det som kommer frem er ment for publisering. Situasjonen kan kanskje føles som en dialog, men vissheten om at det ferdige produktet er ment for en tredjeperson, nemlig en lytter, leser eller seer bør hele tiden være til stede for begge parter. Journalisten opptrer altså på vegne av et publikum (Handgaard 2008: 17), og ofte er partene knyttet sammen av et gjensidig avhengighetsforhold. Handgaard oppsummerer det slik:

«Journalistene trenger intervjupersoner for å kunne gjøre jobben sin. Politikere, bedriftsledere, kulturarbeidere og alle som kjemper for en sak, trenger journalistene for å få fram budskapet sitt til et publikum, og publikum får informasjon og opplevelse gjennom intervjuet. Kanskje noen av dem som leser eller hører det også kan bli litt klokere. Slik sett har alle parter noe å tjene på intervjuet» (Handgaard 2008: 17).

Det journalistiske intervjuet er altså en muntlig utveksling av tanker, ideer og meninger mellom to eller flere personer. Journalisten kontakter kilder og intervjuer dem både for å få informasjon og for å få meninger/vurderinger som de kan dra nytte av i journalistikken. Noe av dette utnyttes indirekte, for eksempel som bakgrunnsinformasjon, noe mer direkte, hvor uttalelsene fra intervjuobjektene benyttes som sitater, indirekte og direkte i den journalistiske teksten.

2.3.1 Etikk i intervjusituasjonen

Intervjuets fremvekst som sentral journalistisk metode medførte en rekke nye presseetiske problemstillinger, hvorav journalisters uavhengighet i forhold til kildene ble lagt særlig vekt på. Det økende personfokuset har imidlertid også medført et sterkere fokus på journalisters forhold til og behandling av kildene. En intervjusituasjon er et møte mellom en journalist og en kilde, mellom to mennesker, med hvert sitt mål, hvorav begges behov på en eller annen måte skal tilfredsstilles.

Møtet skal baseres på frivillighet, og verken kilde eller journalist har anledning til å kommandere hverandre i særlig stor grad. Derfor bør det i enhver intervjusituasjon være en grunnleggende felles oppfatning av hva situasjonen krever (Raaum 1991: 18).

Intervjuet som metode i den journalistiske arbeidsprosessen deles gjerne inn i tre faser: Forberedelse, gjennomføring og utskriving/redigering (Østlyngen og Øvrebø 2000: 303). De to første handler om metodene for stoffinnsamling, mens den siste fremstår som et resultat av de to første, og handler om hvordan saken er skrevet ut, redigert og hvordan den ser ut på trykk. Det er noe håndfast, og man ser tydelig hvilke sitater som er brukt, og hvordan saken er fremstilt.

Kanskje er det nettopp det at selve presentasjonen av stoffet fremstår så tydelig og håndfast, og dermed lettere å vurdere, som er årsaken til at det er denne delen av journalistikken som i størst grad er blitt behandlet i tidligere forskning på presseetikk. Sammenlignet med det ferdige, publiserte produktet, fremstår den journalistiske innsamlingsfasen som et noe mer diffust forskningsobjekt. Man kunne kanskje tenke seg at dette ikke har noen betydning, og at eventuelle feil som utføres av journalisten ikke kan gjøre særlig stor skade. Det er jo først i det ferdige produktet kildens uttalelser blir offentliggjort og i mange tilfeller blir gjenstand for debatt. Når presseetikken er så viktig for journalistikkens legitimitet, og for journalistikken som fag og profesjon, fremstår det imidlertid som paradoksalt at de etiske problemstillinger som kan knyttes til intervjuet, som en av journalistenes viktigste metoder, ikke er gjenstand for større oppmerksomhet.

2.4 VÆR VARSOM-PLAKATENS PUNKT 3.3

Som nevnt innledningsvis kom formuleringen «Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter» på plass etter 1994-revisjonen av Vær varsom-plakaten, under punkt 3.3. Denne er direkte knyttet til journalisters forhold til og omgang med kildene. I forarbeidene til nevnte revisjon presenteres det en drøfting av hva punktet innebærer. Som nevnt i kapittel 1 dreier det som kommer frem om punkt 3.3 seg hovedsakelig om at man som journalist på jobb bestandig skal tilkjenne seg som journalist, og informere eventuelle kilder om at det som sies kan bli offentliggjort. Det er journalistens plikt å gjøre dette klart for kilden (Gran 1995: 40-41). Til tross for denne konsise og tydelige forklaringen på punktets innhold, ser det i følge Bodahl-Johansen ut til å råde en usikkerhet blant landets redaksjoner om hva punktet egentlig innebærer (Bodahl-Johansen 2004: 4). Dette kommer også frem ved gjennomgang av de innklagede sakene som er behandlet og offentliggjort i PFUs nettarkiv med referanse til punkt 3.3. I svært mange av sakene er det en tydelig uenighet mellom klager, det innklagede medium og utvalget selv om hva det vil si å skulle gjøre premissene klare. Dermed er det interessant å se nærmere på hvilke teorier som finnes rundt dette punktets innhold.

2.4.1 Åpenhet

Østlyngen og Øvrebø hevder at det å skulle gjøre premissene klare blant annet innebærer at journalisten må være klar på hvilke mål hun eller han har for samtalen. Hva ønsker man å belyse, og hvilken informasjon er man på jakt etter? Det er journalistens oppgave å styre intervjuet slik at dette målet nås (Østlyngen og Øvrebø 2000: 303). Man bør også gjøre det klart hva som er årsaken til at journalisten eller redaksjonen i utgangspunktet ønsker et intervju med vedkommende. Bakgrunnen for saken bør legges frem, og man bør opplyse om i hvilken sammenheng sitatene skal brukes (Brurås 2006: 167). I tillegg bør intervjuobjektet få vite hvem andre som skal medvirke i saken. Opplysningene man gir bør imidlertid gå på sakens hovedtrekk (Brurås 2006: 168), og ikke spesifikt på vinkling eller andre kilders sitater, så lenge disse ikke innebærer direkte kritikk av den aktuelle kilden.

Etter revisjonen av Vær varsom-plakaten i 1994 ble det nemlig også fastslått at «av hensyn til kilden og pressens uavhengighet skal upublisert materiale som hovedregel ikke utleveres til utenforstående» (Vær varsom-plakaten, punkt 3.6). Allikevel har kilden rett til å sjekke at informasjonen som gis i egne sitater stemmer, da et intervjuobjekt ikke kan anses for å være utenforstående i forhold til sine egne sitater (Bodahl-Johansen 2004: 4).

Det kan være tilfeller hvor en kilde nekter å gjøre intervjuer, så fremt han eller hun ikke får mer informasjon om sakens kontekst, som for eksempel hvilke andre kilder som er benyttet og hvilke uttalelser disse eventuelt har kommet med. Dette er gjerne i tilfeller hvor man skal uttale seg i en vanskelig eller kritisk sak. I radio- og TV-intervjuer, eller debatter er det vanlig å bli presentert for de andre medvirkede før man skal på lufta. I skrivende journalistikk er ikke dette noen selvfølge, og kilden har i utgangspunktet ikke anledning til å kreve å få slik informasjon (Bodahl-Johansen 2004: 5). Ansvar for vurderingen av hvor mye informasjon man er villig til å dele overlates dermed til den enkelte journalist. Er det en potensielt svært god sak er man kanskje villig til å dele mer for å få en kilde til å snakke.

Ingen har imidlertid plikt til å uttale seg til pressen (Raaum 1991: 15), og dersom noen har spesielle motforestillinger mot et bestemt medium, står personen ved sin fulle rett til å avslå en intervjuforespørsel. Offentlighetsloven fastslår kanskje at man skal ha tilgang til offentlige dokumenter, men en slik rett til muntlige kommentarer finnes ikke (Brurås 2006: 164).

Den formelle plikten til å uttale seg er altså noe begrenset, men samtidig vil den enkelte kilde være nødt til å vurdere hvorvidt det vil være klokt å avstå fra og kommentere eller ikke. Dersom en journalist blir nødt til å skrive en sak uten uttalelser fra en sentral person, kan

fremstillingen bli skjev, noe som ikke nødvendigvis vil gå i den nektende aktuelle kildens favør (Raaum 1991: 15).

Å gjøre premissene klare innebærer også å opplyse intervjuobjektene om deres rettigheter. Man skal presentere seg selv og redaksjonen man representerer, man skal avklare med kilden om vedkommende ønsker å være anonym eller ikke, og man skal bli enige om hvilke deler av samtalen som er ment som bakgrunnsinformasjon og hvilke man kan sitere fra (Bodahl-Johansen 2004: 5).

Ofte vil det kanskje gå relativt klart frem for en kilde at vedkommende en snakker med er journalist, spesielt hvis en snakker med en person fra radio eller TV, som gjerne er utstyrt med velkjente attributter, som for eksempel mikrofon eller kamera. Allikevel skal man alltid informere om hvilken redaksjon man kommer fra, og til hvilken del av publikasjonen intervjuet skal brukes. Kilden har altså rett til å få vite hvor intervjuet skal publiseres. Er man frilanser må man også gjøre dette klart for intervjuobjektet, slik at kilden eventuelt kan be journalisten om å unngå en bestemt publikasjon (Bodahl-Johansen 2004: 7).

Også avtaler om gjennomlesning og eventuell korrigerings av gitte uttalelser hører til under Vær varsom-plakatens punkt 3.3. Utvalget legger dessuten vekt på at avtaler som er inngått skal holdes (Gran 1995: 42). Hver enkelt journalist bør imidlertid være forsiktig med å inngå avtaler som kan stride imot den enkelte redaksjons interne regelverk. I Vær varsom-plakatens punkt 3.8 heter det dessuten at «Endring av avgitte uttalelser bør begrenses til korrigerings av faktiske feil. Ingen uten redaksjonell myndighet kan gripe inn i redigering og presentasjon av redaksjonelt materiale» (Vær varsom-plakaten, punkt 3.8). En kilde har altså ingen rett til å bestemme sakens vinkling eller fokus, men opplysninger om dette bør i så stor grad bli gitt i forkant av intervjuet, at kilden heller ikke skal føle noen trang til å gjøre dette.

Når det gjelder videresalg av saker, har i utgangspunktet kilden liten myndighet til å nekte. Dette virker kanskje paradoksalt for enkelte som har latt seg intervjuet av ett medium for å unngå et annet. Det er imidlertid slått fast i Pressens faglige utvalg at en person som har takket ja til en intervjuforespørsel, samtidig har godtatt å fremstå offentlig, og at han eller hun dermed bør være forberedt på å se sitatene sine gjengitt også andre steder, da sitatrettighetene følger åndsverkloven. Dette medfører at publikasjoner som har fått nei fra en kilde fritt kan plukke opp sitatene og konstruere sitt eget intervju, så lenge sitatene blir gjengitt korrekt og ikke blir tatt ut av sammenheng (Bodahl-Johansen 2004: 9-10).

2.4.2 Kryssklipping

Som tidligere nevnt har ingen kilde noen umiddelbar rett til å lese eller se gjennom hele artikkelen eller innslaget som en har medvirket i før det blir publisert. Under et intervju mottar ofte journalisten store mengder informasjon som «klippes og limes» for å passe inn i det ferdige produktet, og i blant kan kilden føle at viktige deler av samtalen har falt ut. Dette er imidlertid et nødvendig onde i journalistikken. Journalisten har sin fulle rett til å redigere stoffet, så lenge meningsinnholdet består. Å skulle trykke eller sende intervjuet i sin helhet ville sannsynligvis heller ikke vært noe bedre alternativ for kilden.

Et eksempel på dette, som nærmest er blitt legendarisk blant norske journalister, er Niels Christian Geelmuydens intervju med daværende statsminister Gro Harlem Brundtland i 1993, for magasinet Det Nye. Geelmuyden hadde i syv år forsøkt og få til et intervju med Brundtland, uten hell. Denne gangen hadde hun fått spørsmålene tilsendt en måned i forveien, og alt lå til rette for at intervjuavtalen skulle gå i orden. Brundtland var imidlertid kjent for å ha en særegen muntlig stil med mange innskutte bisetninger, i tillegg til at hun skal ha vært en krevende kilde, som la mange føringer på journalistene hun lot seg intervjuet av. Etter intervjuet sendte Geelmuyden som avtalt saken over for sitatsjekk, men fikk aldri noe svar fra statsministeren. Det viste seg imidlertid at hun og hennes medarbeidere hadde gått rett til eierne av Det Nye, og forlangt å få gjennomføre intervjuet på nytt, med en ny journalist. Resultatet i Det Nye ble en totalt omskrevet versjon, som i stor grad var konstruert av Brundtlands pressesekretær. I protest fikk Geelmuyden det uredigerte intervjuet i sin helhet trykket i finansbladet Kapital. Saken fikk mye oppmerksomhet, statsministeren var som nevnt kjent for å gjøre det vanskelig for journalister å gjøre jobben sin. Brundtland selv har i ettertid avstått fra å kommentere episoden, så hva hun synes om den uredigerte versjonen vites ikke¹¹.

Geelmuyden opplevde her noe av det mest frustrerende for en journalist, nemlig å få intervjuet omskrevet av kilden. Ofte vil kanskje kilden forandre på formuleringene i setninger, rett og slett for å høres mer velformulert ut. Andre ganger mener kilden at journalistens egne betraktninger i intervjuet ikke stemmer. Særlig i portrettsjangeren, som i Geelmuydens tilfelle, kan slike uenigheter oppstå, og spørsmålet om hvor mye kilden har rett til å endre på, kommer på bane. Dersom man som journalist lar en kilde lese gjennom et intervju eller høre et innslag før det er publisert, innrømmer man samtidig kilden en rett til å endre på innholdet. Derfor er det viktig at man heller er klar på hva som er journalistens oppgave, og hva som er

---

¹¹ -Brundtland kalte meg en bæsj: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=587845>

kildens. Forholdet bør bygges på tillit, og en felles interesse av at kilden gjengis så korrekt som mulig (Raaum 1991: 41).

Til tross for manglende uttalelser fra Brundtland om hva hun syntes om Geelmuydens uredigerte versjon av intervjuet, kan man slå fast at en slik praksis ikke fungerer i lengden. En viktig del av journalistens jobb er å plukke ut det viktigste i samtalen for å vinkle saken, og få frem det som redaksjonen mener er mest relevant. Som nevnt kan dette i enkelte tilfeller være problematisk. Kildens sitater kan isolert sett være ufarlige, mens de kan fremstå på en annen måte etter at de er klippet inn i intervjuets kontekst. Noen ganger kan det være så ille at kilden aldri ville ha stilt til intervju dersom han eller hun hadde visst hvordan det hele ville bli seende ut til slutt (Bodahl-Johansen 2004: 12).

Disse reaksjonene på det ferdige journalistiske produktet, er noe man ser relativt jevnlig i dagens mediebilde. Det er vanlig at journalistikken publikum blir presentert for i dag, i større eller mindre grad er utsatt for det som kalles kryssklipping (Bodahl-Johansen 2004: 21). Men redigering er, av årsakene nevnt tidligere, nødvendig og også viktig, for å unngå at journalistikken skal bli platt og rent refererende, og med for mange elementer som ikke har relevans for saken. Intervjuer gjennomført hver for seg klippes sammen til ferdige saker, og dette er en journalistisk arbeidsform som regnes for å være akseptabel. Det viktige er at meningsinnholdet bevares, og at det samlede resultatet ikke blir misvisende. Dette kan det bli dersom intervjuobjektets uttalelser settes inn i en ny kontekst, eller dersom uttalelser som fungerer som tilsvaret på beskyldninger mot intervjuobjektet tas bort (Bodahl-Johansen 2004: 21-22). Skjer dette har man dessuten brutt Vær varsom-plakatens punkt 4.14, hvor det tydelig kommer frem at personer som blir utsatt for beskyldninger eller blir gjenstand for debatt, skal få muligheten til å svare på disse.

Har man inngått en avtale, skal denne holdes. Journalister bør derfor generelt være forsiktige med å inngå avtaler med kilder, spesielt dersom avtalene begrenser journalistens mulighet til å stille spørsmål som kan bringe klarhet i saker som har offentlig interesse (Bodahl-Johansen 2004: 8).

En viktig forutsetning for en intervjuavtale er altså at partene er åpne mot hverandre. Man behøver ikke å være så konkret at man viser kilden spørsmålene på forhånd, men ingen bør sitte igjen med følelsen av at man er blitt lurt, eller at noen forsøker å lure hverandre (Raaum 1991: 18). Bodahl-Johansen mener at norske redaksjoner, for å unngå konflikter med intervjuobjektene, bør utarbeide klare regler og retningslinjer for hvordan journalister skal

forholde seg til dette. Dette vil ifølge ham være med på å rette opp eventuelle uklarheter på forhånd, i tillegg til at det vil styrke mediets troverdighet at de er åpne om sine arbeidsmetoder (Bodahl-Johansen 2004: 5).

2.4.3 Lite etisk refleksjon

I NRKs måldokument «NRKs mål og strategi 1996-2000», legges det blant annet vekt på hvilke verdier en NRK-journalist er særlig forpliktet til i sitt arbeid, og hva som blir oppfattet som etiske dilemmaer og utfordringer i journalistarbeidet (Oltedal 2001: 27). Fire krav ble fremhevet som sentrale for NRKs journalistikk: At den skulle være uavhengig, at den skulle være troverdig, at den skulle ta vare på menneskeverdet og at den skulle være vesentlig (Oltedal 2001: 29). Kravet om at det skal tas hensyn til kildene er altså her trukket frem som et viktig poeng. I en spørreundersøkelse gjort blant NRKs journalister i forbindelse med målrapporten viste det seg imidlertid at svært få opplevde temaet «saker som kunne være i konflikt med kilder eller andre parters menneskeverd» som prioritert i redaksjonen. I hvertfall svarte kun to at dette var noe som ofte ble diskutert, mens ti svarte «sjelden» og én «aldri». På oppfølgingsspørsmålet, om dette noen gang er en konflikt journalistene møter i arbeidet, svarte majoriteten av undersøkelsespersonene at dette sjelden var tilfelle. Skulle det allikevel skje at noen var misfornøyd med behandlingen de hadde fått, nevnte journalistene dårlig tid som en viktig årsak – at man rett og slett ikke har tid til å sette intervjuobjektene tilstrekkelig inn i saken på forhånd (Oltedal 2001: 36).

Journalister forsvarer gjerne sin stilling ved å vise til samfunnsoppdraget, og deres stilling som viktig demokratisk kraft, en fjerde statsmakt i medborgerens tjeneste (Ekström og Nohrstedt 1996: 8). Ekström og Nohrstedt hevder imidlertid at den mest grunnleggende distinksjonen som finnes i studiet av journalistikken, er den mellom etikk som ideal og etikk som praksis, og hevder dette er en av de viktigste distinksjonene med dagens nyhetsjournalistikk (Ekström og Nohrstedt 1996: 17). Paul Bjerke refererer i sin doktorgradsavhandling, *Refleks eller refleksjon? En sosiologisk analyse av journalistisk profesjonsmoral*, fra 2008 til egen journalistisk erfaring når han hevder at de etiske vurderinger som blir gjort i landets nyhetsredaksjoner mer er reflekser enn refleksjoner. Dette begrunner han med at journalister raskt blir oppmerksomme på eventuelle presseetiske overskridelser når det gjelder forhold som identifisering i kriminalsaker, fare for tekstreklame, fare for egen integritet eller fare for injuriersøksmål (der etikken grenser mot lovverket) (Bjerke 2009: 2).

Bjerkes erfaring stemmer overens med resultatene fra NRKs måldokument fra perioden 1996 til 1998, hvor programmiljøene som deltok i etikkprosjektet ble oppfordret til å trekke frem områder som inneholdt spørsmål som var spesielt krevende i forbindelse med det journalistiske arbeidet, og valget falt på sponing og kommersielt press, og etiske spørsmål i kriminal-, dokumentar, og underholdningsjournalistikk (Oltedal 2001: 42).

KAPITTEL 3: METODENE I UNDERSØKELSEN

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for og begrunne de metodiske valg jeg har tatt og fremgangsmåtene jeg har valgt å bruke for å belyse oppgavens problemstilling.

Jeg har valgt å benytte meg av tre forskjellige metoder. I kapittel 4, som utgjør første del av min drøfting, presenterer og drøfter jeg resultatene og synspunktene fra ustrukturerte kvalitative intervjuer gjennomført individuelt av syv personer som på hver sin måte har kunnskap om feltet. Fire av disse er ekspertinformanter, mens de tre siste er journalister som har vært involvert i relevante PFU-saker. Målet med denne undersøkelsen var å komme nærmere inn på hva det konkret vil si å skulle gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner. Hva innebærer det, hva bør man som journalist legge vekt på i forbindelse med dette, og hvilke vurderinger bør gjøres?

I kapittel 5 presenteres resultatene fra en kvantitativ innholdsanalyse av samtlige PFU-uttalelser til saker som er blitt felt med henvisning til Vær varsom-plakatens punkt 3.3 i perioden 1995 til og med 2011. Årsaken til denne avgrensningen er naturlig, da det som nevnt tidligere i oppgaven først var etter revisjonen av Vær varsom-plakaten i 1994 at punkt 3.3 fikk den formen det har i dag. Mitt mål med denne undersøkelsen var å få en oversikt over hvor mange fellelser som har forekommet, hvordan representasjonen av de forskjellige medietypene er, om det er riks-, regional- eller lokalmediene som bryter normene hyppigst, og om enkelte publikasjoner er overrepresentert i statistikken. I tillegg er det interessant å se nærmere på hvilken type kilder som oftest blir utsatt for brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3, samt PFUs begrunnelser for at nettopp disse blir vurdert til brudd.

Ut fra resultatene i den kvantitative undersøkelsen har jeg i tillegg valgt ut to saker til nærmere undersøkelse, via en kvalitativ innholdsanalyse av uttalelsene som ble gitt av PFU i forbindelse med fellelsen. Dette utvalget vil, i likhet med informantene, bli presentert nærmere senere i dette kapitlet. De kvalitative innholdsanalysene suppleres i tillegg med

kommentarer fra journalistene bak de respektive saker. Denne delen av undersøkelsen skal belyse hvordan journalister faktisk handler og tenker i praksis i forbindelse med Vær varsom-plakatens punkt 3.3. Er det uenighet mellom redaksjonen og utvalget om det er blitt handlet etisk riktig eller ikke? Og hvordan argumenterer redaksjonen eventuelt for at et brudd ikke har funnet sted?

3.1 METODE TRIANGULERING

Jeg har altså benyttet meg av flere metoder i arbeidet for å besvare mine forskningsspørsmål.

En *triangulering* innebærer i følge Sigmund Grønmo å «studere bestemte sosiale fenomener ut fra ulike synspunkter og ulike synsvinkler», og kan bidra med å gi et mer allsidig bilde av fenomenet man studerer, enn det hver enkelt metode kan gjøre hver for seg (Grønmo 2007: 55).

Barbara Gentikow presiserer i boken *Hvordan utforsker man medieerfaringer?* fra 2005, at de fleste fenomener både har en kvantitativ og en kvalitativ side (Gentikow 2005: 35). I mitt tilfelle var tallenes tale, altså det kvantitative materialet, oversiktlig og informativt, det vil si at det etter mitt syn ville svekket studien å ikke ha dette materialet med. Samtidig har jeg brukt kvalitative intervjuer og innholdsanalyser som kan utdype den kvantitative innholdsanalysens resultater. En kvalitativ undersøkelse som oppfølging av den kvantitative kan i følge Grønmo bidra med en mer inngående forståelse av de mer generelle resultatene fra den kvantitative undersøkelsen (Grønmo 2007: 210).

Det å gjøre kvalitative intervjuer med forskere og journalister virker klargjørende for de store linjene i oppgavens problemstilling.

Det å gå nært inn på et mindre utvalg saker som representerer forskjellige typer brudd på samme punkt, er nyttig for å få et konkret bilde av journalisters holdninger, tanker og vurderinger når det kommer til punkt 3.3. Hvordan tolker de formuleringen? Hvordan forbereder de kilder til intervjuer, og i hvilke tilfeller anser de det som holdbart og *ikke* legge premissene klare? Jeg fikk også her et nærmere innblikk i hva som var bakgrunnen for den spesifikke saken, hva som hadde skjedd, hvordan journalisten gikk frem og hvorfor han eller hun tok de valgene som ble tatt.

Fordelen med å benytte seg av metodetriangulering i en undersøkelse er at alle metoder har svakheter, og at den ene metoden gjerne kan hjelpe til å utfylle den andre, slik at en får et best mulig resultat (Larsen 2007: 27).

Barbara Gentikow advarer imidlertid mot å benytte seg av metodetriangulering, og begrunner det med at mengden data man vil bli sittende igjen med er for stor, og at man risikerer at en slik studie blir overfladisk, da man ikke får utnyttet de respektive metoders potensiale til det fulle (Gentikow 2005: 36). Jeg tok dette til etterretning i arbeidet, og etter et søk i PFUs nettarkiv, så jeg at antallet innklagede saker var på et nivå jeg mente det ville være mulig å få satt i system. Sigmund Grønmo hevder dessuten i Harriet Holter og Ragnvald Kallebergs *Kvalitative metoder i samfunnsforskning* fra 1982 at kvalitative og kvantitative metoder prinsipielt sett ikke står i et konkurrerende, men et komplementært forhold til hverandre, og dermed er godt rustet til å supplere hverandre på de områder det er nødvendig (Grønmo 1982: 95).

3.2 VALG AV INFORMANTER OG ANALYSEOBJEKTER

I kvantitative undersøkelser, hvor generalisering er et viktig mål, er det hensiktsmessig å velge ut informantene via en sannsynlighetsutvelging (Larsen 2007: 77). Denne utvelgingsmetoden skal hjelpe oss å trekke et utvalgt som er representativt for hele populasjonen, og skal dermed gjøre det mulig å få et statistisk generaliserbart resultat (Larsen 2007: 36).

I min kvantitative innholdsanalyse valgte jeg å konsentrere meg om PFU-uttalelsene til alle saker som er blitt *felt* i PFU etter å ha blitt klaget inn på grunnlag av Vær varsom-plakatens punkt 3.3. Universet var av en slik størrelse at jeg anså det for å være gjennomførbart å ta med alle. Jeg kunne selvsagt valgt å gjøre et utvalg fra alle sakene som er blitt klaget inn, uten å nødvendigvis ha blitt felt, men det ville ikke hatt like stor relevans for oppgavens problemstilling, da mitt mål var å finne ut mer om de sakene som faktisk var blitt felt for brudd på god presseskikk, og bakgrunnen for fellelsen i nettopp disse.

For å finne intervjupersoner til de kvalitative intervjuene, samt PFU-saker til de to innholdsanalysene i kapittel 6, har jeg benyttet en skjønnsmessig utvelging, hvor jeg selv fant frem til personer og saker jeg anså som relevante. Ved en skjønnsmessig vurdering må man selv vurdere hvor typiske informantene er for hele universet (Larsen 2007: 77), og hensikten med den skjønnsmessige vurderingen i denne sammenheng var å sikre et så godt og variert utvalg som mulig, for og på best mulig måte belyse alle aspekter ved problemstillingen.

Som tidligere nevnt er intervjupersonene jeg valgte å benytte meg av for og skaffe til veie datamateriale til analysen, fire typiske ekspertkilder, hvorav alle har erfaring fra journalistikk

og annet relevant arbeid. I tillegg kommer journalister som har vært involvert i saker som er blitt felt på grunnlag av Vær varsom-plakatens punkt 3.3.

Først noen ord om ekspertene.

Audgunn Oltedal, som nå jobber ved journalistutdanningen ved Høgskolen i Oslo og Akershus jobbet i sin tid i NRK, i tillegg til at hun var første redaktør i ukesavisa «Ny Tid». For tiden underviser hun i presseetikk og undersøkende journalistikk, og har også uttalt seg i media om saker som omhandler journalisters forhold til presseetikken¹². Oltedal har hovedfagseksamen i filosofi.

Gunnar Bodahl-Johansen har blant annet jobbet som journalist i Høyres pressebyrå, vært politisk redaktør i Fredrikstad blad, organisasjonssekretær i Norsk Presseforbund og siden 1994 medarbeider på Institutt for journalistikk i Fredrikstad, hvor hans spesialområder er pressejuss, offentlighetsspørsmål, presseetikk, kilder og metoder¹³. Også Bodahl-Johansen er en sentral kilde når faglige spørsmål om presseetikk kommer opp, og har også skrevet kommentarer om temaet¹⁴.

Generalsekretær i Norsk presseforbund, **Per Edgar Kokkvold**, var den kilden til oppgaven som kanskje falt seg mest naturlig. Siden 1996 har han vært generalsekretær i Norsk presseforbund, og har dermed inngående kjennskap til nær sagt hele perioden jeg har valgt å studere. Han har også en fortid som journalist, utenriksredaktør og redaktør i Dagsavisen, da Arbeiderbladet, og er en selvsagt kilde når journalister har behov for kommentarer til saker hvor presseetikk blir et tema.

Den siste ekspertkilden jeg har valgt å gjøre et kvalitativt intervju med for å skaffe grunnlag for drøfting i oppgaven, er kommunikasjonsrådgiver og journalist **Jarle Aabø**. Han har lang fartstid i journalistikken, fra blant annet NRK Dagsnytt og Dagens Næringsliv, og vant i 1997 SKUP-prisen sammen med tre kollegaer fra Dagens Næringsliv¹⁵. I tillegg har han undervist i nyhetsjournalistikk ved Handelshøyskolen BI, og jobber nå som kommunikasjonsrådgiver i selskapet Aabø & Co. Jarle Aabø har dessuten engasjert seg i problematikken rundt Vær varsom-plakatens punkt 3.3 tidligere, og har også holdt foredrag om nettopp dette.

---

¹² *Presseetikk er en bremse*: <http://www.journalisten.no/node/3710>

¹³ IJ-ansatte: <http://www.ij.no/ansatte/gunnar-bodahl-johansen>

¹⁴ *-Dette er nytt for presseetikken*: <http://www.journalisten.no/node/35426>

¹⁵ <http://www.skup.no/SKUP-prisen/Vinnere/2825>

Ekspertkildene er verdifulle kilder til informasjon, fordi de har erfaring både fra journalistisk praksis, og med presseetikk fra et mer teoretisk perspektiv. Dette gjør at de har evnen til å se saken fra flere sider, og dermed gi gode og nyanserte svar på intervju spørsmålene. Forskjellen i deres bakgrunn og tilknytning til problemstillingen var også avgjørende for at jeg regnet disse som relevante.

En av de tre aktive journalistene jeg har gjort kvalitative intervjuer av, er **Anders Børringbo**, som ble felt for en reportasje i dokumentarprogrammet «Brennpunkt», på NRK. Den andre er **Mina Hadjian**, som i programmet «Mina» på P3, gjorde et impulsivt intervju med Terje Søviknes i 2007 og senere ble felt for dette. «Mina» hadde en ganske annen profil enn «Brennpunkt». Programmet hadde underholdning som formål, og presenterte ofte dagsaktuelle saker på en alternativ måte via Hadjians egne tolkninger og vurderinger. Den tredje journalisten jeg intervjuet er **Helge Grønmo**, som er journalist i Avisa Nordlands kulturredaksjon, og som ble felt for en sak hvor ungdom var blitt intervjuet om temaet ungdom og sex. Intervjuene med journalistene gir verdifull informasjon om hvordan situasjonen er i norske redaksjoner, og hvordan de har tenkt og gått frem i forbindelse med sakene de selv har laget, som senere ble felt for brudd på god presseskikk.

De to kvalitative innholdsanalysene jeg har gjennomført er gjort av to PFU-uttalelser. Den ene er som nevnt knyttet til en dokumentar sendt i flaten til programmet *Brennpunkt* på NRK, og den andre en reportasje fra Avisa Nordlands helgemagasin, *Endelig helg*. Etter å ha gjennomført den kvantitative analysen, så jeg at NRKs redaksjoner var høyt representert på listen over fellelser i PFU med henvisning til punkt 3.3 i Vær varsom-plakaten. Mange av sakene var også markante, og det ville dermed vært unaturlig og ikke benytte en av disse i undersøkelsen. Saken fra Avisa Nordland, er en reportasje som dreier seg om ungdom og sex, hvor en gruppe ungdommer under 18 år er intervjuet – en situasjon som ofte kan knyttes til flere presseetiske problemstillinger.

Jeg har gjort en kvalitativ innholdsanalyse av en fellende PFU-sak om en reportasje sendt på riksdekkende TV, og en fellende PFU-uttalelse av en reportasje fra en lokal papiravis. Dette er med på å sikre at informasjonen jeg mottar spenner i et videre spekter enn hva som ville vært tilfelle om begge analyseobjektene eksempelvis var knyttet til reportasjer sendt på TV. Dette er viktig, siden hovedproblemstillingen ikke avgrenser seg til noe medium eller sjanger spesielt, men søker en kartlegging av den gjengse journalists kunnskap og holdninger til feltet. Å velge representanter fra både TV og skriftlig journalistikk vil kunne vise forskjeller i

bruken av journalistiske virkemidler, og vil også kunne kartlegge eventuelle holdningsforskjeller blant journalistene. I tillegg er kildene og fremgangsmåtene som er benyttet i de to sakene svært forskjellige. Undersøkelsen er dermed godt egnet til å vise noe av den bredde som finnes i de journalistiske arbeidsmetoder, og er godt egnet i forbindelse med min problemstilling.

3.3 KVALITATIVE VERSUS KVANTITATIVE METODER

Begrepene «kvalitativ metode» og «kvantitativ metode» er overordnede og beskriver de to hovedtypene av metoder det er vanlig å skille mellom (Larsen 2007: 21). Det er imidlertid viktig å presisere at disse ikke kan omtales som enhetlige variabler, da det finnes en rekke forskjellige former for slike. En kvantitativ undersøkelse kan eksempelvis gjennomføres ved hjelp av en strukturert observasjon, en strukturert utspørring eller en kvantitativ innholdsanalyse, mens en kvalitativ undersøkelse kan gjøres via en deltakende observasjon, uformelle intervjuer eller kvalitative innholdsanalyser (Grønmo 2007: 204), som er basert på hva man ønsker å få ut av undersøkelsen, og munner ut i for eksempel en analyse av meningsinnhold, en beretningsanalyse eller en diskursanalyse (Larsen 2007: 98).

Årsaken til at begrepene «kvalitativ metode» og «kvantitativ metode» likevel benyttes er at de betegner grunnelementene ved forskningsmetodene. Barbara Gentikow presenterer en skjematisk oversikt over de viktigste forskjellene mellom kvantitative og kvalitative metoder. Her vektlegges det at kvantitative metoder ofte kjennetegnes av store utvalg, bredde i undersøkelsen, lukkede spørsmål, strukturert datamateriale, målinger og beregninger (Gentikow 2005: 36), samt reliabilitet, validitet og generaliserbarhet (Gentikow 2005:56).

Kvalitative metoder, på sin side, kjennetegnes av små utvalg, dybde i intervjuene, åpne spørsmål, nærhet til informantene, ustrukturert datamateriale og fortolkninger fremfor målinger og beregninger (Gentikow 2005: 36). Hvilken metode man velger avhenger av problemstillingen.

Harriet Holter hevder i boken *Kvalitative metoder i samfunnsforskning* at kvalitative undersøkelser egner seg særlig godt dersom forskeren ønsker et «innenfra-perspektiv» på situasjonen, og ønsker å finne meningssammenhenger, fremfor tallmessige sammenhenger (Holter 1982: 11).

I min undersøkelse kartla den kvantitative innholdsanalysen «de harde fakta», og en generell oversikt over bruddene på Vær varsom-plakatens punkt 3.3. Via et kvalitativt

forskningsopplegg får man også tilgang til såkalte «myke fakta», det vil si informasjon jeg fikk fra respondentene, altså fakta om journalisters og eksperters fortolkninger av virkeligheten (Gentikow 2005: 37). Finn Tschudi beskriver myke fakta som «resultater av metoder som fanger inn fenomenene sett innenfra personens egen verden», og hevder videre disse er svært relevante når man ønsker tilgang til en persons meningsstruktur (Tschudi 1982: 81). Ved hjelp av intervjuene fikk jeg tilgang til et flertydig materiale, formulert med de involvertes egne ord.

Generelt hevdes det gjerne at kvalitative opplegg har sin styrke ved hypotesedannelse, nyansering av tolkningsmuligheter, teoridannelse, og forståelse av meningsrammer, mens kvantitative data er mest brukbare ved utprøving av generaliserbarhet, når det gjelder å finne ut hvor omfattende et fenomen er (Holter 1982: 11).

3.3.1 Kvantitativ innholdsanalyse

«I likhet med kvalitativ innholdsanalyse er kvantitativ innholdsanalyse basert på systematisk gjennomgang av innholdet i dokumenter» (Grønmo 2007: 193).

En kvantitativ innholdsanalyse er imidlertid mer strukturert enn en kvalitativ. Min kvantitative undersøkelse hadde som formål å kartlegge bruddene på Vær varsom-plakatens punkt 3.3 ut fra forskjellige variabler. For å kunne gjøre dette må tekstinnholdet vurderes på bakgrunn av et strukturert skjema med kategorier som er utviklet spesielt for undersøkelsen. Dataene registreres ved at man merker av på skjemaet de kategoriene som er relevante for den enkelte tekst (Grønmo 2007: 193).

Utvalget mitt består av samtlige saker registrert i PFUs nettarkiv under brudd på god presseskikk, med henvisning til punkt 3.3, i perioden 1995-2011. Målet med variablene jeg valgte ut, var at de skulle dekke et så stort område som mulig, og dermed gi en god generell oversikt over bruddenes karakter.

Den første variabelen er årstall. Disse ble notert løpende, og skulle vise om det er noen år som markerer seg med et særlig høyt eller lavt antall fellelser.

Videre ønsket jeg å finne ut om medier med et spesielt dekningsområde eller en spesiell publikumsorientering var særlig høyt representert. Her valgte jeg å skille mellom lokal-, regional/distrikts- og riks/nasjonale medier. Jeg ønsket også å se om en type medium skilte seg ut i forhold til de andre, og valgte her å skille mellom aviser, nettmedier, TV og radio. I tillegg anså jeg det som interessant å se innen hvilke sjangre det i størst grad oppstår

konflikter som kan knyttes til premissleggingen i forbindelse med intervjusituasjonen. Jeg valgte her å skille mellom nyhetsstoff og featurestoff.

Også variabelen «Kildetype» måtte med for å kunne skille mellom de forskjellige typer kilder som er benyttet. Formålet er å undersøke om journalister opptrer forskjellig overfor kilder med ulik medieerfaring. Jeg har her valgt en enkelt og «grov» inndeling og skiller mellom «institusjonelle kilder riksnivå», «institusjonelle kilder lokalnivå», «grasrotkilder» og «kjendis/underholdningsperson».

Til slutt i kapittel 5 har jeg også gått inn i selve uttalelsene fra PFU, som utgjør siste del av hver PFU-sak. Denne delen er en kvalitativ gjennomgang for å se nærmere på om utvalget vurderer sakene ulikt ut fra hvilke kilder som er benyttet, og om bruddene fortøner seg forskjellig. I teorikapittelet mitt argumenterte jeg for at formuleringen «det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter» er kompleks og kan tolkes på flere måter. Derfor anså jeg det som interessant å se hvordan PFU behandler dette, og på hvilken måte de begrunner avgjørelsen om at publikasjonen har brutt god presseskikk. Ved å gjøre et avansert søk på PFU.no, med avgrensningen saksnummer fordelt på årstall, talte jeg 82 innklagede saker med henvisning til punkt 3.3 i Vær varsom-plakaten fra perioden 1995 til og med 2011. Jeg valgte å sortere søket etter saksnummer fordi jeg da får opp sakene etter hvilket år de er behandlet, noe som ga et mer ryddig treff enn da jeg sorterte søket etter møtedato eller publiseringsdato. Valgte jeg å sortere søket etter publiseringsdato fikk jeg opp saker som hadde vært publisert året før, kanskje på et tidspunkt hvor punkt 3.3 ennå ikke hadde trådt i kraft med den formuleringen det har i dag. Dette var også tilfellet når jeg sorterte etter møtedato. Jeg anså derfor det å sortere søket etter saksnummer som mest fruktbart i denne sammenheng. Dette ville imidlertid ikke utgjort særlig store forskjeller i mengden materiale.

3.3.2 Kvalitativ innholdsanalyse

Også kvalitativ innholdsanalyse bygger på en systematisk gjennomgang av dokumenter med den hensikt å registrere data fra innholdet som er relevant for oppgavens problemstilling (Grønmo 2007: 187). De fleste typer dokumenter kan i utgangspunktet gjøres til gjenstand for en kvalitativ innholdsanalyse, men det vanligste er å benytte den på dokumenter med verbalt innhold, det være seg et transkribert intervju, et lydopptak etc. Man står relativt fritt til å gjøre valg underveis, noe som medfører at undersøkelsen ikke blir like gjennomført strukturert som en kvantitativ innholdsanalyse. Det er ikke uvanlig at nye elementer som kan være med på å

belyse problemstillingen kommer til mens man arbeider med analysen, noe som også er noe av hensikten med en kvalitativ innholdsanalyse. Datainnsamlingen er altså lite forutsigbar, og de planer som legges på forhånd, endres gjerne i arbeidsprosessen (Grønmo 2007: 187)

Mine kvalitative innholdsanalyser baserer seg på PFUs uttalelser i de to sakene jeg har valgt å gå nærmere inn på. Dette for å finne ut mer om hvordan journalistene gikk frem i prosessen, hvorfor saken ble vurdert til brudd på god presseskikk, og hvilke begrunnelser som er gitt for dette. I tillegg har jeg som nevnt underbygget analysen ytterligere med intervjuer av journalistene som står bak sakene. Jeg går altså nærmere inn på både journalistenes egne holdninger og kunnskap om Vær varsom-plakatens punkt 3.3, og hvordan Pressens faglige utvalg selv vurderer dette punktet.

Jeg gjorde et utvalg av saker i forkant av undersøkelsen, fordi jeg fant det hensiktsmessig å begrense meg, på grunn av oppgavens omfang. Årsaken til at valget falt på nettopp disse var forskjeller i sjanger, presentasjon, kildebruk, mediets dekningsområde, journalist og type kilde. Sakene er produsert av et riksdekkende medium, NRK og et lokalmedium, Avis Nordland. De to sakene stammer fra inneværende årtusen, da jeg fant det mest hensiktsmessig å studere brudd av relativt fersk dato. Dette spesielt fordi jeg også ønsket å gjøre kvalitative intervjuer med journalistene som sto bak oppslagene, og at det dermed er praktisk med en viss nærhet i tid for å få så korrekte svar som mulig.

Målet med undersøkelsene var å få et nærmere innblikk i fremgangsmåten som ble benyttet i saker hvor journalisten på forskjellig vis ikke i tilstrekkelig grad har klargjort premissene for intervjusituasjonen på forhånd. Hvordan gikk de frem? Hva tenkte de? Og er de enige i PFUs avgjørelse om at de har brutt god presseskikk? Hva legger de i det å skulle gjøre premissene klare i intervjusituasjonen, og i hvilken grad er dette noe som får oppmerksomhet i redaksjonene de er/var tilknyttet? Alt dette var sentrale spørsmål i utspørringen.

Jeg benytter meg altså av et relativt begrenset utvalg, med saker fra bare to medier i et land hvor medielandskapet er nær sagt ubegrenset. Dette medfører at jeg ikke vil kunne trekke generelle konklusjoner på vegne av alle landets journalister. Jeg mener allikevel at den kvantitative undersøkelsen, supplert med de kvalitative innholdsanalysene gir et innblikk i hvordan tilstanden er, og hvilke tanker journalistene har rundt dette med klargjøring av premisser. Svarene deres på spørsmål om hvordan de tolker formuleringen i punkt 3.3, samt

deres inntrykk av graden av oppmerksomhet dette får innad i deres redaksjoner, kan dessuten gi en viktig pekepinn på hvordan situasjonen er mer generelt.

3.3.3 Kvalitativ intervjuing

Deler av oppgaven bygger som nevnt på kvalitative intervjuer med syv forskjellige informanter.

Respondentene ble valgt ut via en strategisk skjønnsmessig vurdering, på grunnlag av erfaring og kunnskapsområder. Ragnvald Kalleberg hevder at «respondentintervjuing brukes når man er opptatt av å finne frem til personlige følelser, oppfatninger og hensikter» (Kalleberg 1982: 25).

I forbindelse med kvalitativt intervju er det vanlig å skille mellom strukturerte-, ustrukturerte- og semistrukturerte intervjuer. Gentikow hevder imidlertid at det bare i enkelte tilfeller vil være fruktbart å benytte seg av identiske, ferdig formulerte spørsmål i forbindelse med kvalitative undersøkelser (Gentikow 2005: 83). Siden poenget med undersøkelsen ikke nødvendigvis er å kunne generalisere og finne «sannheten», men å kartlegge de holdninger som råder i det begrensede utvalget, altså flere «sannheter», ved å se saken innenfra, vil det være mer hensiktsmessig å benytte seg av en mer uformell form for intervju.

Grønmo hevder at uformell intervjuing, hvor man også benytter seg av en intervjuguide, er en typisk metode for innsamling av kvalitative respondentdata (Grønmo 1982: 96). Dette støttes også opp av Gentikow, som også skriver at «den mest karakteristiske intervjuform for kvalitative empiriske undersøkelser er det semistrukturerte informantintervjuet» (Gentikow 2005: 83).

I mine kvalitative intervjuer benyttet jeg nettopp semistrukturerte intervjuer, med intervjuguide. Spørsmålene var hovedsakelig tematiske, og fungerte som en rettesnor på intervjuet. Jeg var imidlertid bevisst på at intervjuene skulle preges av fleksibilitet, og det ble også stilt oppfølgingsspørsmål der jeg anså det som nødvendig, for å skaffe en best mulig oversikt over den enkeltes standpunkt. Dette førte til at samtalen gikk lett, og jeg oppfattet informasjonen jeg fikk som utfyllende og reflekterende. Intervjuguiden fungerte også godt som en sjekkliste mot slutten av intervjuet, som forsikret meg om at alle temaene var dekket. Jeg anså dette som viktig for at jeg skulle kunne sitte igjen med et godt utgangspunkt for drøftingen.

I utgangspunktet ønsket jeg å gjennomføre alle intervjuene ansikt til ansikt. Dette fordi det å befinne seg i samme rom skaper godt grunnlag for naturlig kommunikasjon, og sannsynligvis er det beste utgangspunktet for å kunne reflektere og gå i dybden (Gentikow 2005: 84). Dette skulle imidlertid vise seg å bli vanskelig i enkelte av tilfellene. Helge Grønmo fra Avis Nordland er bosatt langt fra mitt hjemsted, Oslo, mens Mina Hadjian var svært opptatt. Vi hadde i utgangspunktet avtalt og møtes, men da dette ble avlyst flere ganger, valgte jeg i stedet å gjøre intervjuet over telefon, for å være sikker på å få intervju også med disse.

I et telefonintervju befinner man seg ikke i samme rom, noe som kan skape en mer formell stemning enn i et direkte møte. At man ikke kan se hverandre og hverandres reaksjoner, skaper mindre rom for refleksjon enn hva et fysisk møte gjør. I tillegg kan det oppleves som mer anstrengende å ha en samtale over telefon (Gentikow 2005: 85). Jeg opplevde det allikevel som godt og informativt å gjøre intervjuene over telefon. Spesielt med Mina Hadjian (tidligere NRK P3), som i stor grad pratet fritt, åpent og reflektert om temaene som ble tatt opp. Helge Grønmo (Avisa Nordland) var mer konsis, noe som førte til at samtalen med ham ble noe kortere enn med de andre informantene. Jeg mener allikevel å ha fått svar på spørsmålene jeg stilte, dog med noe mindre refleksjon og fortolkning enn hva som var tilfelle med de andre informantene.

3.4 VALIDITET OG RELIABILITET – FORSKNINGSMESSIGE UTFORDRINGER

Kvalitative forskningsopplegg har lenge fått kritikk for ikke å oppfylle de krav om validitet, reliabilitet og generaliserbarhet, som i forbindelse med kvantitative metoder står som ufravikelige metodekrav, og som her nærmest har status «av en slags hellig vitenskapelig treenighet» (Gentikow 2005: 56).

Med bakgrunn i dette har representanter for kvantitative, eller *harde* metoder, hevdet at kvalitative metoder er uvitenskapelige, og dermed kun bør brukes i forberedelsene til en senere kvantitativ undersøkelse (Kalleberg 1982: 31).

Gentikow utdyper det slik:

Sagt på en annen måte mangler kvalitative studier reliabilitet fordi de er resultater av ledende spørsmål, de mangler validitet fordi de bygger på subjektive fortolkninger, og de oppfyller ikke kravet om generaliserbarhet fordi datamaterialet blir produsert av altfor få personer (Gentikow 2005: 56).

Reliabilitet betyr pålitelighet eller troverdighet, validitet kan oversettes med bekreftbarhet, gyldighet eller sannhet, og generaliserbarhet går på at resultatet av undersøkelsen skal ha allmenn statistisk gyldighet (Gentikow 2005: 57-60). De to første har relevans også for kvalitative undersøkelser, mens det siste ikke kan overføres fra den kvantitative til den kvalitative tradisjonen, rett og slett fordi utvalgene er for små, og dermed ikke er representative (Gentikow 2005: 60).

I min kvantitative gjennomgang av PFU-uttalelsene valgte jeg ut variabler mye på grunnlag av hvilken informasjon PFU selv har valgt å legge vekt på i presentasjonen av sakene. I tillegg gikk jeg inn i tekstene for å finne ut mer om fremgangsmåte, begrunnelse for at saken ble felt, og hvor vidt det var uenighet mellom kilde og journalist i forbindelse med hva som hadde blitt avtalt på forhånd av, og under intervjuet. Jeg mener variablene kartlegger de viktigste aspektene ved tekstene som er relevant for min problemstilling.

Som tidligere nevnt er et sentralt problem som omfatter kvalitative metodeopplegg generelt, at resultatene av undersøkelsen ikke er etterprøvbare på samme måte som resultatene i kvantitative undersøkelser (Gentikow 2005: 58). De intervjuede vil nødvendigvis være preget av konteksten - både den spesifikke intervjukonteksten, deres arbeidskontekst og konteksten i samfunnet generelt. Dessuten er sakene jeg har valgt å se nærmere på via kvalitativ innholdsanalyse kun representasjoner på seg selv, og ingen andre. Dermed vil de samme resultatene muligens ikke kunne oppnås dersom undersøkelsen senere blir utført for eksempel av en annen forsker, med andre respondenter og saker i utvalget.

I den rene kvalitative innholdsanalysen av PFUs uttalelser knyttet til de to spesifikke sakene jeg valgte å se nærmere på, unngikk jeg problemer som vanligvis knyttes til metoder hvor man har å gjøre med respondenter. Tekstene vil ikke påvirkes eller forandres av at jeg undersøker dem, og meningsinnholdet vil bestå.

Et mulig problem, som her kan være aktuelt er at forskerens perspektiv kan føre til at undersøkelsen blir snever, og at utvalget av tekster blir skjevt (Grønmo 2007: 192). Det finnes en rekke uttalelser i PFUs nettarkiv, med fellelser på grunnlag av punkt 3.3 i Vær varsom-plakaten. Valget mitt falt til slutt på to saker av svært forskjellig karakter, både hva gjaldt sjanger, kildebruk og type medium. På denne måten fikk jeg mulighet til å se likheter og

forskjeller på tvers av forskjellige redaksjoner og journalistiske tradisjoner, og dette mener jeg er med på å forbedre undersøkelsens kvalitet.

I forbindelse med kvalitative intervjuer finnes det også en rekke mulig problematiske aspekter, både hva forsker og respondent angår. I enkelte tilfeller kan for eksempel forskeren selv påvirke svarene respondenten gir. Dette kan skje ved at man stiller ledende spørsmål, som kan virke som en oppfordring til respondenten om å gi bestemte svar. I tillegg kan man fremstå eller opptre, bevisst eller ubevisst, på en måte som provoserer respondentene til å komme med bestemte uttalelser (Grønmo 2007: 165).

Respondentene jeg har valgt ut til mine kvalitative intervjuer har forskjellig bakgrunn, alder, utdanning og erfaring. Jeg var derfor bevisst på hvordan jeg opptrådte i og i forkant av intervjusituasjonene. Egil Fivesdal skriver i artikkelen «Nogle problemer ved interviewing af personer i ledende stillinger» fra 1990, at enkelte intervjupersoner kan ha funnet det for godt å forberede seg i litt for stor grad, noe som fører til at samtalen mer blir et foredrag fra respondentens side, med uttalelser som gjerne er upersonlige og teknisk orienterte, og også delvis irrelevante for oppgavens problemstilling (Fivesdal 1990: 285).

Det at flere av mine intervjupersoner er sakseksperter, anså jeg som et mulig problem. Jeg var bevisst på at det i enkelte tilfeller kunne være vanskelig å holde tråden, da samtalen hadde lett for å dreie over mot den respektive intervjupersons spesifikke interessefelt. Etter hvert lærte jeg imidlertid å takle disse avsporingene, ved å stille spørsmål flere ganger, helt til jeg hadde fått tilfredsstillende svar, stille oppfølgingsspørsmål, og ved å allerede da intervjuet satte i gang ta ordet og initiativet, og forklare hva intervjuet i hovedsak skulle dreie seg om.

Å raskt klargjøre dette er også med på å forhindre at kommunikasjonen mellom forsker og respondent skal fungere dårlig. Dårlig kommunikasjon kan medføre misforståelser og feiltolkninger, noe som er med på å svekke datamaterialets kvalitet (Grønmo 2007: 165). Da jeg tidlig i intervjusituasjonen innledet med å fortelle hva jeg mente gjør temaet interessant og hva jeg ønsket å få ut av intervjuet, opplevde jeg at det ofte ble vekket en interesse hos intervjuobjektet, og at samtalen deretter fløt lett. Intervjuguiden hjalp meg dessuten å holde fokus, og gjorde det lettere for meg å hente oss inn igjen, dersom samtalen sporet noe av. Et annet problematisk aspekt med dybdeintervjuing er at «respondentens erindringsfeil eller selvpresentasjon kan påvirke svarene som gis» (Grønmo 2007: 165). Dersom man intervjuer

noen om en spesifikk episode etter en lang periode vil det være en viss fare for at respondentene rett og slett ikke husker godt nok. I mitt tilfelle kan denne problematikken hovedsakelig omfatte journalistene, som jeg i tillegg til å stille de samme spørsmålene som jeg stilte de andre forskerne og ekspertene, også spurte ut om de spesifikke sakene de hadde laget som jeg ønsket å se nærmere på. Jeg hadde med hensikt valgt ut saker fra inneværende årtusen for å unngå erindringsproblemer i den grad det var mulig. Allikevel begynner noen av sakene å bli relativt gamle, én er fra 2005, og man kan selvsagt ikke forsikre seg om at ting ikke blir utelatt på grunn av forglemmelser. Her hadde jeg imidlertid PFU-uttalelsene fra de respektive sakene å støtte meg på, hvor de forskjellige aspekter er fremstilt detaljert, og som jeg brukte for å dobbeltsjekke at opplysningene som er gitt stemmer.

I tillegg kan respondentene svare på spørsmålene på en måte som setter dem selv i et spesielt gunstig lys overfor forskeren (Grønmo 2007: 165). De kan også føle et visst ansvar overfor organisasjonen eller redaksjonen de er tilknyttet, som gjør at de nødvendig vil komme med kontroversielle uttalelser som kan medføre negativ omtale av arbeidsplassen. Man kan selvsagt ikke garantere for at dette ikke har skjedd også i forbindelse med mitt arbeid, men jeg opplevde ikke dette som et problem. Snarere tvert i mot mener jeg at svarene var preget av en saklig oppriktighet, og at opplysningene som kom frem var preget av nøytralitet.

Som ung forsker kan det dessuten være lett å la seg overkjøre av eldre personer med langt mer kunnskap og erfaring enn en selv. Fivesdal skriver også at et erfarent intervjuobjekt kan oppleve intervjueren som uvitende, og derfor kan være uvillig til å la han eller henne styre samtalen (Fivesdal 1990: 289). Dette opplevde jeg ikke som noe problem i mine intervjuer. Jeg ble i alle tilfellene møtt med respekt og intervjuobjektene ga uttrykk for å ha interesse for temaet vi skulle snakke om.

Kun en av informantene ba om å få ta en sitatsjekk på sitatene jeg ville komme til å benytte meg av i drøftingen. De andre nøyde seg med å tilby meg å ta kontakt dersom det var noe jeg følte var uklart. Jeg benyttet meg av denne muligheten ved et par anledninger, og jeg mener dette er med på å styrke svarenes troverdighet.

Det finnes styrker og svakheter ved alle metoder. Det at jeg har benyttet meg av både en kvantitativ innholdsanalyse av PFUs fellelser med henvisning til Vær varsom-plakatens punkt 3.3, kvalitative intervjuer av forskere og journalister, og en kvalitativ innholdsanalyse av fire

saker som er felt i PFU på grunnlag av punkt 3.3, håper jeg å kunne sikre meg mot enkelte av disse svakhetene, og dermed sitte igjen med en undersøkelse med pålitelige og gyldige svar.

KAPITTEL 4: INTERVJUDRØFTING

Vær varsom-plakatens punkt 3.3 dreier seg mest av alt om journalisters forhold til kildene, og om intervjuet som metode. I kapittel 2 redegjorde jeg for teoretiske tilnærminger som angår dette. Det ble klart at journalister og kilder står i et gjensidig avhengighetsforhold til hverandre – journalister er avhengige av kilder for å gjøre jobben sin, og kildene er avhengige av journalisten for å kunne dele sin historie eller sitt budskap. Forholdet opprettholdes av at begge gir og tar, og for å kunne drive god, uavhengig journalistikk som også beholder sin legitimitet hos leseren, er man avhengig at det er tillit mellom kilde og journalist. At kilden vet at han eller hun snakker med en journalist, og at opplysningene som kommer frem under samtalen kan bli offentliggjort, er en naturlig del av denne tillitsbyggingen. Dersom premissene for intervjusituasjonen ikke er blitt tilstrekkelig klargjort, har man brutt tilliten.

Samtidig skal journalistikken være uavhengig – både av kilder og andre institusjoner, og man bør som journalist være forsiktig med å inngå avtaler. I tillegg skal journalistikken ha en «vaktbikkje»-funksjon overfor samfunnet. Man kan si at den har en dobbeltrolle – den skal holde øye med øvrige institusjoner og sørge for at eventuelle kritikkverdige forhold blir avdekket, og den skal sørge for at enhver som havner i befatning med pressen – også de som er ansvarlige for de nevnte kritikkverdige forholdene, behandles på en måte som kan regnes som presseetisk forsvarlig. Man kan tenke seg at dette er en vanskelig situasjon, spesielt for journalister som jobber med undersøkende og avslørende journalistikk. Jeg vil i dette kapitlet ta opp igjen spørsmålene fra min hovedproblemstilling, som ble presentert innledningsvis:

- Hva vil det si å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter?
- Og hvordan forholder journalister seg til dette spørsmålet?

4.1 Å GJØRE PREMISSENE KLARE

For de fleste av oss kan det virke selvsagt at man, når man som journalist henvender seg til en potensiell kilde for å be om et intervju, presenterer seg selv som journalist, samt informerer om hvilken redaksjon man tilhører, er det dette det i størst grad er blitt lagt vekt på i

drøftingen rundt punkt 3.3 i forarbeidene til revisjonen av Vær varsom-plakaten i 1994. Min teoretiske drøfting i kapittel 2 viser imidlertid at det finnes en rekke forskjellige måter å tolke punktets innhold på, noe som sannsynligvis også gjelder innad i norske redaksjoner.

Kommunikasjonsrådgiver og tidligere Dagens næringslivsjournalist, Jarle Aabø (Aabø & co, Eget intervju, 290212), mener utvalgets drøfting rundt punktet i forarbeidene fra 1994 ikke er tilstrekkelig: «Dersom dette punktet kun skulle fortelle at alle journalister plikter å identifisere seg før intervjuet starter, burde det stått nettopp dét i formuleringen under Vær varsom-plakatens punkt 3.3».

Så, hva vil det si å skulle gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og eller i forhold til kilder og kontakter? Hva vil resultatet av dette være, og på hvilken måte bør man som journalist opptre for å handle i overensstemmelse med presseetikken? Blant mine ekspertinformanter var det bred enighet om at dette spørsmålet er komplekst. Audgunn Oltedal (HiOA, Eget intervju, 160112) mener noe av det fundamentale ved Vær varsom-plakatens punkt 3.3 er å opplyse kilden om hvordan og i hvilken sammenheng intervjuet skal brukes, og hun mener man skal gå langt i å informere kilden om dette:

Jeg mener at man i så stor grad skal gjøre rede for omstendighetene rundt intervjuet at kilden aldri skal kunne komme tilbake senere og si at «det var ikke sånn jeg trodde det skulle bli brukt». Jeg mener at man svekker sin egen troverdighet som journalist, dersom intervjuobjektet kommer i en situasjon hvor han eller hun i det hele tatt kan tenke dette. Da er det et brudd på god presseskikk.

Altså skal tilliten mellom kilde og journalist være så stor at det ikke under noen omstendighet er tvil om journalistens motiver for intervjuet. Dette innebærer at det til enhver tid skal være klart for intervjuobjektet hvilket tema intervjuet skal ha, og hvilken type spørsmål som kan tenkes å komme.

Dette henger sammen med at ingen i utgangspunktet er pliktet til å uttale seg til pressen. Enkelte er kanskje, i lys av sin stilling eller offentlige posisjon, forventet å gjøre dette, men enhver har rett til å vite hva et eventuelt intervju skal dreie seg om. Intervjuobjektet er dermed beskyttet mot direkte og uforberedte konfrontasjoner.

Også Jarle Aabø (Aabø & Co) legger vekt på at den intervjuede til enhver tid skal vite hva han eller hun skal intervjues om:

På den måten får vedkommende mulighet til å forberede seg, og til eventuelt å avslå intervjuforespørselen med henvisning videre til en annen, mer relevant person. Dette mener jeg også er i pressens interesse. Jeg tror at hvis journalister klarer å være gode på disse tingene, blir norsk presse i sin helhet også bedre.

Jarle Aabø (Aabø & Co) trekker også frem viktigheten av det å sitere et intervjuobjekt korrekt, og knytter dette til det å skulle gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjonen:

Det er jo en felles gjenganger i norsk pressehistorie at «det var jo ikke det jeg sa» og «det var ikke sånn jeg uttrykte meg». Det er selvsagt noe som heter skjønn, og dersom man intervjuer mennesker som ikke aner konsekvensene og rekkevidden av det de sier, kan man beskytte dem mot dette. Når man intervjuer mennesker med makt, som har erfaring med mediehåndtering, derimot, er det viktig at man siterer totalt korrekt.

Dette er dels også befestet i Vær varsom-plakaten, henholdsvis under punkt 3.7, hvor det heter at «pressen har plikt til å gjengi meningsinnholdet i det som brukes av intervjuobjektets uttalelser. Direkte sitater skal gjengis presist», og punkt 3.8: «Endring av avgitte uttalelser bør begrenses til korrigerende av faktiske feil. Ingen uten redaksjonell myndighet kan gripe inn i redigering og presentasjon av redaksjonelt materiale». I hvilken grad, og på hvilken måte disse eventuelle faktiske feilene skal kunne identifiseres står det imidlertid ingenting om. Det som er klart presisert er at «av hensyn til kildene og pressens uavhengighet skal upublisert materiale som hovedregel ikke utleveres til utenforstående» (Vær varsom-plakaten punkt 3.6).

Også Gunnar Bodahl-Johansen ved institutt for journalistikk i Fredrikstad knytter viktigheten av det å sitere et intervjuobjekt korrekt til Vær varsom-plakatens punkt 3.3, om å gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner (Eget intervju, 110112). Som nevnt i kapittel 2, presiserer han at et intervjuobjekt ikke kan regnes som uvedkommen i forbindelse med sine egne uttalelser. Tar man punkt 3.6 og 3.8, samt denne uttalelsen i betraktning betyr dette implisitt at et intervjuobjekt har rett til å lese gjennom, eller i det minste få opplest de uttalelser fra ham eller henne som journalisten velger å benytte i en sak. Denne retten er imidlertid ikke befestet noe sted i Vær varsom-plakaten, og i hvilken grad et intervjuobjekt dermed faktisk skal få lov å få kjennskap til hvilke uttalelser som blir benyttet, blir dermed i følge Gunnar Bodahl-Johansen (IJ) uklart:

En helt logisk konsekvens av det utsagnet er at du har rett til å lese gjennom, og på en eller annen måte må du jo ha rett til å kontrollere at, og om, det foreligger faktiske feil. Men pressen har aldri vært villig til å skrive noe om denne retten til å gjennomlese. Den enkelte redaksjon

har jo utformet sine regler. Disse er imidlertid veldig lite bastante og formaliserte, men de lever nå der som en slags hevd eller tradisjon.

Ifølge Gunnar Bodahl-Johansen (IJ) er altså klarheten man skapte i Vær varsom-plakaten ved å si at man har rett til å rette på faktiske feil, samtidig preget av en viss uklarhet, og han mener norske redaksjoner, ved redaktører og utgavesjefer, har svært forskjellig oppfatning av hvordan det i praksis skal være. Noen velger å sende over hele intervjuet, noen leser det upubliserte materialet opp på telefon for intervjuobjektet, mens andre kun lar vedkommende få se hva han eller hun har uttalt direkte. I prinsippet mener han imidlertid at alle disse tre alternativene går ut på det samme: At du har innrømmet intervjuobjektet en rett til å kontrollere det du har skrevet, og at dette dermed blir noe den enkelte redaksjon bør ha en bevissthet til, siden dette ikke er formulert i Vær varsom-plakaten:

Norske redaksjoner har ingen avklart holdning til dette. Det er få intervjuobjekter som av redaksjonen får opplyst at «dette her er våre regler, når jeg intervjuer deg nå, har du rett til å lese gjennom de avsnittende hvor du er gjengitt i direkte og indirekte tale. Altså alt det som tillegges deg, det har du rett til å lese gjennom. Og det du har rett til å endre, det er faktiske feil».

Gunnar Bodahl-Johansen (IJ) går dessuten så langt som å hevde at det er en menneskerett å få vite det dersom man snakker med en journalist, at det man sier kan tenkes å bli benyttet journalistisk, og hvis så i hvilken publikasjon og i hvilken sammenheng. «Det mener jeg faktisk at ethvert intervjuobjekt har krav på å vite», sier han. I enkelte tilfeller gir kanskje intervjusituasjonen seg selv, eksempelvis hvis man står i Stortinget og venter på politikere som skal komme ut i forbindelse med en spent politisk sak, vil alle i dette komitémøtet sannsynligvis vite at personene de vil komme til å snakke med når de kommer ut, er journalister. Dette fordi de kjenner til settingen, og fordi de ellers er såpass trent i slike situasjoner, at det ikke er noen tvil om at de nå er i en intervjusituasjon. Når det gjelder mindre erfarne intervjuobjekter, er imidlertid ikke dette like selvsagt. Gunnar Bodahl-Johansen (IJ) trekker et eksempel:

La oss si en lokal fagforeningsleder blir intervjuet av NRK Østfold. Det er en reporter han kjenner, som han ser hver dag på lokal-TV, og som han kjenner fra andre sammenhenger. Han blir intervjuet, og settingen er ukomplisert. Han føler seg trygg, og uttaler seg. Så finner NRK ut at dette jo også kan være en sak for Dagsrevyen, og så blir kanskje intervjuet en hovedsak. Ingenting er i utgangspunktet galt med dette. Men jeg har opplevd mange ganger at intervjuobjektet sier at «jeg har jo ikke latt meg intervjuet av Dagsrevyen! Hadde jeg visst at det skulle dit, ville jeg jo aldri ha formulert meg sånn».

Mange av dagens medier leverer saker på flere forskjellige plattformer, med forskjellig målgruppe og med forskjellig dekningsområde. I mange sammenhenger faller det kanskje naturlig at en sak eksempelvis både trykkes i papiravisen og publiseres i avisens nettutgave, og dette vil normalt ikke ha særlig stor betydning for sakens virkning. I situasjoner som i det nevnte eksempelet, hvor Dagsrevyen når ut til et langt større publikum enn NRK Østfolds lokalsendinger, inngår det som et viktig premiss for intervjusituasjonen at kilden på forhånd blir informert om dette, og dermed får muligheten til å tilpasse sine uttalelser deretter.

I likhet med Jarle Aabø (Aabø & Co) trekker også Gunnar Bodahl-Johansen (IJ) frem viktigheten av å sitere et intervjuobjekt korrekt. Som journalist plikter man å gjengi meningsinnholdet i det som brukes av intervjuobjektets uttalelser. Dette forutsetter imidlertid at journalisten faktisk forstår hva intervjuobjektet mener, og evner å formidle dette videre til leseren på en forståelig måte. Dette er helt avgjørende, særlig for journalister i trykket presse, hvor et intervju ofte varer lenger enn hva som er tilfelle i radio og TV, og hvor man er avhengig av å kunne korte en tekst eller en samtale dramatisk ned, samtidig som meningen i det som blir sagt bevares. Som journalist vil man komme til å intervjuer en rekke forskjellige mennesker i løpet av sin karriere – mennesker som er eksperter på sin sak, det kan være alt fra et vitne til et innbrudd, til en professor i medisin. En enkelt journalist har ingen forutsetning for selv å ha fullstendig oversikt over alle disse forskjellige temaene, og man er dermed også avhengig av at en kilde faktisk klarer å formidle sin mening til journalisten på en forståelig måte.

Også generalsekretær i Norsk presseforbund, Per Edgar Kokkvold mener spørsmålet om hva det vil si å skulle gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjonen er vanskelig (Eget intervju, 060212). Han legger vekt på at kilden må få muligheten til å vite hvilken type spørsmål som vil bli stilt i et intervju, og om disse eventuelt vil komme til å være kritiske. Som eksempler trekker han frem en sak fra Radio Tromsø og en sak trykket i Aftenpostens A-magasin, henholdsvis PFU-sak 211/06 og PFU-sak 239/06. I den første blir en nyvalgt, kvinnelig leder for Fremskrittspartiets ungdom intervjuet, angivelig i forbindelse med hennes nye lederverv. I intervjuet dreide imidlertid spørsmålene seg mer om BH-størrelsen hennes enn om FPU, noe Per Edgar Kokkvold (NP) mener hun «på en langt tydeligere måte burde blitt forberedt på».

I saken fra A-magasinet mottok Hafslund sterk kritikk fra en kunde, uten å få mulighet til å imøtegå denne. Riktignok var en representant fra Hafslund også sitert i saken, men ikke i

forbindelse med kritikken. Per Edgar Kokkvold (NP) mener at «kommer det kritikk fra en kunde, som her, mener jeg at man må forberede folk på det, sånn at man skal kunne gå inn og forberede motsvar på dette».

I samtale med ekspertkildene kom det altså frem en rekke forskjellige tolkninger av Vær varsom-plakatens punkt 3.3, og betydningen av formuleringen i dette. Blant journalistene jeg benyttet som kilder til denne kvalitative studien var det imidlertid en større enighet om hva punktet innebar, til tross for at journalistene arbeider i medier av forskjellig størrelse og med forskjellig stoffmiks.

«Jeg tolker det som at man skal ha god folkeskikk. Man skal si fra at man kommer og gjør et intervju og si fra når intervjuet er i gang», sier Anders Børringbo, journalist i NRK (Eget intervju, 220312). Han mener også at man bør kunne fortelle hvilke andre kilder som er med i saken, i tillegg til at alle temaene som skal omtales, bør gjøres rede for, slik at kilden får mulighet til å forberede seg på dette. I tillegg trekker han frem viktigheten av at kilden skal vite hvilke rettigheter han eller hun har i forkant av, under og i etterkant av intervjusituasjonen.

Journalist i Avisa Nordland, Helge Grønmo, hevder det å skulle gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjonen generelt betyr at man må gjøre det klart for intervjuobjektet hva intervjuet skal handle om, brukes til og hvor mye plass det skal ta (Eget intervju, 020412), mens Mina Hadjian, tidligere programleder i NRK P3, går noe lenger enn de to andre journalistene i sin tolkning. Hun hevder at hun i tillegg til å være klar på hvorfor hun ønsker å snakke med et intervjuobjekt, også pleier å overlevere spørsmålene til kilden på forhånd, og på den måten unngår at det kommer overraskelser underveis. Hun mener dette fører til at kilden evner å svare mer naturlig og utfyllende på spørsmålene som kommer, enn det de ville ha gjort dersom de ikke hadde fått vite hvilke spørsmål som ville komme. I tillegg hevder hun at hun i utgangspunktet er nøye med å informere intervjuobjekter om deres rettigheter, og at hun fjerner uttalelser av særlig oppsiktsvekkende karakter, dersom kilden ber om dette. Hun legger i tillegg vekt på høflighet og det å skape tillit hos intervjuobjektet (Eget intervju, 020412). Hadjians program i NRK P3 var et humoristisk program. Her er det kanskje særlig viktig at kilden føler tillit, og har full innsikt i sine rettigheter i forbindelse med intervjuet, for å klare å slippe seg løs og opptre så avslappet som mulig.

At spørsmålet om hva det faktisk innebærer å skulle gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter, ble besvart med så sprikende

dybde hos henholdsvis ekspertinformantene og journalistene, kan ha sin naturlige forklaring i at ekspertene har som yrke å dvele og drøfte og komme frem til forskjellige slutninger, mens journalistene selv er avhengige av at Vær varsom-plakaten er praktikabel, og at de dermed tolker den deretter. Dette leder imidlertid over til spørsmålene om hvordan journalister faktisk forholder seg til vær varsomplakatens punkt 3.3.

4.2 KILDEETIKK I PRAKSIS

Denne delen av undersøkelsen vil bli besvart med tre underpoenger:

- Er det realistisk at journalister i fullstendig grad skal gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner, og finnes det situasjoner hvor man er fristet til å la dette være?
- Det ser ut til å være en gjennomgående norm at journalister tar mer hensyn til uvante kilder enn profesjonelle aktører som er vant til å være i befatning med pressen. I hvilken grad er dette faktisk tilfelle?
- Hvordan forholder journalister til seg til det å motta informasjon off record?
- Og i hvilken grad eksisterer det etisk refleksjon i norske redaksjoner?

Dette er temaer som alle kan knyttes til oppgavens problemstilling og Vær varsom-plakatens punkt 3.3. Temaene var også til stede i intervjuguidene jeg benyttet i forbindelse med forskningsintervjuene, og viste seg å skape engasjement hos informantene.

4.2.1 Om å ledes inn i fristelse og å holde kortene tett til brystet

Vær varsom-plakatens første paragraf med underpunkter, dreier seg om pressens samfunnsrolle og de oppgaver og det ansvar journalister er blitt tildelt i kraft av sitt yrke. I punktene 1.4 og 1.5 omtales pressens ansvar for å informere om det som skjer i samfunnet. De skal avdekke kritikkverdige forhold, og de skal beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep eller forsømmelser fra offentlige myndigheter og institusjoner, private foretak eller andre (Vær varsom-plakaten punkt 1.4 og 1.5). Samtidig er de pliktet til å følge Vær varsom-plakatens etiske retningslinjer i sitt arbeid, hvorav paragraf 3 handler om kildenes rettigheter, hvor journalisters ansvar overfor kildene befestes, og hvor det kommer tydelig frem at enhver kildes integritet skal bevares. Da ingen, som tidligere nevnt, er pliktet til å uttale seg til norsk presse, kan man tenke seg at personer som blir kontaktet av en journalist for intervju i forbindelse med en kritisk sak, rett og slett nekter å la seg intervju. Allikevel presenterer norsk presse til stadighet avsløringer om myndighetspersoner og offentlige instanser, gjerne

også med kommentarer fra den kritiserte part. Så, hvordan er dette mulig? Hvordan handler journalister i slike situasjoner, og i hvilken grad lar de seg eventuelt friste til ikke å gjøre premissene klare for et intervjuobjekt?

Audgunn Oltedal (HiOA) mener det er sannsynlig at det finnes områder der journalister finner det vanskelig å gjennomføre et opplegg dersom man tydelig skal klargjøre premissene for intervjuet for intervjuobjektet:

Det kan være områder der en tenker at en ødelegger opplegget for seg selv dersom man gjør premissene *for* klare. Altså, at hvis en gjør det for klart for intervjuobjektet hva dette dreier seg om, vil en ikke få de svarene man hadde håpet på. Det kan altså være tilfeller hvor journalisten tenker at det ikke er lønnsomt å være *for* klar, og jeg kan tenke meg at det innimellom oppstår situasjoner hvor journalisten opplever dette som et dilemma.

Audgunn Oltedal (HiOA) trekker også frem at man som journalist, uansett i hvilke tilfeller det er snakk om, er i besittelse av stor makt, i den forstand at kilden overleverer deg informasjon, som han eller hun igjen er totalt avhengig av at journalisten behandler på riktig måte. Innledningsvis snakket jeg om bytteteorien, og at journalist og kilde gir og tar. Premissene for intervjusituasjonen ligger imidlertid i journalistens hender, og dersom man skal kunne gjennomføre et intervju på en måte som er i overenstemmelse med de presseetiske regler, er man avhengig av kildens tillit. Samtidig er journalistikken i sin helhet, for ikke å miste sin legitimitet, avhengig av at journalisten evner å benytte seg av kildens opplysninger på en korrekt måte, og i overenstemmelse med kildens forventninger.

Altså har man som journalist stor makt, men man er også pålagt et stort ansvar.

Man må bruke makten på en slik måte at kilden opplever det som «fair». Dette gjelder i følge Audgunn Oltedal (HiOA) også i situasjoner hvor journalist og kilde på mange måter kan regnes som motstandere:

I enkelte situasjoner ønsker man som journalist å få tak i informasjon som kilden du snakker med absolutt ikke vil at du skal få. Hvis du allikevel klarer å få denne informasjonen – at vedkommende ærlig og redelig gir deg den, da er han eller hun helt utlevert til journalisten, og er dermed veldig avhengig av at man klarer å behandle denne informasjonen ordentlig (...). Dersom vedkommende i etterkant kommer og sier til deg at «dette var ikke helt i tråd med dine premisser», da har du som journalist et problem.

Også Per Edgar Kokkvold (NP) mener dette er et større problem enn hva journalister enkelte ganger vil innrømme:

Man har opplegget. Man vet hva man vil ha. Jeg intervjues jo hver dag av journalister, og jeg ber aldri om sitatsjekk. Men det angrer jeg noen ganger på. I Dagsavisen i forrige uke, for eksempel, ble jeg sitert korrekt, men tittelen... Det sto «Gir grønt lys til Breivikintervju». Men jeg mener bare prinsipielt at Breivik må få svare for seg i retten først, og så, under de rette omstendigheter, kan han eventuelt intervjues. Under visse forutsetninger, selvsagt. Men når det står «Gir grønt lys» og ingenting mer, tror man jo automatisk at det kun er dette jeg mener.

Jarle Aabø (Aabø & Co) mener journalister generelt har en tendens til å holde kortene tett til brystet, i frykt for at et opplegg eller en sak skal bli ødelagt.

Det journalistene ofte har et uklart forhold til, eller et bevisst uklart forhold til, er det å flagge hva de har på hjertet. Legge kortene på bordet og for eksempel si at «vi skal snakke med deg om at du stjal av statskassa». Der er det et rent flertall av norske journalister som ønsker å beholde kortene tett til brystet så lenge det går. Og rent praktisk kan journalister jobbe med en sak som omhandler en person i tre til fire uker, uten å snakke med denne personen. Og sånn kvart over tre en fredag ettermiddag, en halvtime før avisa skal i trykken, så kommer det en mail eller en telefon fra denne journalisten, hvor han bare skal stille fem spørsmål, for å ivareta tilsvarretten. Det er en ganske farlig metode.

Jarle Aabø (Aabø & Co) mener dessuten at denne bekymringen for å ødelegge en sak ved å spille med åpne kort er unødvendig: «Hvis du har en sak som er sann og riktig, er det ikke mulig å ødelegge den. Man kan ikke ødelegge sannhet». Han mener man ved å gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner, ved siden av å utøve bedre presseskikk, også leverer et bedre journalistisk håndverk, fordi man tvinges til å vite, og å forstå, og dermed også levere et mer sannferdig produkt.

Audgunn Oltedal (HiOA) er enig i dette. Hun mener at de beste journalistiske sakene, hvor det gjerne også er en kritisk vinkling, er de sakene hvor journalisten i etterkant kan møte igjen en kilde, som kanskje er misfornøyd med at opplysningene kom ut, og som kanskje misliker journalisten sterkt for dette, men som ikke kan si annet enn at han forstår at offentligheten har krav på denne informasjonen:

Det er de sakene som slår i samfunnsdebatten. Saker hvor man har gjort premissene så klare at intervjuobjektet kan bli sint, og mislike veldig sterkt at det ble hull på saken, men hvor journalisten har greid å bruke informasjonen fra en person, og satt den sammen med informasjon fått av andre, på en slik måte at det kommer frem en dokumentasjon som intervjuobjektet sterkt misliker, men som han eller hun allikevel ser at er benyttet på en slik måte og satt inn i en slik sammenheng at man vanskelig kan si noe på det. Det er jo dette som bør være ambisjonen.

Jarle Aabø (Aabø & Co) mener imidlertid det er en utbredt kultur blant landets journalister å ringe kilder og presentere diffuse forespørsler

En journalist finner ut at en administrerende direktør for alle praktiske formål har fått ti millioner av selskapet. Disse ti millionene er formulert som et lån, noe det også finnes et pantedokument som forteller. På dette pantedokumentet som du får på tinghuset står det imidlertid også eksplisitt at det ikke er noen avdragstid, og heller ingen rente. Altså har du fått ti millioner av arbeidsgiver, uten at det er formulert noe sted at dette skal tilbakebetales. Det er grisete, sier han.

I en slik situasjon bør journalisten i følge Jarle Aabø (Aabø & Co), dersom han skal handle i overenstemmelse med Vær varsom-plakatens punkt 3.3, åpent informere denne administrerende direktøren når oppringningen finner sted, om at han ønsker å snakke om dette angivelige gratislånet. På denne måten får kilden selv muligheten til å velge hvorvidt han ønsker å snakke om saken eller ei. Han vil også få muligheten til å forberede svar til et eventuelt intervju. I en slik situasjon, hvor det er nær sagt åpenbart at noe kritikkverdig har funnet sted – man har en sannhet – vil det i de fleste tilfeller også være lønnsomt for kilden å snakke. Dette fordi journalisten, ved å åpent kontakte kilden, opererer innenfor de presseetiske grenser ved å gi han eller hun mulighet til å uttale seg, og dermed, i teorien, kan trykke saken uansett, med eller uten uttalelser, men med en forklarende setning om at han ikke har lyktes i å få kommentarer fra kilden. På den måten har journalisten både gjort premissene klare og ivaretatt tilsvarensretten, og dermed handlet i overenstemmelse med sin yrkesetikk. Å skulle gjøre noe annet i et slikt tilfelle er altså helt unødvendig. Allikevel hevder Jarle Aabø (Aabø & Co) at journalister har en tendens til å velge andre fremgangsmåter:

Det finnes mange eksempler i norske pressehistorie på at journalisten i et slikt tilfelle ringer og sier at «jeg vil snakke med deg om hvor norsk næringsliv er om fem år», for eksempel. Med det får man gjerne en intervjuavtale, og under intervjuet stiller man kanskje noen tåkete spørsmål i en liten stund, slik at man har innfridd del én, og så drar man opp pantebrevet og spør, «ja, men hva med disse ti millionene her, hva er egentlig det for noe?».

Gunnar Bodahl-Johansen (IJ) trekker frem forbrukerjournalistikken som eksempel på journalistikk hvor journalistene gjerne holder kortene tett til brystet. Han hevder at det at journalister spiller med åpne kort er helt avgjørende for at journalistikken skal ha troverdighet i samfunnet. Allikevel understreker han at presseetikken har én side ut mot offentligheten, og én inn mot miljøet:

Jeg tror at når vi i pressen stiller oss veldig kritiske til bruk av skjulte metoder, er vi mye strengere på det enn publikum vil være. NRK har jo flere ganger sendt strenge signaler både til «FBI» og «TV 2 hjelper deg» om at skjulte metoder, det skal man ikke bruke i forbrukerjournalistikk. Hadde du imidlertid spurt kona mi om dette, da ville hun sagt «kjempefint, endelig fikk vi tatt rotta på han vaskemaskinoperatøren».

Anders Børringbo (NRK) hevder som Jarle Aabø (Aabø & Co) at man som journalist i enkelte tilfeller kan være fristet til å la være å spille med totalt åpne kort. Allikevel peker også han på at dette kan gå ut over verdien av det endelige produktet, og at man kanskje vil ende opp med bedre journalistikk dersom man spiller med åpne kort: «Noen ganger tror jeg man får bedre svar hvis man har lagt premissene klare og forberedt intervjuobjektet på forhånd».

Børringbo (NRK) mener imidlertid ikke at det er et utbredt problem at journalister lar være å informere kilden tilstrekkelig i forkant av intervjusituasjonen, heller ikke i krisesituasjoner eller andre tilfeller hvor man som journalist kanskje har lite tid til å gjøre kilden klar over sammenhengen. Han jobbet i NRKs 22. juli-redaksjon, og tok del i mye av det journalistiske arbeidet 22. juli 2011 og i perioden etter. I områdene rundt Utøya ble det gjort en rekke intervjuer med pårørende og andre berørte, som sto og ventet på informasjon på landsiden utenfor øya. Han hevder de i denne perioden hadde fokus på å trå varsomt:

Vi prøvde i de fleste tilfeller å gå gjennom andre personer som var i nærheten for å høre om det var i orden at vi fikk et intervju. Det var imidlertid på langt nær alt som ble sendt. I enkelte av tilfellene var det sånn at noen sa ja til å bli intervjuet, og så angret de seg i etterkant.

Vi utelukket og sensurerte en god del, men allikevel har vi funnet ut at det er skjedd feil underveis, og at enkelte ting kanskje ikke burde blitt sendt i det hele tatt. Da velger vi i hvertfall ikke å bruke dette igjen.

Når det gjelder konfrontasjon i intervjuer, mener Anders Børringbo (NRK) dette er noe som kan gjøres i unntakstilfeller, med profesjonelle kilder, eksempelvis i situasjoner hvor man er i besittelse av viktig informasjon av vesentlig samfunnsmessig betydning, som kilden ikke er villig til å bekrefte i et åpent intervju. Børringbo (NRK) mener også at man kan benytte seg av informasjon som kommer opp i en intervjusituasjon, dersom den har journalistisk interesse, til tross for at man ikke har avtalt dette på forhånd: «Dersom det hadde hatt noen journalistisk interesse ville jeg brukt det. Helt klart».

Også Helge Grønmo (Avisa Nordland) mener journalister bør kunne konfrontere en kilde uforberedt dersom man har funnet informasjon av vesentlig samfunnsmessig betydning, som kilden tidligere ikke har sagt seg villig til å kommentere:

Dersom man snakker med en politiker eller en offentlig person, mener jeg at man bør ha lov til å konfrontere ham eller henne, selv om man har avtalt et intervju på grunnlag av noe annet. Dersom informasjonen er viktig, og en konfrontasjon er eneste måte å få et svar på.

Han mener også at man må kunne bruke eventuelle nye opplysninger som kommer frem under et intervju: «Andre ganger går det kanskje andre veien, at det viser seg at informasjonen ikke er interessant, og da velger man kanskje ikke å skrive noe i det hele tatt.

Mina Hadjian (tidligere NRK P3) har, kanskje i større grad enn de andre journalistene som er benyttet som informanter i denne oppgaven, erfaring med det å være kilde. Hun mener journalister generelt ville hatt nytte av å prøve seg på «den andre» siden i blant, og mener utvilsomt det er et problem at man stadig blir kontaktet av journalister med forespørsel om intervju om ett tema, mens det i virkeligheten skal dreie seg om noe helt annet.

For noen år siden skrev jeg en påskekrim for Blindeforbundet. I etterkant fant jeg ut at det skulle ligge som et bilag i Se og hør, og en av de ansatte i Blindeforbundet spurte om jeg kunne gi et lite intervju til bladet. I krimmen var det en del av handlingen at jeg tok livet av min gode venninne Vendela Kirsebom. Vendela var smertelig klar over at dette var tilfelle. Allikevel slo bladet opp i versaler at «MINA DREPER IGJEN». VG er like ille. De ber om et intervju som skal handle om det ene, men ender til stadighet opp med å trykke noe helt annet. Og de gjør det fordi de kan. Fordi det som oftest går bra.

Mina Hadjian (tidligere NRK P3) mener at det, selv om hun dels må regnes for offentlig person å være, oppleves som en belastning å bli eksponert på denne måten. Selv representerer hun for øvrig også en kontroversiell form for journalistikk, og kanskje særlig i programmet «Mina», som gikk på NRK P3 i 2007. Allikevel mener hun at hun vanligvis gikk frem på en måte som var korrekt i forhold til kildene.

Det er viktig for meg å kunne se kilden inn i øynene i etterkant. Jeg hadde et intervju med Ludvig Nessa (prest, abortmotstander), hvor jeg hudflettet han. Men det visste han på forhånd at kom til å skje. Jeg spurte ham om det var greit at jeg skjelte ham ut, og da svarte han bekræftende på dette. Da var han forberedt på hva som kom, og han tok igjen. Det fungerte bra.

Det er altså også mulig i underholdningsjournalistikken å få til kontroversielle og oppsiktsvekkende intervjuer, uten å skulle overrumple en kilde på direkten. Dette kan selvsagt ha en sammenheng med at man som kilde i et program som «Mina» sannsynligvis vet hva man kommer til. Dette dreier seg imidlertid også om å klarlegge premisser. Du vet hvilket program du skal opptre i, og hvilken sjargong som vanligvis benyttes der. Dette kan kanskje være vanskeligere å kartlegge i andre programmer eller på andre plattformer, hvor rammene

rundt ikke er like klare, og man er mer avhengig av at journalisten spiller med totalt åpne kort for at man skal klare å se helheten i hva et intervju skal dreie seg om.

«Kravet om transparens er jo et økende krav i journalistikken», sier Audgunn Oltedal (HiOA). «Og slik skal det være, etter min mening».

Med dette mener hun at det bør være et krav at leseren, lytteren eller seeren bør kunne kikke en i kortene, og en journalist bør kunne fortelle hvordan han eller hun har fått tak i informasjonen han sitter på. Hun mener også at journalister gjennomgående er for svake på å redegjøre for sine metoder, men understreker at for eksempel SKUP-utdelingen har kommet et stykke på vei her, da de krever at journalister må legge frem en metoderapport for å kunne delta i konkurransen:

Man må kunne fortelle hvordan denne saken er blitt til. Det bør være hovedregelen. At man har en høy grad av transparens på hvordan man har laget saken fra begynnelse til slutt. Og så vil det være disse sakene hvor man må bruke andre metoder. Og det gir presseetikken deg lov til. Men også der må du kunne redegjøre for hvorfor du har gjort det, hvorfor det ikke var mulig å skaffe til veie denne informasjonen på annen måte, og på hvilken måte saken er så viktig at det var nødvendig å se bort fra presseetikken for å få informasjonen.

4.2.2 Journalisters behandling av kildene

I Vær varsom-plakatens punkt 3.9 heter det:

«Opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen. Vis særlig hensyn overfor personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft. Husk at mennesker i sjokk eller sorg er mer sårbare enn andre»

Dette er i følge Per Edgar Kokkvold (NP) en forlengelse av punkt 3.3, om å gjøre premissene klare. I forarbeidene til punkt 3.9 forsøker man seg på en definisjon av hvilke mennesker som ikke kan være klar over virkningen av sine uttalelser, og kommer frem til at det dreier seg om personer som er syke, beruset eller skadet, eller folk i en kritisk situasjon som har opplevd sterke traumer etter ulykker eller drap. I tillegg ble det i følge Kokkvold (NP) vurdert «*når* man er så voksen at man kan være fullstendig klar over virkningen av sine uttalelser».

Videre viser han til at dette punktet, i likhet med punkt 3.3, er relativt lite benyttet i forbindelse med fellelser i Pressens faglige utvalg. Et eksempel han nevner hvor dette *er* brukt, er i forbindelse med en sak som kom i etterkant av Orderud-saken, hvor moren til de to dømte jentene var kilde. I intervjuet valgte hun å karakterisere den ene av døtrene som en

engel, og den andre som en demon. Per Edgar Kokkvold (NP) mener dette er et godt eksempel på en situasjon hvor kilder bør beskyttes mot seg selv:

En mor som har begge døtrene sine tiltalt kan ikke være klar over virkningen av sine uttalelser. Hun kom jo også senere ut og sa at hun angret på dette intervjuet. Ellers brukes punktet gjerne om fulle personer, eller svært unge. Sjelden på voksne.

I Vær varsom-plakatens første paragraf tar man for seg pressens samfunnsrolle. Der legges det blant annet sterk vekt på ytringsfrihet, informasjonsfrihet og at ulike syn skal komme til uttrykk. Å beskytte et intervjuobjekt mot seg selv kan sammenlignes med en umyndiggjøring, og det er kanskje ikke så rart at det skal mye til før et medium velger å gjøre nettopp dette. Ser man dette i forbindelse med punkt 3.3 om å klargjøre premisser, er det nærliggende å tro at det å skulle gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter også innebærer at kilden både skal leve i visshet om at det gitte medium er åpent og fritt og at ens uttalelser er like verdifulle som andres, samtidig som det beskytter kilden ved at man ikke vil trykke særlig uheldige uttalelser, eller uttalelser som ikke har noe med intervjuets tema å gjøre.

Punkt 3.9 eksisterer altså for at personer i en særskilt situasjon skal ha en forsikring om at man er underlagt journalistens beskyttelse dersom man kommer med uttalelser av særlig graverende art. For andre er det i følge Per Edgar Kokkvold (NP) punkt 3.3 som skal ha denne beskyttende effekten, og da særlig personer som sjelden eller aldri er i befatning med pressen:

Etikken er strengere enn jussen, og mediene har utstyrt seg med en Vær varsom-plakat, som på alle felter i samfunnets journalistikk angir normer for hva som er god oppførsel. Så slikt sett kan man si at det også er et premiss for intervjusituasjonen at man vet at man har en viss beskyttelse gjennom de normene som journalistikken er knyttet til. For folk som sjelden har å gjøre med mediene, gjennom punkt 3.3, og for personer i spesielle situasjoner i punkt 3.9.

At man skal opptre mer varsomt overfor vanlige mennesker uten spesielle lidelser eller traumer, men som ikke er vant til å ha omgang med pressen, er imidlertid ikke befestet noe sted i dagens Vær varsom-plakat, selv om dette i teorien ser ut til å være en gjennomgående norm i forskningslitteraturen.

Også blant mine informanter ser det ut til å være relativt bred enighet om at man som journalist opptre annerledes overfor uvante intervjuobjekter, enn mot profesjonelle kilder og offentlige personer.

Audgunn Oltedal (HiOA) mener at journalisters opptreden avhenger veldig av hvilken type sak og kilde man har med å gjøre. Hun tror imidlertid at det de siste årene har vært mer fokus på etikken, særlig når det gjelder intervjuer av kilder uten erfaring med media som befinner seg i en vanskelig situasjon:

Særlig i forbindelse med krisejournalistikk, i saker hvor man intervjuer personer, gjerne på direkten, som har vært utsatt for en ulykke eller lignende, tror jeg det er stor bevissthet rettet mot etikken, sier hun.

Hun mener dette kan ha en sammenheng med at mengden direktesendte intervjuer, både i TV og i radio, ser ut til å øke, og at saker som sendes direkte ikke kan endres i etterkant.

Også Jarle Aabø (Aabø & Co) mener journalister plikter å vise mer hensyn overfor vanlige folk, enn profesjonelle kilder og offentlige personer, og at de også tar dette til etterretning. Han stiller imidlertid spørsmålsteget ved journalisters behandling av maktpersoner.

Jonas Gahr Støre har for eksempel sklidd gjennom sin offentlige karriere på et sølvpapir, mens andre politikere fra andre partier har det verre. Et parti som FrP har hatt en mye mer kritisk presse mot seg enn kremen av det norske Arbeiderparti, og jeg kjenner ingen journalister som åpenlyst sier at «jeg stemmer FrP». FrP har alltid vært det partiet man har kunnet mobbe. Og det er klart, det å finne saker fra FrP var et klapp på skulderen, mens saken var en annen dersom man skulle kritisere et annet, mer populært parti.

Anders Børringbo (NRK) hevder han som journalist generelt opptrer langt mer varsomt i og i forkant av intervjusituasjoner med vanlige mennesker enn man gjør med profesjonelle kilder:

Maktaktører må tåle mer. Er det vanlige mennesker vi snakker med vil vi ofte tilby dem å få intervjuet tilsendt, og også at de kan få lov å trekke enkelte ting dersom de ønsker det. Sentrale samfunnsaktører derimot, må stå for det de har sagt.

Dette innebærer i følge Anders Børringbo (NRK) blant annet at en maktaktør ikke kan trekke en hel uttalelse. Der vanlige folk som skal intervjues gjerne varmes opp i forkant med småprat for at de skal føle seg selv, blir mer sentrale samfunnsaktører gjerne kastet ut i det.

Er det et intervju med en maktperson, hvor vi forsøker å komme i dybden, må de svare for seg. Da er ofte stemningen litt ansent. Allikevel – dersom det er noe vi mener bør belyses, må vi stille de spørsmålene som skal til, selv om stemningen blir dårlig.

Av informantene er det imidlertid kun Helge Grønmo (Avisa Nordland) som eksplisitt sier at han mener Vær varsom-plakatens punkt 3.3 i all hovedsak er beregnet på personer som ikke er særlig pressevante:

Ringer du ordføreren, legger du ikke premissene klare. Han vet jo hva det vil si å bli intervjuet. Det må være mennesker som ikke er vant til intervjusituasjoner, og i saker hvor kontroversielle ting blir tatt opp.

Mina Haddjian (tidligere NRK P3) mener på sin side at punkt 3.3 skal benyttes på generell basis, og ikke kun i forbindelse med intervjuer av uvante intervjuobjekter. Hun svarer imidlertid bekreftende på spørsmål om hun forholder seg annerledes til vanlige folk enn hva hun gjør med offentlige personer, men understreker videre at det i et kontroversielt underholdningsprogram som det hun ledet på NRK P3, kanskje var spesielt viktig å forberede intervjuobjektene godt, uavhengig av hvilken sosial status de hadde. Allikevel sier hun:

Jeg ville selvsagt i særlig stor grad forberedt en vanlig person på hva som var i vente. Men jeg mener generelt at det viktig å gjøre folk klar over hvorfor man vil prate med dem. Allikevel er jeg mer åpen for konfrontasjon hvis jeg har å gjøre med offentlige personer. Hvis landbruksministeren er bestekompis med en hestemishandler i Nord-Norge, for eksempel, da spør jeg han gjerne om det, når jeg vil. Men det er nøye for meg å respektere at folk har et privatliv. Jeg kunne stilt ham dette spørsmålet mens han var ute i det offentlige. Ikke mens han er hjemme i stua si.

Mina Haddjian (tidligere NRK P3) mener altså at det er viktig å spille med åpne kort også i situasjoner hvor du har å gjøre med offentlige personer. Også Gunnar Bodahl-Johansen (IJ) mener man bør kunne vise romslighet også for kilder som er vant til befatning med pressen, og at man må ta hensyn til om uttalelsene inneholder offentlige eller private opplysninger:

La oss da si at en journalist er ute og intervjuer en prosjektleder for opprydding av bunnen av Nordsjøen etter oljeboring. Han har uttalt seg til oss, og har kommet med en rekke uttalelser og mye informasjon, og midt under intervjuet sier han plutselig at han ikke vil la seg intervjuet allikevel. Da sitter journalisten med blokka full av utsagn, hvorav alle utsagnene handler om noe som gjelder vår felles interesse. Personen representerer oss alle som prosjektleder, og er i kraft av sitt arbeid pålagt å gjøre noe som er i fellesskapets interesse. Da ville jeg rådet journalisten til å publisere dette intervjuet. I et slikt tilfelle mener jeg det er god presseskikk.

Dersom uttalelsene ikke inneholder faktiske feil, er journalisten i sin presseetiske rett til å nekte kilden å gjøre om på uttalelsene, og særlig dersom informasjonen er gitt av en person som er satt til å forvalte offentlig makt og midler, og også omhandler offentlige forhold. Allikevel mener Gunnar Bodahl-Johansen (IJ) at man bør bruke skjønn og vise romslighet i situasjoner hvor en offentlig person, om det så er statsministeren, kommer med informasjon som handler om personlige forhold, og med det kan berøre barn, foreldre eller andre.

Et interessant aspekt er imidlertid at Gunnar Bodahl-Johansen (IJ) sier seg enig i at det i teorien er slik at journalister opptrer mer varsomt overfor uvante intervjuobjekter enn med profesjonelle kilder, mens han mener det i praksis er annerledes.

Realiteten er jo den at maktmenneskene i stor grad får det akkurat som de vil, fordi journalistene er så avhengig av dem som kilder. Ved å nekte en sentral og viktig kilde og trekke noe tilbake, vet journalisten at han eller hun kan risikere at vedkommende ikke vil snakke med deg igjen.

Og her er vi tilbake til det jeg i kapittel 2 tok opp om bytteteori, forhandling om kontroll og om det gjensidige avhengighetsforholdet mellom kilde og journalist. I følge Gunnar Bodahl-Johansen (IJ) kan det medføre fordeler for journalisten, dersom man er villig til å strekke seg for å tilfredsstille og imøtekomme kildens krav. Derfor hevder han journalister ofte er særlig imøtekommende overfor viktige kilder, nettopp fordi de er viktige: «Vi skal ringe dem i morgen også».

Også Anders Børringbo (NRK) kjenner seg igjen i denne problemstillingen, og understreker at man som journalist gjerne har et stort kontaktnettverk og dermed kan ha lett for å havne i en gal rolle:

Dette er veldig vanskelig, og er noe jeg mener den enkelte selv må føle på. Men jeg mener at mange journalister har et altfor nært forhold til kildene sine. Men når du ikke greier å forholde deg kritisk til den kilden lenger, da har du gått over grensen. Men jeg må jo være ærlig, og si at slike kildeforhold handler om å gi og ta. Man må være litt kompis for å få andre ting på et senere tidspunkt. Men man bør allikevel ikke la seg bruke.

Helge Grønmo (Avisa Nordland) beskriver også bytteforholdet mellom kilde og journalist som vanskelig, og mener man i enkelte tilfeller kan bli litt for god venn med en kilde:

Og dette er problematisk fordi man jo vil behandle en god gammel kilde annerledes enn andre folk. Man sier jo at enhver god journalist egentlig ikke skal ha en eneste venn, siden det tross alt kan skje at man en gang er nødt til å skrive en sak om denne personen. Da må man som journalist si fra seg en sak, hvis det har seg sånn at kilde eller tipser er en god venn. Da må noen andre ta den saken. Enhver journalist er avhengig av å ha et stort og godt kildenettverk, men da må man også forstå at man noen ganger kanskje må si fra seg en sak dersom det blir en interessekonflikt, sier Grønmo.

4.2.3 «Off record»

Per Edgar Kokkvold (NP) trekker i denne forbindelse frem forarbeidene til revisjonen av Vær varsom-plakaten i 1994, hvor det blant annet tas opp hvor grensen går mellom det å være venn og journalist:

En journalist er jo i prinsippet en journalist alltid, men dette kan by på utfordringer hvis eksempelvis journalist x besøker stortingsmann y, som han kjenner fra private forhold. Hvor går grensen mellom det å være god nabo, og det å være journalist? Noen er konsekvente når noen ber om å få komme med fortrolig informasjon. Noen sier ja, og andre sier nei, eller at de må vurdere det eventuelt etter at informasjonen er blitt gitt. Alternativet blir da å gå løs på mulige andre kilder for å finne ut av dette. Det handler om dette med «off record» og kildevernet. Lobbyjournalister. Det er et innfløkt reglement om hva man kan skrive om og når man kan skrive det.

Mine informanter var i stor grad enige om at man gjerne har et tosidig forhold til det å skulle motta informasjon «off record». På den ene siden er det en gunstig måte å motta bakgrunnsinformasjon på, mens det på den annen side kan være vanskelig å knytte seg opp til en avtale med kilden om at informasjonen ikke skal kunne spores tilbake til kilden selv.

Jarle Aabø (Aabø & Co) mener at journalister generelt har et bevisst forhold til denne formen for informasjonsinnhenting, og at kildevernet er noe de respekterer: «Det tror jeg de er veldig nøye på. De avtaler som inngås, de holder journalistene. Jeg har aldri noen gang vært borti at en journalist, selv internt, røper hvem kilden er hvis det ikke skal røpes», sier han. Han mener allikevel at det kan være problematisk å motta informasjon på denne måten.

La oss si du skal dekke et politisk parti. Dersom du har et intimt off-recordforhold til partilederen, om det partiet holder på med. Hvor skal du da gå for å konfrontere? Partilederen er jo øverst, så dersom han forteller deg noe off record, hvor skal du da gå videre? Du må alltid vite at du har andre du kan kontakte etterpå. Du får en opplysning, så du vet hva du skal spørre om. Det er det som er off record. En tipssentral som gir deg tips til saker.

I følge Jarle Aabø (Aabø & Co) innebærer nemlig ikke det å få informasjon off record at man ikke skal ha lov til å bruke denne informasjonen, snarere tvert imot. Han skiller imidlertid mellom begrepene «off record» og «off off record»:

Et eksempel på informasjon man får «off off record» kan være at en partileder sier til deg at «jeg skal gå av til våren, men det kan du ikke skrive. Du må bare vente til jeg skriver pressemeldingen». Og da binder du deg jo. For det kan gå tre uker før du eventuelt får tilgang til en mail hvor denne partilederen betror seg til en annen om at han skal gå av.

Aabø (Aabø & Co) mener at det i utgangspunktet er uproblematisk å ha samtaler som ikke skal på trykk for å få bakgrunnsinformasjon, men at det da er viktig å tenke over hvor i hierarkiet denne kilden er: «Derfor har jeg sagt på fleip, da, at det er mye bedre å holde seg inne med sekretæren til en administrerende direktør, enn direktøren selv».

Helge Grønmo (Avisa Nordland) hevder også at man som journalist ofte får informasjon «off record», og at man dermed benytter det som et tips og forsøker å få bekreftet opplysningene fra annet hold. Han er imidlertid også nøye på at avtaler som er inngått skal holdes: «Har intervjuobjektet sagt at noe ikke skal brukes, må man høre på det. Ta det som et tips, og ikke som et sitat».

Han mener det mest problematiske med å motta informasjon på denne måten er at det, dersom man går videre med saken og faktisk får bekreftet opplysningene hos andre, kan oppstå en mistenksomhet hos den opprinnelige kilden om at journalisten allikevel har valgt å lekke informasjonen.

Også Anders Børringbo (NRK) mener det å motta informasjon «off record» er en mye brukt journalistisk metode for å skaffe til veie informasjon, og hevder som Jarle Aabø (Aabø & Co) at det er en god måte å få tips til saker på, for så å gå videre i for å finne åpne kilder. Dette var blant annet noe de måtte benytte seg av i nyhetsdekningen etter 22. juli:

Noen ganger er kilden kanskje bundet opp på en eller annen måte, og kan ikke si noe. I arbeidet etter 22. juli fikk vi blant annet informasjon fra politifolk som er misfornøyde med aksjonen som ble gjennomført, og som anså det som svært vanskelig å skulle stå frem åpent i media. Det kan jo til og med være ulovlig for dem å komme med denne informasjonen, og dermed valgte mange å snakke anonymt, eller «off record».

Anders Børringbo (NRK) mener imidlertid det aller beste er å få informasjonen åpent, men at det i saker som den ovennevnte blir foretatt en vurdering av hvorvidt informasjonen er så vesentlig at den bør komme ut, til tross for at man ikke får tak i en kilde som ønsker å snakke åpent. Allikevel understreker han at han svært sjelden ville benyttet en anonym kilde som eneste kilde i en sak. Hvordan man avtaler hvorvidt noe er «off record» eller ikke, mener han det er knyttet noe større problemer til. Som hovedregel bør kilden i forkant av samtalen eller uttalelsen opplyse om at informasjonen er off record. Skjer dette først etterpå hevder han det er nødvendig å ta en vurdering av opplysningenes viktighet, samt kildens tilhørighet og stilling. «En politisjef må stå for det han har sagt. Er det en politibetjent, vurderes det kanskje annerledes», sier han.

En anonym kilde er en kilde som i kraft av å være anonym, ikke må stå til ansvar for det han eller hun har sagt. Rent hypotetisk, dersom det ikke er mulig å få bekreftet opplysningene fra annet hold, kan det altså dreie seg om at en person ønsker å plante et rykte etc. som ikke har

rot i virkeligheten. Man bør derfor som journalist foreta en nøye vurdering av situasjonen og opplysningenes autentisitet før man velger å la kilden fremstå som anonym.

Gunnar Bodahl-Johansen (IJ) forteller at bruken av anonyme kilder tidligere har fått kritikk, fordi de svekker en sak, og etter hvert også journalistikkens troverdighet. Det er derfor nå også befestet i Vær varsom-plakatens punkt 3.2 at det skal stilles særlig strenge krav til kildekritikk ved bruk av anonyme kilder.

Man skal gi så mye informasjon om kilden som overhodet mulig, for å signalisere til leseren at man faktisk har en kilde, og at denne kilden vet hva han eller hun snakker om. Faren er da at kilden kommer i en situasjon hvor han blir identifisert. Derfor mener jeg at når man skal posisjonsbestemme kilden, må man avtale dette med kilden først. For det er ofte sånn at du ikke vet hva jeg vet om hvordan jeg blir identifisert. I miljøet er dette kjent. Og det er en del av kontrakten med den anonyme kilden, som går direkte på intervjusituasjonen.

4.3.4. En grunnleggende journalistisk ferdighet – om etisk refleksjon

Jeg tror journalister generelt har et veldig bevisst forhold til det å skulle gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner. Det varierer sannsynligvis fra redaksjon til redaksjon, men det er jo en grunnleggende journalistisk ferdighet, dette med å intervju folk, snakke med folk og å innhente opplysninger, sier Jarle Aabø (Aabø & Co).

Å intervju noen er, som jeg også skrev om innledningsvis, en svært sentral del av journalisters arbeid. Mestrer du ikke å gjennomføre et intervju, eller dersom du ikke fungerer i en intervjusituasjon, vil du sannsynligvis heller ikke skape særlig mange banebrytende saker. Journalistikken er svært personavhengig og er også til enhver tid avhengig av mennesker for å fungere og for å ha den plass den har i samfunnet i dag. Presseetikken har på sin side en svært viktig funksjon som beskytter av journalisters integritet, i tillegg til at den skal bevare journalistikkens legitimitet blant lesere, seere og lyttere. Men i hvilken grad er egentlig journalister opptatt av etiske spørsmål og problemstillinger i forbindelse med arbeidet sitt?

Audgunn Oltedal (HiOA) mener at den etikkforståelsen hun representerer, og som jeg også har presentert tidligere i denne oppgaven, ikke er den dominerende blant journalister flest.

Min følelse går ut på at man har hatt en veldig dominerende etikk på at det å handle etisk riktig i all hovedsak dreier seg om det å ikke bli felt i PFU. Og det kan se ut til at man er svært lite opptatt av det som skjer i produksjonsprosessen. Altså i det journalisten gjør fra han begynner på en sak til den er publisert. Vær varsom-plakaten skal jo gjelde for alle deler av den journalistiske produksjonsprosessen, men det er allikevel relativt få saker som blir felt på hvordan journalisten har jobbet frem til saken er publisert.

Audgunn Oltedal (HiOA) mener altså at hvis man ser på hvor mange PFU-uttalelser som dreier seg om hva journalisten har gjort i produksjonsprosessen, er det sannsynlig at man vil finne få saker som klages inn på grunnlag av dette. «Dette er rart, fordi det tross alt er i produksjonsprosessen man gjør alle valg i forbindelse med intervjupersoner», sier hun.

I kapittel 2 redegjorde jeg for at også forskningen har prioritert publiseringen fremfor informasjonsinnhentings- og produksjonsfasen, når det er snakk om presseetikk. I min kvantitative undersøkelse, som vil komme til å bli presentert i neste kapittel, kommer det dessuten tydelig frem at kun 30 saker var blitt felt med grunnlag i Vær varsom-plakatens punkt 3.3 - de siste 17 år.

Jarle Aabø (Aabø & Co) hevder det er to årsaker til at det har kommet inn såpass få klager med henvisning til punkt 3.3.

Enten er det fordi at det ikke er noen vits i å klage når skaden allerede har skjedd, når saken har stått på trykk. Da er det for sent. Eller så er det fordi folk tror det kun skal handle om at du skal si klart i fra at du er journalist og at det du sier vil komme på trykk.

Aabø (Aabø & Co) hevder han aldri i løpet av sin journalistiske karriere har måttet gjøre rede for de etiske problemstillinger som eventuelt oppsto i forbindelse med informasjonsinnhenting til en sak. Han mener journalister i dagens konkurranseutsatte mediemarked er mer opptatt av at man har en sak, enn å komme nært på og forstå denne saken.

At noen sier at «og så skal vi snakke litt om presseetikken knyttet til denne saken», det har jeg aldri opplevd. Jeg har personlig alltid vært interessert i det, så da kan det ha skjedd at jeg har stilt noen slike spørsmål, men da blir man som oftest møtt med en form for fiendtlighet. De redaktørene jeg har hatt opp gjennom årene har heller ikke brukt mye tid på presseetikk, i den forstand at de snakker om det med reporterne sine. Norske journalister har en voldsom frihet til å gjøre hva de vil i forbindelse med dette, og de blir sjelden spurt hvordan de gikk frem for å få tak i denne informasjonen.

Jarle Aabø (Aabø & Co) tror dessuten at norske journalister generelt har et sparsommelig forhold til presseetikken, og at en del ikke en gang har lest Vær varsom-plakaten. Han mener norske redaksjoner bør få fastsatt på sin agenda at man alltid skal snakke om presseetikken før man går løs på et prosjekt.

Gunnar Bodahl-Johansen (IJ) tror det i det hele tatt er lite etisk refleksjon rundt dette med intervjusituasjonen:

Og derfor mener jeg at hver redaksjon burde trykket fem punkter bak på visittkortet, som alltid blir lagt på bordet foran intervjuobjektet, som beskriver hva som faktisk er avtalen mellom journalist og kilde. Man må huske på det at når intervjuet skal publiseres er journalisten en «ikke-person, mens den som skal stå og forsvare synspunktene og utsagnene, det er den som er intervjuet».

Dersom intervjuobjektet, som er den som må stå for utsagnene som presenteres i saken, havner i en situasjon hvor han eller hun mener utsagnene er fremstilt feil, «er det en håpløs situasjon å komme i», i følge Gunnar Bodahl-Johansen (IJ), og derfor mener han at man burde ha en mye større bevissthet på forhånd, og gjøre intervjuobjektet oppmerksom på hvilke premisser intervjuet er kommet i stand på.

Heller ikke journalistene Anders Børringbo (NRK) og Helge Grønmo (Avisa Nordland) mener det er nok diskusjoner innad i redaksjonene om temaer som dreier seg om det etiske i forbindelse med den journalistiske produksjonsprosessen. «Alt for lite», svarer Anders Børringbo (NRK) på spørsmål om det hender de snakker om og vurderer fremgangsmåtene som er blitt eller skal benyttes i forbindelse med informasjonsinnhenting. «Helt sikkert ikke nok, i hvertfall», er Helge Grønmos (Avisa Nordland) svar på samme spørsmål. Han hevder videre at det er svært sjelden man kommer opp i situasjoner hvor det faktisk er tvil om dette. «Jeg jobber med kultur, og ringer man en kjent kulturpersonlighet, skjønner han hva det handler om. Det er veldig sjelden akkurat dette tas opp».

Mina Hadjian (Tidligere NRK P3) mener journalister har en tendens til å tolke Vær varsom-plakaten til egen fordel.

Jeg mener ethvert menneske har og bør ha en indre moral, uavhengig av om du er journalist eller ei. Men jeg føler mange journalister skjuler seg bak Vær varsom-plakaten. De tolker den slik de vil. Jeg mener at det viktigste med Vær varsom-plakaten er å beskytte mennesker som ikke er i stand til å beskytte seg selv. Og da fremstår det for meg paradoksalt at mediene i årevis har brukt nettopp den unnskyldningen for ikke å intervju Tore Tvedt (grunnlegger av Vigrid), mens det å sende unge mennesker til Paradise Hotel for at de skal bli fulle på TV, det er helt greit. Jeg har for øvrig intervjuet Tore Tvedt flere ganger selv, og han klarer utmerket godt å ta vare på seg selv.

Per Edgar Kokkvold (NP) mener man generelt bør stille strengere krav til mediene om å dokumentere hvordan de har jobbet:

Flere har tatt til orde for at det er den innklagede som har bevisbyrden. Altså mediet. De må kunne legge frem bevis på hva som er blitt avtalt osv. Noen ganger vet ikke utvalget hva som er riktig, og vi har heller ingen muligheter til å undersøke dette. I enkelte sammenhenger protesterer ikke mediet i tilsvaret, og da tolker man det som om de velger å ta klagerens beretning som sannhet.

Men det er nok en del tilfeller hvor mediene sier at opplysningene stemmer, og da velger en potensiell klager å ikke gå videre med saken, rett og slett for å bli ferdig med det.

4.3 VIKTIGSTE FUNN

Vær varsom-plakatens punkt 3.3 skal i følge Per Edgar Kokkvold (NP) fungere som en beskyttelse for «vanlige folk», slik punkt 3.9 fungerer overfor personer som ikke kan regnes for å være klar over virkningen av sine uttalelser. Dette dreier seg i stor grad om å gjøre kilden klar over sine rettigheter i forkant av intervjusituasjonen, i tillegg til at alle praktiske opplysninger og omstendigheter rundt presentasjonen av intervjuet skal gjøres greie for. Disse innebærer retten til gjennomlesning eller sitatsjekk før publisering, hvilken størrelse saken vil få, og i hvilken av det aktuelle mediums eventuelle flere kanaler, intervjuet skal brukes.

De fleste informantene er enige om at man skal behandle uvante intervjuobjekter med større varsomhet enn hva som er nødvendig med profesjonelle kilder, selv om disse ikke befinner seg i en spesielt vanskelig situasjon som gjør at de vanskelig kan være klar over virkningen av sine uttalelser. Til tross for at dette ikke konkret er formulert noe sted i det presseetiske regelverket, er det altså bred enighet om dette, og det kan se ut til at det er formuleringen av punkt 3.3 som i størst grad omhandler dette. Allikevel kommer det frem at det ofte i praksis fungerer annerledes, og at profesjonelle kilder, som er vant til å være i pressen, som kjenner til sine rettigheter, og som sitter på informasjon som er viktig for journalisten, gjerne i større grad får det som de vil, via bytte eller forhandling, enn hva som er tilfelle for «vanlige» folk.

Videre ser det ut til at journalister enkelte ganger kan være redde for å miste en god sak dersom de gjøre premissene *for* klare. Når verken punktet i sin helhet eller forarbeidene til dette gir noen klarere formulering på hva det innebærer enn at man skal tilkjenne seg som journalist og gjøre kilden oppmerksom på at de opplysninger som kommer frem kan tenkes å bli offentliggjort, kan det skje at man i slike sammenhenger velger å tolke punktet slik at det passer inn i den aktuelle situasjon.

KAPITTEL 5: FELT AV PFU

Med den følgende kvantitative undersøkelsen ønsket jeg å få en oversikt over bruddene på Vær varsom-plakatens punkt 3.3, både med hensyn til i hvilken grad det faktisk forekommer brudd, og hvilke elementer som spiller inn på at nettopp disse blir vurdert til brudd på god

presseskikk av Pressens faglige utvalg. For å få klarhet i dette har jeg valgt å gjøre en kvantitativ analyse av innholdet i de PFU-uttalelser som finnes tilgjengelig i Pressens faglige utvalgs nettarkiv. Jeg anså her flere faktorer for å være relevante, og for å få en best mulig oversikt valgte jeg å legge vekt på variablene årstall, mediets dekningsområde, type medium, sjanger og kildetype. I tillegg har jeg gått inn i hver enkelte sak for å se hvordan den journalisten har gått frem i arbeidsprosessen, og hvilke begrunnelser PFU har gitt for at den enkelte sak er blitt vurdert til brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3.

Materialet til analysen lå tilgjengelig på PFUs nettsider. Mitt fullstendige søk ble gjennomført ved utgangen av 2011, hvor jeg gjorde avgrensede søk på punkt 3.3 i perioden 1995 til 2011. Avgrensningen falt seg naturlig, da det som nevnt innledningsvis var først etter revisjonen av Vær varsom-plakaten sent i 1994 at punkt 3.3 ble formulert slik det er i dag. Søket ble sortert etter saksnummer, som gjenspeiler det aktuelle årstallet vurderingen av saken fant sted. Man kunne også velge å sortere søket etter møtedato eller publiseringsdato. Treffene overlappet hverandre i stor grad, og jeg tok derfor avgjørelsen om å velge å sortere etter saksnummer på bakgrunn av ønsket om ryddighet i fremstillingen.

5.1 AVGRENSNINGER

Med et avansert søk på punkt 3.3 sortert etter saksnummer, fikk jeg opp 82 treff fra perioden 1995-2011. Av disse var 43 vurdert til brudd på Vær varsom-plakaten, 7 fikk kritikk, og 32 ble vurdert til ikke å ha brutt god presseskikk.

Enkelte saker er klaget inn på grunnlag av flere av Vær varsom-plakatens punkter. I 13 har utvalget vurdert saken til brudd på god presseskikk med henvisning til andre punkter enn punkt 3.3. I to av disse har utvalget konkludert med at det ikke har forekommet noe brudd på punkt 3.3 i forbindelse med produksjonen av saken. I de resterende 11 velger utvalget generelt å vise til punkt 3.3, men understreker at påstand står mot påstand når det gjelder hva som ble avtalt og klargjort i forkant av intervjusituasjonen, og dermed kan de ikke fullt ta stilling til om et brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3 har funnet sted. At en så stor del av de felte sakene er preget av en slik uklarhet, vil bli omtalt senere i kapittelet.

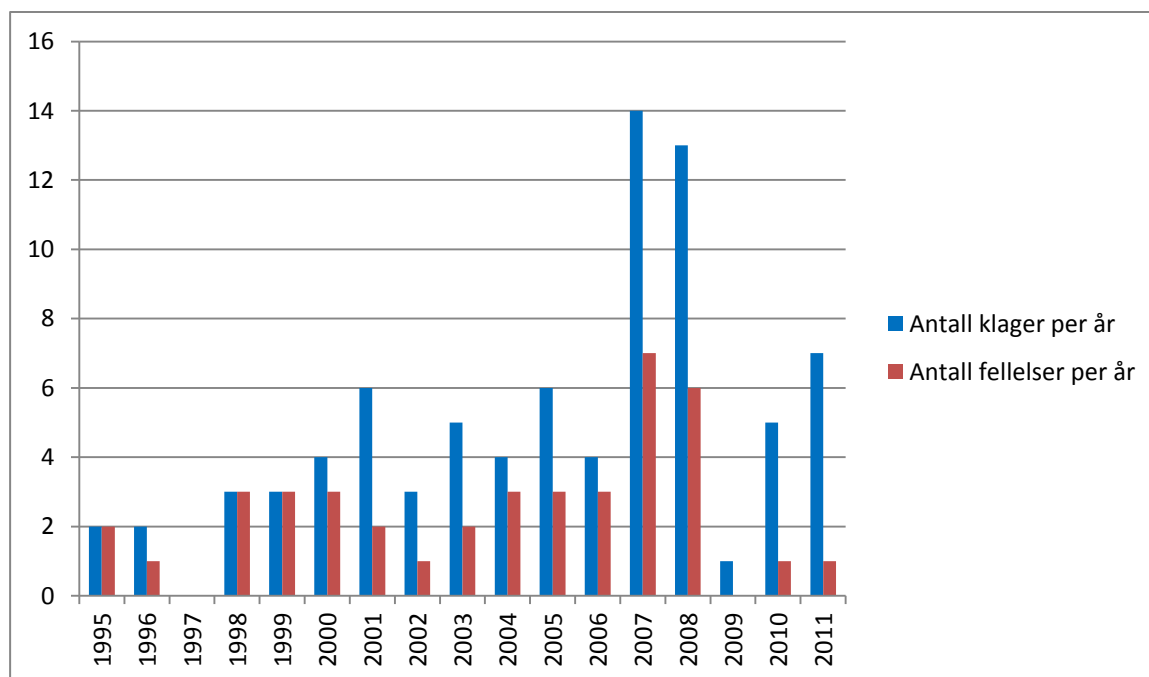
De to sakene hvor utvalget har konkludert med at et brudd på punkt 3.3 ikke har funnet sted, vil naturlig nok ikke inngå i denne undersøkelsen. Med bakgrunn i drøftingen i forrige kapittel, som blant annet konkluderte med at det å skulle gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter, innebærer at kilden ikke på noe tidspunkt skal føle at noe ikke er blitt tilstrekkelig klargjort, velger jeg allikevel å ta med

de 11 sakene hvor utvalget viser til at påstand står mot påstand. Undersøkelsen blir dermed gjort på grunnlag av 41 fellelser.

Mot slutten av kapittelet vil jeg gå nærmere inn på de 30 sakene utvalget klart har vurdert til brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3, for å se nærmere på hvilke begrunnelser de benytter for dette.

5.2 UTVIKLING DE SISTE 17 ÅR

Mitt søk i PFUs nettarkiv på punkt 3.3 i perioden 1995 til 2011 ga som nevnt 82 treff, hvor det viste seg at 41 var vurdert til brudd på Vær varsom-plakaten, med klare eller mindre klare henvisninger til punkt 3.3. Antallet klager lå relativt jevnt i perioden 1995-1999, med 2 klager i snitt per år, frem til år 2000 hvor antallet klager økte noe. Av de 10 klagene som kom inn fra 1995 til 1999 ble ni vurdert til brudd på god presseskikk – én fikk kritikk. Antallet klager økte noe mot slutten av 2000-tallet, som stolpediagrammet under viser.

Figur 5.1: Antall klager hvert år sammenlignet med antall brudd.

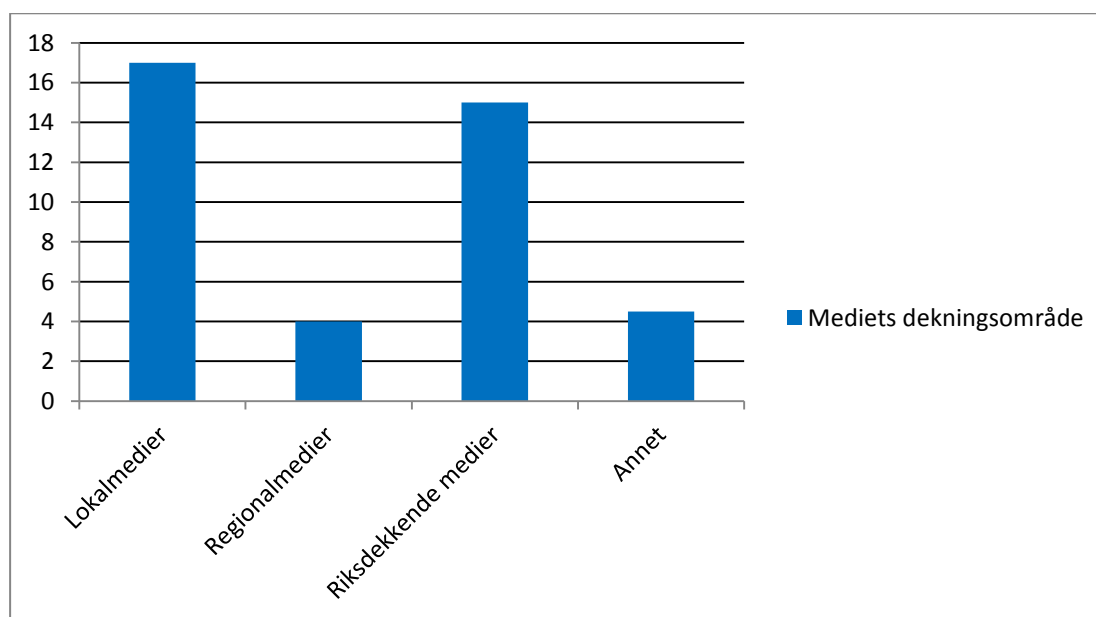
Årene 1997, 2007 og 2008 skiller seg ut, da det i 1997 ikke ble sendt inn en eneste klage, mens det i 2007 og 2008 ble innsendt flere klager enn i årene før og etter. Prosentandelen som ble vurdert til brudd, gikk imidlertid ned i denne perioden, hvor henholdsvis 50 prosent av klagerne fikk medhold i PFU i 2007, og 46 prosent i 2008. Antallet klager gikk imidlertid ned igjen i årene etter, noe som viser at klagene varierer en del fra år til år. Det vi imidlertid her får bekreftet er at antallet klager med referanse til punkt 3.3 i perioden etter 1994-revisjonen

av Vær varsom-plakaten, er relativt lavt, og at andelen av disse som blir vurdert til brudd er i 50 prosent, eller 41 av 82 saker.

Årsakene til at andelen klager med grunnlag i punkt 3.3 begrenser seg til 82 over en periode på 17 år, kan være flere. Det kan ha seg slik at norske medier generelt er flinke til å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner, og at få dermed har behov for å klage på pressen når det kommer til akkurat dette punktet. Et annet alternativ kan være at flere saker som gjennomføres med brudd på punkt 3.3 er av sensitiv art, og at kilden ønsker så lite oppmerksomhet rundt saken som mulig. Dersom en opplysning er offentliggjort, har skaden allerede skjedd, en skade en fellelse i PFU vanskelig kan rette opp. Jeg har dessuten frem til nå argumentert for at Vær varsom-plakatens punkt 3.3 kan være vanskelig å definere. Derfor kan det være at kilder som føler seg feil behandlet klager saken inn på grunnlag av andre punkter, eller velger *ikke* å klage, fordi de ikke finner noen formulering i Vær varsom-plakaten som passer inn i deres kontekst.

5.3 MEDIETS DEKNINGSOMRÅDE

Videre finner jeg det interessant å finne ut om visse typer medier er høyere representert blant de felte sakene enn andre. Jeg har her valgt å bruke verdiene lokale medier, regionale/distriktsmedier, nasjonale/riksdekkende medier, samt kategorien «annet», som omfatter ukeblader, fagblader, medlemsblader og andre utgivelser som ikke formidler nyheter.

Figur 5.2: Antall brudd fordelt på mediens dekningsområde. SUM=41.

Lokalmediene, som det er flest av, står også for flest brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3, med til sammen 17 brudd, eller 41,5 prosent av det totale antallet. Hyppigheten av brudd er imidlertid ikke særlig stor, da ingen av redaksjonene har hatt mer enn ett brudd hver.

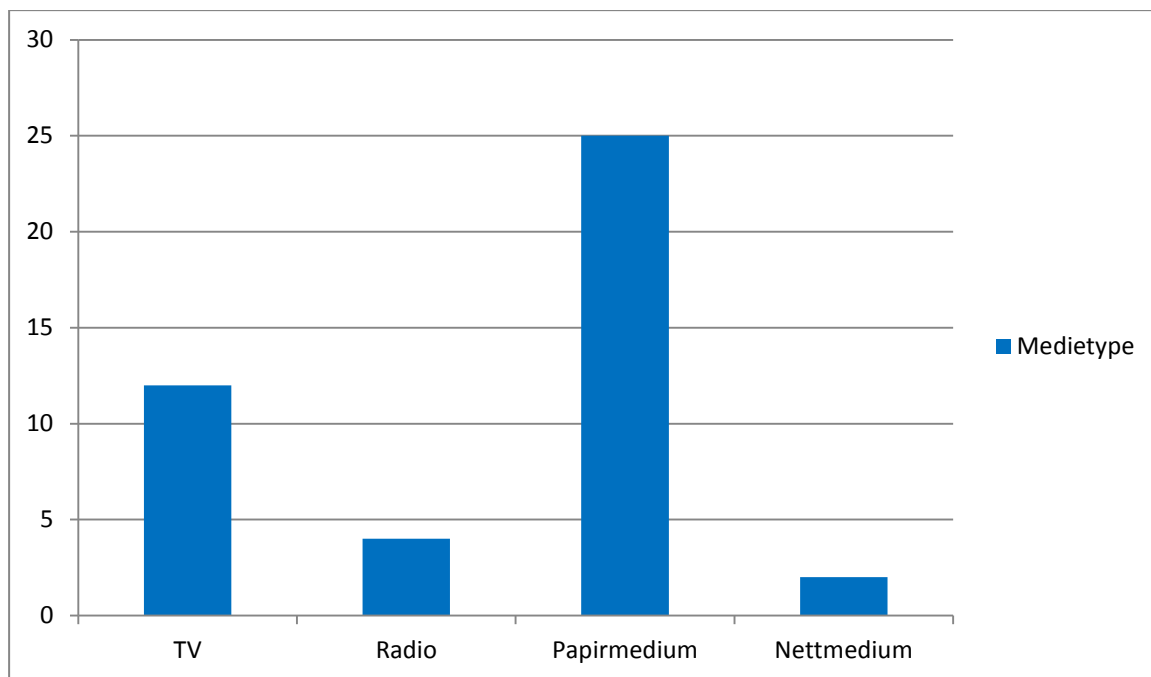
De riksdekkende mediene ligger nært opptil lokalmediene, med 15 brudd. Seks av disse sto for til sammen 36 prosent av de totalt 41 bruddene, hvorav NRK og TV 2 skiller seg ut med henholdsvis 5 brudd hver, eller 24,5 prosent av det totale antallet. Dagens Næringsliv har 2 brudd, mens Vårt land, VG og TVNorge har ett brudd hver.

Lokal- og riksmediene har altså begått flest brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3. Riksmediene, og da hovedsakelig NRK og TV 2, er overrepresentert med tanke på deres lave antall. Disse, og da særlig NRK, er imidlertid pliktet til å ha et svært variert tilbud for å nå ut til en så stor del av befolkningen som mulig. De er også tilgjengelige på flere kanaler enn andre, og når ut til et svært stort og variert publikum. Et stort publikum kan naturlig nok også medføre at et større antall er tilbøyelig til å sende inn en klage til PFU. At lokalmediene er høyt representert i statistikken henger sannsynligvis sammen med at det finnes et svært mye høyere antall lokale- enn riksdekkende medier i landet. Allikevel kan man ikke nødvendigvis trekke slutningen om at riksmedier er «verre» enn lokalmedier, da VG for eksempel er representert med like få brudd som Altaposten, noe som setter VG i et gunstig lys, avisens størrelse tatt i betraktning.

Regionalmediene, samt mediene under kategorien «annet» sto til sammen for 9 av de 43 bruddene.

5.4 TYPE MEDIUM

Etter å ha sjekket hvilke medier som har flest brudd, er det interessant å finne ut hvordan statistikken ser ut hos de forskjellige medietypene. Jeg har her verdiene TV, radio, papirmedium og nettmedium/nettavis. Kategorien «papirmedium» inkluderer også ukeblader og andre skriftlige publikasjoner som er trykket på papir.

Figur 5.3: Antall brudd fordelt på medietype. SUM=43

Utvalget i denne tabellen er 43, av den grunn at to av sakene er blitt klaget inn for oppslag på to forskjellige plattformer. PFU-sak 222/08 er klaget inn både for en artikkel på papir, og en påfølgende på nett. PFU-sak 219/08 er klaget inn både på grunnlag av et TV- og et radioinnslag. Jeg valgte å telle med alle disse.

Som man ser er det klart flest fellelser på saker fra papirmedier. Nettmediene har kun fått to fellelser mot seg, og den ene av disse hadde først vært på trykk i mediets papirutgave. TV-mediet har etter avisene, flest brudd, nærmere bestemt 12. Som TV-journalist er man gjerne utstyrt med velkjente attributter, som kamera og mikrofon, og det bør derfor være en smal sak for de fleste kilder å forstå at man er i en intervjusituasjon hvis man blir oppsøkt og tilsnakket av en slik. Allikevel er man som intervjuobjekt i et TV-innslag langt mer eksponert enn i en artikkel i et trykket medium, og kilden blir umiddelbart mer sårbar. Jeg gjorde imidlertid tidligere rede for at TV 2 og NRK, som begge er store riksdekkende kanaler, sto bak en stor andel av bruddene. Dette er kanaler som i aller høyeste grad er synlige på TV, og som jeg også argumenterte med tidligere, når disse ut til et stort publikum. Dette er dermed noe av årsaken til at kategorien TV er høyt representert her. Radio sto kun for et lite antall av bruddene, og det samme gjelder nettmediene. En årsak til at nettmediene har få klager kan være at journalister her sjelden lager reportasjer og intervjuer uten å forlate redaksjonen.

5.5 SJANGERFORDELING

Sakene som er klaget inn og felt for brudd på punkt 3.3 hører i de aller fleste tilfeller hjemme

i nyhetssjangeren. Nyhetsstoff omfatter her all formidling av informasjon som foregår på et mediums nyhetsplattform. Hele 59 prosent, eller 24 av de til sammen 41 innklagede og felte sakene er i denne sjangeren. De resterende 17 uttalelsene dreier seg om feature- og annet reportasjestoff. Nyhetsstoff omfatter i denne forbindelse all formidling av nyheter, i aviser, radio og TV. Featurestoffet omfatter portrettintervjuer, lange reportasjer hvor journalisten gjerne har gjort lengre og mer utdypende intervjuer, samt dokumentarer sendt på TV og i radio.

Innenfor disse sjangrene finnes det en rekke gråsoner og forskjellige definisjoner. Jeg har tatt utgangspunkt i sakens karakter, og benyttet Pressens faglige utvalgs egen definisjon av sakens sjanger, som er beskrevet i uttalelsen, i tilfeller hvor jeg har vært i tvil om sjanger.

10 av de felte sakene innen featuresjangeren er reportasjer fra skrevne medier. Én er et innslag sendt i et underholdningsprogram i radio, og fire er dokumentarer sendt på TV. Også her må man ta i betraktning det naturlige ved resultatet, da det i Norge finnes langt flere skrevne medier enn det finnes radio- og TV-kanaler.

Journalistiske produkter i nyhetssjangeren er altså de som oftest blir felt i PFU ut fra formuleringen i Vær varsom-plakatens punkt 3.3. Featurestoffet har en noe lavere representasjon, med 17 brudd. Allikevel er også dette et markant tall, med tanke på at andelen nyhetsstoff som formidles i mediene er stor. I gjennomføringen av en featuresak har man gjerne bedre tid til å skape tillit til intervjuobjektet, og til å *gjøre premissene klare i intervjusituasjonen*. Nyhetssjangerens krav om stadig mer kontinuerlige oppdateringer medfører muligens også at journalister velger å prioritere dette i noe mindre grad. Det er imidlertid interessant å observere at featuresjangeren så tydelig er representert, da dette er en sjanger hvor det er mulig, og viktig, for journalisten å opptre etisk korrekt overfor kilden for å vinne tillit og for å få til et godt intervju.

5.6 TYPE KILDE

Et interessant aspekt ved denne undersøkelsen er å se hvilken type kilder som er benyttet i de felte sakene. Under kategorien «kildetype» fant jeg det som nevnt nødvendig å operere med bare fire verdier: «Institusjonell kilde(riksnivå)», «institusjonell kilde(region/lokalnivå)», «kjendis/underholdningsperson» og «grasrotkilde».

De institusjonelle kildene omfatter politikere og andre personer som i kraft av sin posisjon bør kunne regnes som «offentlige personer», personer med stor innflytelse og som har erfaring

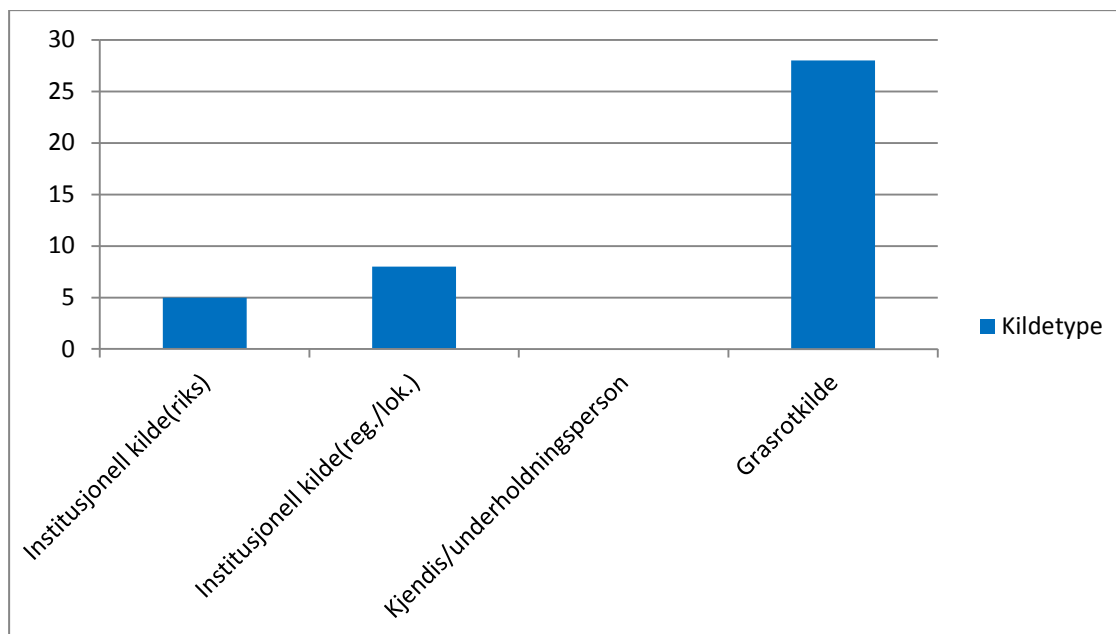
med å håndtere media. Disse kan imidlertid være mer eller mindre medievanter, og jeg fant det vanskelig å plassere eksempelvis statsminister Jens Stoltenberg og en ordfører i en mindre, usentral kommune inn under samme variabel. Under institusjonelle kilder på riksnivå finner man i denne undersøkelsen blant annet stortingspolitikere, generalsekretærer-, ledere og kommunikasjonssjefer i store og landsdekkende firmaer, samt profilerte journalister.

Under verdien «institusjonell kilde (region/lokalt nivå)», har jeg plassert andre personer med sentrale, offentlige posisjoner i lokalmiljøet. Det være seg politi, politikere, lensmenn, journalister og redaktører i lokalpresse, samt personer med ledende stillinger i mindre organisasjoner, som ikke nødvendigvis kun opererer i lokalmiljøene, men som er av en slik størrelse og utbredelse at den respektive leder ikke kan regnes for å være en institusjonell kilde på riksnivå. Graden av «medievanthet» kan selvsagt variere i alle samfunnslag og kollegialer.

Personene som faller inn under kategorien «grasrotkilde», er i utgangspunktet vanlige mennesker som man ikke kan forvente at har erfaring med media – den såkalte «mannen i gata». I de aller fleste tilfeller har imidlertid også «mannen i gata» en jobb, og i enkelte tilfeller en lederstilling i en mindre, privat bedrift. Jeg velger allikevel å plassere disse under kategorien «grasrotkilde», da man ikke kan forvente at disse skal være forberedt på medieoppmerksomhet, slik for eksempel en lege eller en advokat bør være.

Er det snakk om en kjent person som tidligere kunne regnes som en institusjonell kilde, men som ikke lenger innehar et verv eller har en stilling som gjør det riktig å plassere vedkommende under denne kategorien, velger jeg her å karakterisere vedkommende som «kjendis/underholdningsperson». Denne verdien omfatter også andre underholdningspersoner, som artister, skuespillere, programledere etc.

Fordelingen fortøner seg som følger, jfr. figur 5.4:

Figur 5.4: Kildene som er benyttet i sakene med brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3. SUM=41.

I min gjennomgang kunne jeg ikke finne en eneste sak som var felt i PFU for ikke å ha gjort premissene tilstrekkelig klare for en kjendis- eller underholdningsperson. Jeg valgte allikevel å la verdien være med, da jeg finner dette i seg selv som et interessant funn. Til tross for at man tidvis kan høre kjente personer reagere offentlig på at de føler seg feil fremstilt og at «de ikke kjenner seg selv igjen» i intervjuer, er det altså ingen som har fått medhold i en eventuell klage på nettopp dette. Vær varsom-plakatens punkt 3.3 er kanskje det punktet som er mest sentralt og relevant i forbindelse med slike saker. Det kan selvsagt være tilfelle at slike saker ofte blir klaget inn med henvisning til andre punkter. Allikevel er det grunnlag for å tro at PFU behandler saker med kilder som bevisst har søkt offentlighetens lys, noe annerledes enn andre saker.

Fem presseetiske overtramp er blitt begått mot institusjonelle kilder på riksnivå. Dette er medievanter, som i stor grad selv har forutsetning for å sørge for at premissene blir gjort klare for dem i forkant av intervjusituasjonen. De vet hva det vil si å bli intervjuet, og i de fleste tilfeller hvilke rettigheter de har i forbindelse med sin omgang med pressen.

Mot institusjonelle kilder på lokalt nivå er det begått åtte brudd. Dette er kilder som innimellom bør forvente å bli kontaktet av journalister, og som kanskje også stadig blir det, særlig av lokal presse. Til tross for dette, er det grunn til å tro at disse ikke i alle tilfeller er like vant til presseomtale, og at de dermed heller ikke er like komfortable med sin mediehandling, som institusjonelle kilder på riksnivå. Og selv om jeg har valgt å skille

mellom institusjonelle kilder på riks- og lokalmiljø i denne undersøkelsen, er det ikke dermed sagt at journalister selv gjør det.

Mot «mannen i gata», eller grasrota av befolkningen, er det begått flest brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3, om å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner. 28, eller 70 prosent av det totale antallet saker som har resultert i fellelser, har benyttet grasrotkilder. Dette er påfallende, da denne typen kilder, som representerer «folk flest», vanligvis utgjør en langt mindre andel av kildene journalister benytter seg av i det daglige (Allern 2001: 173). Denne gruppen består av personer som ikke har særlig erfaring med media, og som i mange tilfeller heller ikke er forberedt på å bli kontaktet av pressen. Grasrota omfatter her også ledere og styremedlemmer i mindre, lokale organisasjoner eller virksomheter. I den teoretiske drøftingen i kapittel 2, samt i intervjudrøftingen i kapittel 4, kom det tydelig frem at både journalister og forskere hevder at journalister bør, og har for vane å opptre med større varsomhet overfor denne typen kilder, enn de gjør overfor personer som i kraft av sin posisjon eller andre forhold må regne med å havne i medienes søkelys. Det er dermed et interessant funn å se at dette ikke er tilfelle her, da en så stor andel av kildene som er blitt utsatt for brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3 befinner seg under kategorien «grasrotkilde».

5.7 PFUs VURDERING

Videre fant jeg det interessant å se nærmere på begrunnelsene PFU har benyttet i uttalelsene for at den gitte sak har brutt god presseskikk. Enkelte av sakene hvor punkt 3.3 er omtalt er også klaget inn på grunnlag av andre punkter. Jeg fant det derfor nødvendig å finne ut i hvor mange uttalelser punkt 3.3 er brukt som hovedbegrunnelse for fellelsen, og i hvor mange punktet opptrer perifert, altså ikke som et sentralt tema i forbindelse med fellelsen, men i forbindelse med innklagelsen.

Jeg fant ut at punkt 3.3 kan regnes som perifert i 11 av de 41 uttalelsene som ligger til grunn for undersøkelsen. Dette er uttalelser til saker som er klaget inn på grunnlag av punkt 3.3 i tillegg til andre av Vær varsom-plakatens punkter, men hvor Pressens faglige utvalg kun velger å generelt vise til punkt 3.3, uten å benytte dette som hovedbegrunnelse for fellelsen.

Begrunnelsen for dette er i de aller fleste tilfellene at påstand står mot påstand når det gjelder hvilke avtaler som ble gjort i forkant av intervjuet og publiseringen, og at Pressens faglige utvalg derfor vanskelig kan ta stilling til dette. Sakene gjelder som oftest avtalebrudd, altså at kilden hevder det er blitt inngått avtaler som ikke er blitt holdt fra journalistens side. I to av sakene hevder kilden at journalisten ikke tilstrekkelig har presentert seg, og at vedkommende

derfor ikke visste at han eller hun snakket med en journalist. I to av fellelsene, som for øvrig gjelder én og samme sak, uttaler dessuten utvalget at det i enkelte tilfeller vil være i orden å *ikke* gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter:

«Pressens faglige utvalg mener Dagens Næringsliv ved sin featurejournalistikk gjentatte ganger har satt søkelyset på interessante utviklingstrekk i det norske samfunnet. Mye av dette er blitt til ved bruk av arbeidsmetoder som er i et presseetisk grenseland i forhold til Vær varsom-plakatens punkt 3.3, om å klargjøre premissene for intervjusituasjonen. Utvalget vil fremheve at det i enkelte tilfeller kan være riktig å fravike en bokstavtro tolkning av dette punktet. Forutsetningen er da at det fremkommer forhold av samfunnsmessig betydning, og at presentasjonen ellers er i samsvar med Vær varsom-plakatens krav om saklighet og omtanke i innhold og presentasjon» (PFU-sak 059/07).

I saker hvor det er uklart om hvorvidt avtaler er blitt brutt eller ikke, lar altså utvalget tvilen komme redaksjonen til gode, til tross for at det stadig oppfordres til å ha klare avtaler, og at dette ansvaret i sin helhet påligger redaksjonene (PFU-sak 182/07).

Sakene jeg har vurdert punkt 3.3 til å være sentralt i forbindelse med fellelsen, er saker hvor det at premissene ikke i tilstrekkelig grad var klarlagt for intervjusituasjonen, utgjør hele eller deler av grunnlaget for brudd. Etter å ha gjennomgått samtlige PFU-begrunnelser, delte jeg begrunnelsene inn i kategorier. Kategoriene er henholdsvis: «avtalebrudd», «unnlatelse av å gi informasjon», «konstruerte sitater», «uten samtykke», «uforberedte scener», «falske premisser», «endinger uten avtale» og «misfornøyd med saken».

5.7.1 Avtalebrudd

Utvalget presiserer i flere av sine uttalelser at «redaksjonen må forholde seg til avtaler som er inngått mellom partene» (PFU-sak 102/04). Dette understrekes også i forarbeidene til revisjonen av Vær varsom-plakaten i 1994, hvor det opplyses at «dersom det er blitt inngått avtaler om den videre behandling av for eksempel et intervju, må avtalen holdes» (Gran 1994: 42). Allikevel ligger avtalebrudd ofte til grunn for en stor del av fellelsene hvor punkt 3.3 er sentralt.

Avtalebruddene omfatter forskjellige temaer. I to av sakene har journalisten omtalt temaer eller offentliggjort opplysninger som kilden hevder det forelå avtale om ikke å nevne (PFU-sak 120/11 og PFU-sak 174/08). I én av sakene blir kilden ufrivillig identifisert, til tross for at det på forhånd var avtalt at dette ikke skulle skje (PFU-sak 076/05). I fire av sakene har ikke journalisten overholdt avtale om gjennomlesning før publisering (PFU-sak 96-092, PFU-sak

150/03, PFU-sak 102/04 og PFU-sak 096/00). I den siste saken har journalisten trykket lettkleddede bilder av personer i lystig lag i et boblebad, selv om de involverte hevder å klart ha gitt uttrykk for at dette ikke var ønskelig (PFU-sak 152/02).

5.7.2 Unnlatt informasjon

I to av sakene har journalisten unnlatt å bringe relevant informasjon til kilden. I det ene tilfellet (PFU-sak 239/06), hvor et sentralt, norsk selskap er representert, har journalisten ikke gitt klager, som er en representant fra selskapet, informasjon om at saken også ville inneholde kommentarer fra et intervju med en kilde som retter kraftig kritikk mot selskapet. I den andre har journalisten unnlatt å informere kilden om at han eller hun sitter på annen, skriftlig informasjon, mer presist, en e-postkorrespondanse mellom klager og annen person, som journalisten velger å benytte som en fasit i saken (PFU-sak 143/07). Klager mener seg feilgjengelig og fremstilt som løgner, en problemstilling som for øvrig omfattes av Vær varsom-plakatens punkt 3.2. Utvalget viser imidlertid også her til punkt 3.3, med den begrunnelse at journalisten burde ha opplyst kilden om informasjonen han/hun var i besittelse av, i sin fellelse.

5.7.3 Konstruerte sitater

Videre er to av sakene skrevet på bakgrunn av andre skriftlige kilder. I én av dem har journalisten konstruert et intervju med kilden ut fra en to år gammel rapport sendt fra kilde til annen forsker, uten å la kilde komme til for eventuelle endringer eller oppdaterte kommentarer (PFU-sak 091/00). I den andre saken er det blitt hentet sitater fra en skriftlig appell kilden har underskrevet sammen med tre andre personer (PFU-sak 021/01). I dette tilfellet tok imidlertid avisen kontakt for å få ytterligere kommentarer, noe kilden nektet. Han hevder også at han uttrykkelig informerte om at han ikke ønsket å bli sitert. I og med at den innklagede avis ikke tilbakeviser påstandene om at intervjuet i virkeligheten er omskriving av tekst, legger utvalget det til grunn at avisen ikke i tilstrekkelig grad har gjort premissene klare, og dermed har brutt god presseskikk.

5.7.4 Uten samtykke

Et stort antall av sakene har jeg også valgt å plassere i kategorien «uten samtykke». Dette omfatter saker hvor intervju eller opptak er gjort eller offentliggjort, uten kildens eller den medvirkendes samtykke. De aller fleste av disse, hele syv av ni, 77 prosent, dreier seg om saker laget for kringkasting. I ett av tilfellene er det benyttet skjult opptak i forbindelse med en reportasje NRK Trønderlag laget i 2004, som handlet om ungdom og kriminelle som

oppholdt seg i området rundt et kjøpesenter i sentrum av byen. Utvalget opplyser i sin uttalelse at det i enkelte tilfeller kan aksepteres at pressen bruker skjult mikrofon- eller kamera for å avdekke forhold av vesentlig samfunnsmessig betydning. I slike tilfeller må dette imidlertid være eneste tilgjengelige metode for å få avdekket dette forholdet. Allikevel understrekes det at «når etermediene gjør skjulte opptak, er det viktig at de som blir gjenstand for slike opptak blir gjort oppmerksom på eksponeringen før innslaget sendes» (PFU-sak 226/04), før det vises til Vær varsom-plakatens punkt 3.3, med en påminnelse om at dette punktets formulering ikke bare gjelder i tradisjonelle intervjusituasjoner.

I to tilfeller har kilden blitt filmet uten å ha gitt samtykke til dette. I det ene tilfellet er en rumensk kvinne som ankom Oslo Lufthavn Gardermoen med fly blitt gjort til en del av en dokumentar sendt på TVNorge i 2004 (PFU-sak 046/04). Det var store språkproblemer mellom henne og reportasjeteamet, og kvinnen forsto åpenbart ikke hva som foregikk. Utvalget understreker også her at det er journalistens fulle ansvar å sørge for at premissene er klargjort på forhånd, særlig i tilfeller hvor vanlige mennesker kommer opp i situasjoner de ikke selv råder over, og hvor hensikten er å gjøre underholdning av deres opplevelser. Igjen understreker de viktigheten av at dersom det finnes tvil om premissene er gjort tilstrekkelig klare i forkant av situasjonen, skal dette i det minste gjøres klart etterpå (PFU-sak 046/04).

I det andre tilfellet har TV 2 konfrontert en lensmann i lobbyen på et hotell hvor han ferierte (PFU-sak 217/99). Vedkommende hevder han ikke var klar over at samtalen var et intervju, og at han heller ikke var klar over at han ble filmet før han registrerte at «kameraet fulgte ham». TV 2 argumenterer med at kilden burde ha skjönt at han var i en intervjusituasjon, da journalister dukker opp med kamerautstyr og mikrofon. Utvalget understreker her at man som journalist er pliktig til å følge de presseetiske regler, til tross for at journalistene i dette tilfellet var ved sin fulle rett til å oppsøke kilden for kommentarer, og til tross for at kilden i kraft av sin stilling er for offentlig person å regne, og dermed bør være forberedt på medieoppmerksomhet (PFU-sak 217/99).

Videre er det i ett tilfelle blitt gjort opptak til bruk på radio uten at kilden var klar over dette (PFU-sak 180/98). Til tross for at journalisten fra Båtsfjord Radio, som var den aktuelle radiokanalen, presenterte seg som journalist, burde han altså i tillegg gjort det klart for kilden, og også bedt om tillatelse til, at samtalen ble tatt opp.

I ett tilfelle har NRK benyttet seg av opptak gjort av en trådløs mikrofon som var plassert på kroppen til Åslaug Haga under et møte i forbindelse med stortingsvalget i 2005 (PFU-sak

180/05). Mikrofonen skulle på det tidspunktet vært utkoblet, noe den ikke var, og dermed tok opp en fortrolig samtale mellom Åslaug Haga og Fagforbundets leder Jan Davidsen. Opptaket ble deretter sendt i en utgave av dokumentarprogrammet *Brennpunkt*. Utvalget understreker at opptaket må være for skjult å regne, til tross for at NRK hevder det hele ikke ble gjort med hensikt. Videre gjør de det klart at slike opptak som hovedregel ikke skal benyttes:

Når man, slik som i det påklagede tilfellet, får tilgang til slikt avlyttet materiale, må man ha særdeles viktige grunner for å bryte premissene ved å publisere opptaket. En publisering vil slik sett være i strid med Vær varsom-plakatens punkt 3.3, hvor det heter at det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter (PFU-sak 180/05).

PFU-sak 208/98 dreier seg også om en sak fra NRK, denne gangen fra Dagsrevyen. Her har NRKs reportere fulgt et ambulanseteam på jobb. Underveis kommer de over en person som har tatt en overdose, og som så blir gjenopplivet. Vedkommende blir intervjuet rett etter oppvåkningen, og han blir også navngitt i reportasjen. Journalistene fulgte så med ambulanseteamet til hospitalet. De var også ikledd ambulanseteamets uniformer, noe som gjorde at det ikke tidsnok i klar nok grad kom frem for de ansatte ved hospitalet at de var journalister og ikke ambulansesarbeidere. I tillegg blir det i uttalelsen trukket frem at overdoseofferet ikke ble kontaktet for godkjenning før saken ble sendt.

I én sak er en større hendelse som omhandlet en tragisk ulykke, blitt gjenbrukt i en annen publikasjon uten kildens samtykke (PFU-sak 95-190). Journalisten ringte kilden i forkant, men opplyste ikke om at samtalen var et intervju, og at han ville komme til å benytte kommentarer fra samtalen som supplement til saken når den skulle gjengis i et annet blad.

De to siste sakene, som i motsetning til de foregående, er fra trykket presse, dreier seg om kilder som er blitt sitert på trykk til tross for at de begge klart hadde gitt uttrykk for at de ikke ønsket dette. I den ene er en veterinær blitt sitert til tross for at han klart og tydelig ga uttrykk for at han ikke ønsket å intervjues (PFU-sak 086/99), og til tross for at hans kommentarer ikke hadde relevans for saken. Den andre består av et intervju med en svært oppbragt Hans Wilhelm Steinfeld, som klart understreker at han ikke ønsker å uttale seg i forbindelse med en sak om bergenserers snakkebehov, men som allikevel blir utførlig sitert på trykk (PFU-sak 133/99).

5.7.5 Uforberedte scener

I tre av sakene blir kilden satt i situasjoner han eller hun ikke var forberedt på. Den ene saken,

PFU-sak 139/01, er et nyhetsinnslag sendt på TV 2, som dreide seg om fattige barns situasjon i ferietiden. Kilden er en representant fra «Aksjon mot sosial nød», som under innslaget uforberedt ble oppringt og tilbudt en feriereise sammen med sin sønn. Til tross for at kvinnen åpenbart var klar over at situasjonen ble filmet, mener hun innslaget er sendt uten hennes samtykke, og at hun og sønnens situasjon er blitt utnyttet på det groveste av TV 2. Utvalget viser her til punkt 3.3 i Vær varsom-plakaten, med den begrunnelse at intervjuet i utgangspunktet skulle dreie seg om fattige barns feriesituasjon generelt, og ikke denne kvinnens situasjon spesielt. Kvinnen burde i forkant av intervjuet ha blitt informert om, og fått mulighet til å godkjenne oppringningen. I tillegg burde hun i etterkant ha blitt spurt om tillatelse til at klippet kunne kringkastes.

De to neste saken i denne kategorien er også kringkastede klipp, men denne gang, fra radio. Sakene er av spesiell karakter, og i så måte nær sagt selvsagte presseetiske brudd. I det ene tilfellet skal en nyvalgt, kvinnelig FpU-leder intervjues (PFU-sak 211/06) på direkten hos Radio Tromsø om sitt nye verv. Spørsmålene dreier seg imidlertid ikke så mye om politikk, som om hennes BH-størrelse og andre kuriosa. I det andre tilfellet blir Terje Søviknes oppringt direkte under programmet «Mina» på NRK P3 (PFU-sak 021/07). Han blir satt direkte på lufta og spurt ut om voldtektssaken han var innblandet i noen år tidligere, uten å være forberedt på dette.

5.7.6 Falske premisser

I en annen av sakene intervjuer TV 2 en mann fra Rwanda, bosatt i Norge, som angivelig var oppført på en liste over etterlyste personer i Rwanda, mistenkt for medvirkning til folkemord, og var under etterforskning (PFU-sak 122/07). I innslaget virker mannen overrasket over opplysningene som kommer frem, noe som senere ikke skulle vise seg å være så underlig, da opplysningene om at han var under etterforskning ikke var korrekte. Utvalget understreker dermed at intervjuet ble gjennomført på falske premisser. Det at TV 2 senere korrigerer opplysningene, retter ifølge utvalget heller ikke opp det presseetiske overtrampet (PFU-sak 122/07).

5.7.7 Endringer uten avtale

I to av sakene har journalisten gjort endringer eller markante tilføyelser uten å gjøre kilden oppmerksom på dette. I det ene tilfellet mener klager seg feilsitert, og har krevd en endring. Etter gjennomgang av saken sammen med klager, har journalisten gjort tilføyelser klager ikke ville godkjenne (PFU-sak 98-018). Den andre klagen gjelder tre saker hvor klager i de to første,

føler seg feil fremstilt, og i den siste, hvor avisen forsøkte å rette opp opplysningene gitt i de to første, hevder klager at sitater fra henne ble benyttet uten at det forelå avtale om dette. Utvalget understreker også her at det «ikke kan være tvil om at det var avisens ansvar å avklare med klageren om de kunne sitere henne i denne forbindelse» (PFU-sak 133/06).

5.7.8 Misfornøyd med saken

I to saker mener kilden det ikke er samsvar mellom den ferdige saken og opplysningene de fikk om dette på forhånd. I den ene saken har en mor til et nyfødt barn latt barnet avbildes i en artikkel som handler om at barn stadig blir tykkere, og at dette skyldes vordende mødres kosthold. Kvinnen mener hun ikke var klar over i hvilken sammenheng bildet skulle brukes, noe avisen imidlertid sier seg uenig i. Hennes navn er dessuten også synlig på barnets armbånd, og utvalget kan vanskelig se for seg at kvinnen ville tillatt avbildning dersom hun fullt ut var klar over hvordan saken ville bli seende ut på trykk. Nok en gang viser utvalget til redaksjonens ansvar, i denne uttalelsen, for å hindre at reportasjen skulle fremstå som belastende for mor og barn (PFU-sak 167/05).

Den andre innklagede artikkelen er en reportasje i et helgemagasin om temaet «ungdom og sex». Faren til en av de medvirkende ungdommene har klaget inn artikkelen, da han mener ungdommene ikke var klar over hvilke følger medvirkningen til saken kunne få, og at de heller ikke var klar over hvordan vinklingen og presentasjonen ville være. Avisen, på sin side, hevder at premissene ble gjort klinkende klare. Utvalget begrunner imidlertid sin konklusjon med at man i slike situasjoner må ta hensyn til kildenes alder, og at det å tilby en gjennomlesning av saken før den kom på trykk, sannsynligvis ville vært med på å klargjøre premissene i noe større grad (PFU-sak 148/08).

I den siste saken hevder utvalget at premissene ikke er blitt gjort klare på grunn av uklarhet omkring de medvirkendes roller i en dokumentarfilm laget av selskapet Novemberfilm, senere sendt på NRK (Brennpunkt). I dokumentaren skildres arbeidet med å få løslatt journalist Pål Refsdal etter at han ble kidnappet av Taliban. I prosessen var også Refsdals arbeidsgiver i Novemberfilm involvert, og klager, Utenriksdepartementet, hevder Refsdals arbeidsgiver skapte uklarhet om hvilken rolle han til enhver tid hadde i arbeidet, da han i utgangspunktet skulle være med kun i kraft av at han var arbeidsgiver, og ikke journalist. Underveis tok han imidlertid opptak som senere ble benyttet i den innklagede dokumentaren. Han skapte dessuten, via sin rolle som arbeidsgiver, en fortrolighet med medarbeiderne i kriseteamet, som

han så benyttet i journalistarbeidet (PFU-sak 101/10). Med denne begrunnelsen hevder PFU Refsdals arbeidsgiver har opptrådt med uklare roller, og dermed også uklare premisser.

5.8 VIKTIGSTE FUNN

Denne kvantitative undersøkelsen viser at Vær varsom-plakatens punkt 3.3, «Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter», innebærer en rekke forpliktelser dagens journalister må ta hensyn til i den journalistiske arbeidsprosessen. Ut fra resultatene i kapittelets siste del, hvor PFUs egne begrunnelser for brudd ble satt opp mot hverandre, ser man klart at flest brudd begrunnes med at det er begått et avtalebrudd, eller at det har forekommet noe i forbindelse med produksjonen av saken som har vært utenfor kildens samtykke. Alle handlinger eller hendelser i forbindelse med saken, som på noe vis kan angå kilden, må han eller hun gjøres oppmerksom på. Man har heller ikke lov å gjøre store endringer i en sak etter at en eventuell gjennomlesning og godkjenning har funnet sted.

Når det gjelder funnene fra de øvrige delene av kapittelet bør det trekkes frem at riksmidlene er overrepresentert i oversikten på bruddene, sett i forhold til deres lave antall. Tar man imidlertid riksmidienes antall lesere eller seere i betraktning, er det nærliggende å tro at dette tallet allikevel ikke er så høyt, da riksmidlene når ut til et langt større publikum enn lokalmediene.

Et annet interessant funn er at det er grasrotkildene som er høyest representert på bruddstatistikken, til tross for at disse vanligvis bare utgjør rundt 8 prosent av journalistenes kilder (Allern 2001: 173). I min teoretiske drøfting i kapittel to, ble det redegjort for bytteteorien, hvor journalist og kilde står i et gjensidig avhengighetsforhold til hverandre. Dette er særlig relevant i forbindelse med profesjonelle kilder. Gunnar Bodahl-Johansen hevdet også i kapittel 4 at de profesjonelle kildene i praksis egentlig får det «akkurat sånn som de vil». Det kan altså være at journalister er mer påpasselige med å gjøre premissene klare for slike kilder, enn for «folk flest».

KAPITTEL 6: TO KLAGESAKER

I dette kapittelet vil jeg gå nærmere inn på to PFU-uttalelser til to saker som er blitt klaget inn og felt av PFU for brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3. To av de ansvarlige journalistene er som nevnt brukt som informanter i denne oppgaven. Under gjennomgangen

av disse vil journalistenes egne betraktninger rundt de eventuelle etiske dilemmaene som oppsto i forbindelse med informasjonsinnhenting i saken, bli presentert.

Hensikten med denne gjennomgangen er å se nærmere på hva saken handlet om, hvordan journalistene gikk frem i praksis, hvorfor PFU vurderer den utvalgte sak til brudd på god presseskikk, og hvordan redaksjonene velger å svare på kritikk. I tillegg vil kildens fremstilling av det hele, via klagen, spille en sentral rolle.

De fleste uttalelser fra PFU inneholder tilsvarende fra den innklagede redaksjon, hvor redaksjonen forsøker å rettferdiggjøre de valg som er tatt, og hvor de argumenterer for hvorfor det ikke ble begått brudd på pressens etiske retningslinjer i forbindelse med informasjonsinnhenting eller presentasjonen av saken. Sakene jeg har valgt ut blir av PFU regnet som klare brudd på Vær varsom-plakaten. Tilsvarenes innhold viser imidlertid at redaksjonene og utvalget ofte har svært ulike oppfatninger av hva som kan regnes som brudd på god presseskikk og ikke.

Hovedspørsmålene i dette kapittelet vil være i hvilken grad det er samsvar mellom redaksjonen/journalistens og kildens fremstilling av saken, hvilken begrunnelse PFU bruker for å vurdere den utvalgte sak til brudd på god presseskikk, og hvilke argumenter redaksjonen og journalisten benytter for at saken er gjennomført i overensstemmelse med presseetikken.

6.1 PFU-SAK 180/05

PFU-sak 180/05 er en behandling gjort på grunnlag av en klage innsendt av Fagforbundet og deres leder Jan Davidsen mot NRK Brennpunkt i 2005. Denne kvalitative innholdsanalysen vil suppleres av kommentarer fra Anders Børringbo (NRK), som var journalist i saken.

6.1.1 Sammendrag: «LO ved kongens bord»

23. august 2005 ble dokumentaren «LO ved kongens bord» sendt på NRK Brennpunkt. Programmet tok for seg LOs innflytelse i den mulig kommende rød-grønne regjeringen, og en rekke sentrale aktører ble intervjuet i forbindelse med dette. På et tidspunkt under produksjonen av dokumentaren skjedde det at en trådløs mikrofon plassert på kroppen til Åslaug Haga, riktignok med hennes godkjenning, var aktiv i et øyeblikk den ikke burde ha vært det, noe som medførte at en privat samtale hun hadde med Jan Davidsen kom i NRK-journalistenes besittelse. Beskrevet av kommentatoren og gjengitt av PFU i uttalelsen på denne måten:

Åslaug Haga har store deler av dagen gått med NRKs trådløse mikrofon. Etter intervjuet vi gjør, går hun av gårde med mikrofonen til en samtale med Davidsen, som gir et innblikk i politikk som man ellers ikke får (...) (PFU-sak 180/05).

Man er i dokumentaren altså åpen om at opplysningene ikke er innhentet på redelig vis. De gir klart uttrykk for at det nå kommer en avsløring, og kommentaren etterfølges av et opptak av det som tydelig fremstår som en privat samtale mellom Åslaug Haga og Jan Davidsen, hvor de snakker om hvordan LO kan oppnå innflytelse i den mulig kommende rødgrønne regjeringen. Samtalen i opptakene lød som følger:

Davidsen: Det som er litt viktig og som også Gerd-Liv er litt opptatt av, er at hvis vi skal spille en rolle i dette her er det jævlig viktig at våre tillitsvalgte og medlemmer går inn i alle disse partiene. Hvis det blir en debatt om at vi har gått inn i AP for å få motytelser, så skjærer det seg. Vi får mer problemer internt enn vi tenkte. En grunn til at vi har gjort dette er at det er en type sikring mot det. Da er det jævlig dumt hvis vi skal få kritikken for å gjøre dette. Vi legaliserer jo alle partiene og det å ha styring på det som skjer.

Haga: Vi er kritisk til penga, og alle penger som flyr i politikken for tida. Men det som går på dere (tre) og sentralstyret? Jeg er litt overrasket over hvor lite diskusjon det har dukket opp internt hos oss.

Davidsen: Så får vi finne ut av det med valgkampbevilgning, hva vi skal gjøre der. For de som kommer her nå, syns dette er veldig, veldig bra. Dette er toneangivende folk som kommer på landsmøtet mitt.

Haga: Jeg har folk som er opptatt av at vi skal holde oss rene og ranke. Hva er det i disse tider, da!

Davidsen: Jo, du får mer kampanjevhengighet og penger av det.

Haga: Pengegaver må dere håndtere. Men hvis dere tenker i den retningen, er det viktig at vi ikke sier nei. Andre måter å jobbe på kan være like smart.

Davidsen: Det er effekten vi er ute etter, ikke leven.

Davidsen: Jeg har jo sondert litt det vi snakket om. Men han er.. Han er så ubestemt, eller hva vi skal kalle det. Dette er det ikke han som har veldig tydelige meninger om. Så organiseringsdebatten? Jeg får ikke tak i hva han mener om det (PFU-sak 180/05).

NRK innleder kringkastingen av opptakene med kommentatoren, som hevder at opptakene lar seeren høre «det som aldri sies offisielt, og at man her får et innblikk i Norsk politikk som man vanligvis ikke gjør. På denne måten kan det se ut til at de forsøker å legitimere bruken av opptakene, ved å antyde at informasjonen sannsynligvis ikke kunne blitt skaffet til veie i en

tradisjonell intervjusituasjon. Opptakene ble sendt i dokumentaren, og klagen dreier seg i stor grad om disse.

6.1.2 Klagen

I klagen nevnes fire forhold som ligger til grunn for at klager mener redaksjonen har brutt god presseskikk i forbindelse med produksjon og presentasjon av saken:

1. Urettmessig bruk av skjult mikrofon.
2. At de forulempede, i dette tilfellet Åslaug Haga og Jan Davidsen, ikke i tilfredsstillende grad ble gjort oppmerksomme på at opptakene var funnet sted i etterkant, noe som igjen fratok dem muligheten til å gi tilsvar i samsvar med god presseskikk.
3. At Jan Davidsen ble presentert for en utskrift av samtalen fra det skjulte opptaket mens kamera gikk i forbindelse med et intervju med Anders Børringbo. Dette karakteriserer de for øvrig som «overumplingstaktikk»
4. Og til sist, at NRK har overlevert overskuddsmateriale fra opptakene til VG (PFU-sak 180/05).

Ut fra de perspektivene som er blitt presentert tidligere i denne oppgaven, kan man konkludere med at alle disse fire punktene i forskjellig grad dreier seg om Vær varsom-plakatens punkt 3.3. Klager hevder på sin side at punkt 1 og 2 er brudd på VVP 3.10, at punkt 4 er et brudd på VVP 3.6, og at det dermed er kun punkt 3, hvor den direkte konfrontasjonen er omtalt, som er et brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3, om å gjøre premissene klare.

Jarle Aabø (Aabø & Co) hevder at man i tilfeller hvor det er benyttet skjulte metoder har tilsidesatt Vær varsom-plakaten, og at man i slike tilfeller i teorien heller ikke kan kalle seg journalist:

Hvis du utgir deg for å være en annen en den du er, eller hvis du benytter skjult kamera eller mikrofon, enten du jobber i radio eller TV, da kan man på en måte si at resten av Vær varsom-plakaten er opphevet. For da er du ikke lenger journalist. Jeg føler at denne paragrafen om skjulte metoder ikke har noe med det å skulle gjøre premissene klare å gjøre.

Dersom du har gått til det skritt å benytte deg av skjulte metoder, har du ifølge Jarle Aabø (Aabø & Co) beveget deg utenfor det journalistiske feltet, og må dermed heller ikke stå til rette for de presseetiske brudd som eventuelt finner sted.

Som nevnt i den teoretiske drøftingen i kapittel 2 er Per Edgar Kokkvold (NP) av en noe annen oppfatning. I forbindelse med en annen, lignende sak våren 2012 uttalte han følgende:

Når man overhører noe uforvarende, må man som journalist umiddelbart etterpå sørge for å ringe opp til den som er blitt avlyttet. Hvis ikke journalisten klarer dette, må redaktøren gjøre det. Det er det vi har redaktører til. PFU ville aldri akseptert dette. Det er en forutsetning for bruk av skjult kamera at man ringer opp og gir den som er avlyttet mulighet til å kommentere. Dette er et grovt brudd på de presseetiske normer¹⁶

I samme innslag forsvarer han imidlertid journalisters rett til å lytte til informasjon, dersom det dreier seg om opplysninger av vesentlig samfunnsmessig betydning. Dette fritar imidlertid ikke journalisten fra plikten om å gjøre kilden oppmerksom på at opplysningene er innhentet.

Det spesielle med Vær varsom-plakatens punkt 3.10 er nettopp det at det gir journalisten muligheten til ikke å klargjøre premissene i forkant av intervjuet. I intervjusituasjonens direkte forbindelse er altså deler av punkt 3.3 tilsidesatt. I motsetning til Jarle Aabø (Aabø & Co) mener imidlertid Per Edgar Kokkvold (NP) at en journalist er en journalist selv ved bruk av skjulte metoder, og at man ikke er fritatt fra resten av Vær varsom-plakatens innhold til tross for at man har benyttet en skjult metode. Dette er for øvrig også presisert i utvalgets uttalelse, blant annet i PFU-sak 226/04, hvor det understrekes at Vær varsom-plakatens punkt 3.3 «ikke bare gjelder i tradisjonelle intervjusituasjoner».

Klagens punkt 2 dreier seg som nevnt om at Åslaug Haga og Jan Davidsen ikke i tilfredsstillende grad fikk lov å komme med tilsvar til de opplysningene NRK satt på. I følge Per Edgar Kokkvold (NP) plikter journalisten til umiddelbart å gjøre kilden oppmerksom på at eventuelle skjulte opptak har funnet sted. Å gjøre en kilde oppmerksom på at en journalist kan tenkes å offentliggjøre sitater formulert av vedkommende, kan i følge min tidligere gjennomgang klart knyttes til Vær varsom-plakatens punkt 3.3. Det samme gjelder for øvrig også klagens punkt 3.

Klagens punkt 4, som klager velger å knytte til punkt 3.6, om at upublisert materiale ikke skal utleveres til utenforstående, dreier seg som nevnt om at NRK utleverte overskuddsmateriale til VG. Dette kan imidlertid også, i følge min teoretiske gjennomgang knyttes til Vær varsom-plakatens punkt 3.3. For i tilstrekkelig grad å klargjøre premissene i forbindelse med intervjusituasjonen, er journalisten også pliktig til å opplyse kilden om hvilket medium som kommer til å bringe nyheten. I dagens mediehverdag, hvorav særlig nettmedier ofte henter

---

¹⁶ Kokkvold freder NRKs lyttejournalist: <http://www.vgvtv.no/#!id=53970>

nyheter fra hverandre, vil slikt imidlertid være vanskelig å kontrollere. Om NRK har utlevert dette materialet til VG, eller om VG rett og slett raskt har plukket opp nyheten i etterkant av NRKs publisering, kan dermed være vanskelig å bevise.

Klager understreker også at til tross for at opplysningene som kom frem under den avlyttede samtalen dreide seg om politikk, og til en viss grad kunne være av offentlig interesse, var dette av privat karakter, og burde dermed aldri blitt gjengitt i et riksdekkende medium. Klager mener imidlertid at opplysningene som kom frem ikke var nye: «At Fagforbundet og Senterpartiet er uenige med Arbeiderpartiet om sykehusreformen er neppe ukjent (...)», og videre understreker de også at bruk av skjulte metoder «kun kan forsvares om det var eneste måte å avsløre forhold av stor samfunnsmessig betydning», noe klager mener det ikke er i dette tilfellet (PFU-sak 180/05).

Også Jarle Aabø (Aabø & Co) hevder at skjulte metoder kun bør brukes for å skaffe til veie nye opplysninger. Bodahl-Johansen trekker frem to sentrale punkter i forbindelse med skjulte metoder: «Nummer én: Vesentlig samfunnsmessig betydning. Nummer to: Eneste mulige metode».

6.1.3 Tilsvaret

NRK avviser i sin helhet klagen. De hevder at opptaket kom til som et resultat av tilfeldigheter, at det aldri var deres hensikt å gjøre et skjult opptak, og at saken dermed ikke kan bedømmes med grunnlag i Vær varsom-plakatens punkt 3.10. De hevder derimot at informasjonen kan sammenlignes med annen informasjon journalister plukker opp, og «som har et innhold det er naturlig å arbeide videre med». I tillegg legger de vekt på at Jan Davidsen ble intervjuet flere ganger før han ble konfrontert med opptaket. De mener dermed at han på denne måten hadde muligheten til å komme med de samme opplysningene frivillig. Da han ikke gjorde dette, så de seg nødt til å konfrontere han med utskriften av opptaket, etter noe som i tilsvaret karakteriseres som «en langvarig og grundig vurderingsprosess».

Journalisten som gjennomførte intervjuet, Anders Børringbo (NRK), hevder at de i forkant av konfrontasjonen hadde forsøkt å få Jan Davidsen til å komme med de samme opplysningene.

Vi hadde spurt ham på forhånd om han ville fortelle om, eller svare på spørsmål om dette temaet. Det vi ønsket primært var å få ham til å svare det samme i et åpent intervju, da dette er materiale det er enklere å forholde seg til, og dermed også enklere å bruke.

Dette ønsket imidlertid ikke Jan Davidsen, i følge Anders Børringbo (NRK):

Da han satt og svarte på spørsmål ville han jo ikke svare på dette. Og dermed mente vi at han ikke ga en riktig fremstilling av forholdet mellom LO og Senterpartiet, og om hvordan de skulle forsøke å vinne valget sammen. Hele dokumentaren handlet jo om nettopp dette. Og når vi da ikke klarte å få ham til å gi de samme svarene i et åpent intervju, så vi oss nødt til å legge frem opptaket for ham.

På tidspunktet intervjuet fant sted, var ikke Jan Davidsen klar over at opptakene eksisterte, og dermed heller ikke hvilken informasjon NRK-redaksjonen satt på. Skal man legge til grunn argumentene fra Per Edgar Kokkvold (NP), om at man umiddelbart skal gjøre en kilde oppmerksom på at eventuelle skjulte opptak har funnet sted, er dette altså et klart, og også grovt brudd på god presseskikk, til tross for at NRK hevder å ha gitt Jan Davidsen flere sjanser til å snakke om saken på tidligere tidspunkt.

Konfrontasjonen i seg selv ble imidlertid ikke vist på direktesendt fjernsyn. NRK hadde altså også i ettertid mulighet til å la være å sende innslaget, eller klare å få en godkjenning av Jan Davidsen til å bruke opptakene. Dette ble ikke gjort.

Jarle Aabø (Aabø & Co) hevder dette kan ha å gjøre med alle ressursene og prestisjen som er knyttet til produksjonen av et program som «Brennpunkt».

Brennpunkt har jo en kultur for å være avslørende og konfronterende, så de balanserer hele tiden på kanten av Vær varsom-plakaten. Og er du på kanten, åpner de jo også muligheten for å bli klaget på. De har høy risiko i sine TV-produksjoner. Men det å produsere Brennpunkt koster mye penger, og er tilknyttet stor prestisje. Man jobber også lenge med hvert program. Og la oss si at du har holdt på i fire måneder og vært i Guatemala eller noe sånt, da skal det veldig mye til at programmet legges vekk. Og det Brennpunkt da ikke gir i kvalitetsjournalistisk innhold, det skaper de gjennom kule bilder, dramatisk lyd og den slags.

Som nevnt hevder Anders Børringbo (NRK) at hele dokumentaren hovedsakelig skulle dreie seg om forholdet mellom Senterpartiet og LO, og hvordan de sammen skulle vinne valget. I tillegg hevder han opplysningene som kom frem under opptaket, var av svært sentral karakter sett i sammenheng med saken. Å utelate dem ville dermed etter hans mening forringet saken, og gjort den dårligere. I tillegg hevder han informasjonen var av «vesentlig samfunnsmessig betydning», en populær, men diffus formulering.

For hva er egentlig vesentlig samfunnsmessig betydning? Blant mine intervjupersoner var det bred enighet om at betegnelsen er vanskelig å konkretisere, da dette er individuelt, og avhenger av den enkelte sak. Også i sitt tilsvarende legger NRK vekt på informasjonens store samfunnsmessige betydning. De understreker også at de ved flere anledninger hadde gitt

Davidson muligheten til å komme med opplysningene i et åpent intervju, uten at fagforbundslederen valgte å benytte seg av denne muligheten. Dermed konkluderte de med at opplysningene «neppe ville kommet frem på annen måte» (PFU-sak 180/05). Med det mener de at kravene i Vær varsom-plakatens punkt 3.10, om skjulte metoder, er oppfylt.

I tillegg argumenterer NRK med at samtalen mellom de to sentrale lederne fant sted mens de begge var på jobb, og at innholdet kanskje var fortrolig, men ikke privat, og at det ikke inneholdt private opplysninger.

Dersom det at en samtale ikke inneholder private opplysninger skal være god nok begrunnelse for å offentliggjøre informasjon fra den, ville enhver vanskelig kunne føle seg trygg noe sted. Mine informanter hevdet at informasjon mottatt på denne måten, eller informasjon mottatt off record, må behandles videre som tips, dersom den opprinnelige kilden ikke selv ønsker å gå videre med den. NRK gir imidlertid uttrykk for å ha en annen mening her.

Når det gjaldt klagenes fjerde punkt, om at NRK skal ha utlevert upublisert materiale til VG, nekter redaksjonen for at dette har skjedd.

6.1.4 Utvalgets uttalelse

NRK svarte i sitt tilsvarende ikke særlig konkret på beskyldningen om at Vær varsom-plakatens punkt 3.3 ble brutt, da Davidson ble konfrontert med uttalelsene mens kamera gikk. De valgte i argumentasjonen å legge vekt på innholdets samfunnsmessige betydning, og det faktum at en konfrontasjon var helt nødvendig for at Davidson skulle kommentere opplysningene. De hevdet også å ha gitt Davidson muligheten til å snakke ved flere anledninger tidligere.

Utvalget innleder sin uttalelse med å understreke at innholdet i dokumentaren var av stor offentlig interesse, og at NRK var av sin fulle rett til å sette søkelyset på «de metoder LO brukte for å skaffe seg innflytelse i forhold til en mulig ny regjering» (PFU-sak 180/05).

De er derimot uenig med NRK i at opptakene ikke kan regnes som skjulte, til tross for at de oppsto ved et uhell. De legger vekt på at bruken av trådløs mikrofon, som i dette tilfellet, må bygge på et tillitsforhold mellom kilde og journalist, en avtale, som nevnt i min teoretiske gjennomgang, ikke skal brytes. Den konkrete begrunnelsen for at punkt 3.3 er brutt lyder imidlertid som følger:

Når man, slik som i det påklagede tilfellet, får tilgang til slikt avlyttet materiale, må man ha særdeles vektige grunner for å bryte premissene ved å publisere opptaket. En publisering vil slik sett være i strid med Vær varsom-plakatens punkt 3.3, hvor det heter at det er god presseskikk å

gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter (PFU-sak 180/05).

Utvalget legger altså i sin begrunnelse for at Vær varsom-plakatens punkt 3.3 er brutt, både at det er blitt gjort opptak med mikrofonen ut over det som var avtalt, og at informasjonen ikke var av stor nok betydning til å kunne offentliggjøres, til grunn.

6.1.5 Funn PFU-sak 180/05

I følge PFU-sak 180/05, om «LO ved kongens bord», blir NRK altså felt i PFU for ikke å ha klargjort premissene for intervjusituasjonen, med den begrunnelse at de valgte å publisere opptak gjort med trådløs mikrofon, på et tidspunkt hvor det i utgangspunktet ikke var avtalt at opptaket skulle gjøres. I etterkant gjorde de heller ikke kilden klar over at opptakene fant sted, før de uforberedt konfronterte ham med opplysningene i et intervju mens kameraet gikk. De vektlegger at man ved å få tillatelse til å utstyre en person med trådløs mikrofon har fått kildens tillit, noe som medfører en avtale om at denne tilliten ikke må brytes.

I tillegg uttaler PFU at:

Når man, slik som i det påklagede tilfellet, får tilgang til slikt avlyttet materiale, må man ha særdeles vektige grunner for å bryte premissene ved å publisere opptaket. En publisering vil slik sett være i strid med Vær varsom-plakatens punkt 3.3, hvor det heter at det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter (PFU-sak 180/05).

Her åpner utvalget altså for at det i enkelte situasjoner kan være i orden å la være å gjøre premissene klare for intervjuobjektet. I følge utvalget har det i denne saken blitt begått to brudd på Vær varsom-plakaten. Det ene da NRK lot mikrofonen gå, uvitende eller vitende, mens Haga ikke var klar over det, og det andre da de ikke umiddelbart etterpå informerte de involverte om hvilke opplysninger de var kommet i besittelse av. At mikrofonen kun skulle være i gang mens Åslaug Haga var klar over det, regnes altså som et viktig premiss i forhold til kilden i dette tilfellet.

Fellelsen dreier seg altså om et avtalebrudd, som min kvantitative undersøkelse viste at var en svært hyppig benyttet begrunnelse for brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3.

Redaksjonen, i dette tilfellet NRK og journalist Anders Børringbo, mener på sin side at innslaget ikke er et brudd på god presseskikk, noe Anders Børringbo (NRK) også presiserte i

sin samtale med meg. I sin begrunnelse legger han vekt på at både Jan Davidsen og Åslaug Haga er offentlige personer, og dermed også for profesjonelle kilder å regne. Som redaksjonen vektla han også at de flere ganger før intervjuet og konfrontasjonen fant sted, forsøkte å få Jan Davidsen til å komme med den samme informasjonen, uten å informere ham om at opptakene eksisterte. På den måten mener de å ha oppfylt kravene i Vær varsom-plakatens punkt 3.3. I tillegg mener de saken og opplysningene som kom frem under opptaket var av så stor samfunnsmessig betydning, at man allikevel burde kunne presentere dem.

Ser man tilbake på min teoretiske gjennomgang, og på drøftingen gjort i forarbeidene til revisjonen av Vær varsom-plakaten i 1994, får man tydelig inntrykk av at konklusjonen til Pressens faglige utvalg, i dette tilfellet, avviker fra konklusjonen presentert der. I forarbeidene presenteres det å skulle gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner som å tilkjenne seg selv som journalist, og gjøre kilden oppmerksom på at de opplysninger som presenteres kan tenkes å bli offentliggjort. Dersom dette hadde vært de gjeldende regler i dette tilfellet, burde denne saken gått gjennom utvalgets vurdering uten merknader, da Haga, etter å ha sagt ja til å utstyres med trådløs mikrofon, i aller høyeste grad burde vite at hun hadde å gjøre med journalister, og at ting hun sier kommer til å bli offentliggjort. I et medielandskap hvor trådløse mikrofoner blir mer og mer vanlig, og nyttig, som redskap i fjernsynsjournalistikken, er det imidlertid behov for mer konkrete regler.

Behovet for konkretisering kommer også frem i forbindelse med uenigheten mellom PFU og NRK når det gjelder om det er begått et presseetisk brudd eller ikke. Redaksjonen er åpen om hva de har gjort, og mener at de tiltak de har iverksatt for å få Davidsen til å komme med opplysningene i et åpent intervju, er tilstrekkelig, mens utvalget hevder at de i tillegg burde ha gjort kildene klar over at opptakene var gjort.

6.2 PFU-SAK 148/08

PFU-sak 148/08 er utvalgets behandling av en klage mot Avisa Nordland, på en reportasje om ungdoms seksualitet som sto på trykk i avisens helgemagasin i 2008. Klager er anonymisert, men beskrives som faren til en av ungdommene som er intervjuet i reportasjen.

6.2.1 Sammendrag: «Ungdom og sex»

Lørdag 26. april 2008, i Avisa Nordlands reportasjemagasin *Endelig helg*, var det fokus på

ungdom og seksualitet. Sentralt var en lengre reportasje hvor tre ungdommer fra videregående skole var blitt intervjuet. Ungdommene var profilert, med både navn og bilde på magasinet forside. Henvisningen hadde tittelen *Seksuelt grenseløse*.

Reportasjens innhold var delt i tre, hvorav tre ulike intervjuer utgjorde fundamentet. Intervjuet med de tre ungdommene utgjorde en av disse tre delene, som bar overskriften *Ungdom og sex*.

I umiddelbar nærhet til bildet av ungdommene i reportasjen, var det også trykket en faktaboks, med en rekke stikkord, som «porno», «trekant» og «pulevenner». I ingressen stilles også spørsmålet om ungdommen er i ferd med å bli seksuelt grenseløse, og innledningsvis i brødteksten er ungdommene sitert: «Så godt som alle på vår alder er opptatt av å eksperimentere. Man er interessert i å finne ting man ikke visste at man likte (...)» (PFU-sak 148/08).

I tillegg siteres ungdommene flittig også ellers i teksten, hvorav utsagnene til tider er av frisk karakter: «Om man har hatt analsex, ser jeg ingen grunn til ikke å fortelle det, illustrerer (XX), og legger til -Analsex er forresten blitt mer og mer vanlig, i takt med at det homoerotiske stempelet forsvinner». Og noe videre, på spørsmål om grad av detaljer som benyttes i ungdommenes prat om sex: «-Veldig. For eksempel hvor lenge man har holdt på, hva slags stillinger som ble prøvd ut, om man ble bundet fast, og så videre, sier jentene». I tillegg berøres temaer som prestasjonsangst, intimbarbering, prevensjon og porno (PFU-sak 148/08).

For øvrig innebar også reportasjen intervju med to helsesøstre som besvarer spørsmål fra ungdom via den nettbaserte tjenesten «Klara klok», samt intervju med sexolog Bente Træen (PFU-sak 148/08).

6.2.2 Klagen

Klager opplyses å være far av den ene av jentene som er intervjuet i saken, som klager med samtykke fra sin datter. Det understrekes at klagen hovedsakelig gjelder de deler av reportasjen hvor de tre ungdommene er hovedtema, det vil si delen hvor de er intervjuet, og forsidehenvisningen. Klager henviser til Vær varsom-plakatens punkt 3.3, 3.7, 3.9 og 4.1, og mener alle disse er berørt i forbindelse med gjennomføringen og/eller presentasjonen av reportasjen.

Klager legger dessuten vekt på at intervjuet kom til etter at en lærer av ungdommene hadde kommet med en forespørsel til elevene på vegne av avisa. Én av journalistene, som i utgangspunktet bare skulle opptre som fotograf, viste seg senere å være denne lærerens ektefelle. Klager mener også at fotografen etter hvert tok over journalistens jobb med å stille spørsmål, da han ikke syntes spørsmålene journalisten stilte var «vågale nok». Dette hevder klager forvirret hans datter, og gir uttrykk for at gjennomføringen av intervjuet ikke var i tråd med de premissene som på forhånd var blitt lagt: «Dette forvirret XX. Hun var invitert til en åpen samtale om ungdom og sex på generelt grunnlag, ikke hvilken seksualitet hun selv praktiserer» (PFU-sak 148/08). Dette utdypes senere i klagen med at «det er intime detaljer som formidles og de presenteres som intime betroelser og personlige erfaringer» (PFU-sak 148/08). I tillegg viser klager til Vær varsom-plakatens punkt 3.7, om at pressen har plikt til å gjengi meningsinnholdet i en kildes sitater, og at direkte sitater skal gjengis korrekt. Dette mener han ikke er blitt gjort, da han hevder journalisten «blander (...) mellom hvem av ungdommene som har sagt hva» (PFU-sak 148/08). Avslutningsvis vises det også til punkt 3.9, om saklighet og omtanke.

I etterkant av klagen ble det gjort forsøk på en minnelig ordning, uten at dette lyktes.

At intervjuavtalen ble gjort via ungdommenes lærer var sannsynligvis med på å bygge opp tillit rundt journalistene. Det var grunn til å tro at elevene var i trygge hender når intervjuet ble til i regi av denne læreren og hennes ektefelle.

Som tidligere nevnt omtaler Per Edgar Kokkvold (NP) Vær varsom-plakatens punkt 3.9, om saklighet og omtanke, som en forlengelse av punkt 3.3. Det skal sikre at personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser, i enkelte tilfeller skal beskyttes mot seg selv. Han definerer disse som personer som er beruset, syke eller skadet, eller som på annen måte befinner seg i en kritisk situasjon. Han nevnte her ikke eksplisitt barn, men det er nærliggende å tro at også de hører hjemme i denne definisjonen, da han også åpent stiller spørsmål om når man faktisk er så voksen at man har full oversikt over konsekvensene av det man sier.

Ungdommene som ble intervjuet i denne reportasjen var under 18 år, og kan dermed, i følge det norske lovverket defineres som barn. Altså burde disse i den grad det er mulig, beskyttes mot egne uttalelser, som kan få konsekvenser for dem selv når de kommer på trykk. De bør dermed beskyttes av Vær varsom-plakatens punkt 3.9, om saklighet og omtanke.

At journalisten, eller i dette tilfellet, fotografen, velger å stille stadig mer pikante spørsmål, kan knyttes direkte til punkt 3.3, om å gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner. Elevene ble på forhånd opplyst om at intervjuet skulle dreie seg om ungdoms seksualitet. De ble imidlertid ikke opplyst om hvilken karakter spørsmålene skulle ha, eller i hvilken grad disse ville kreve private opplysninger til svar. At det var læreren til elevene som kom med intervjuforespørselen, skapte sannsynligvis forventning og trygghet både hos ungdommene selv og foreldrene, og man kan si at journalisten i dette tilfellet har misbrukt denne tilliten.

Dette berører det Audgunn Oltedal (HiOA) definerer som «grunnplanken i etikken i dette punktet»:

Jeg tenker at det som er hovedregelen, og det regelverket klart sier, er at du skal gå langt i å gjøre premissene for intervjuet klare. Den som blir intervjuet skal ikke kunne komme etterpå og si at «det var ikke sånn jeg trodde det skulle bli brukt».

Tillit mellom intervjuobjekt og journalist var også noe både mine journalistinformanter og ekspertinformanter anså som viktig, både for å få til et godt intervju og for journalistikkens generelle legitimitet. I den kvalitative gjennomgangen i kapittel 4 kom det også frem at journalister i enkelte tilfeller kan være fristet til å la være klarlegge premissene rundt intervjusituasjonen fullstendig, i frykt for å miste en god sak. Dersom ungdommene og foreldrene på forhånd hadde fått beskjed om at intervjuet skulle innebære avslørende spørsmål, som ville tvinge ungdommene til å utlevere sitt eget sexliv til journalisten, er sannsynligheten for at de i det hele tatt ville fått et intervju, liten.

Kilden står i denne saken svakt i forhold til journalisten, og man kan ikke si at det er gjennomført noen byttehandel eller forhandling som omtalt i kapittel 2. Når offentlige personer og journalister møtes, står de to partene gjerne i et gjensidig avhengighetsforhold til hverandre. Journalisten har interesse av å få opplysninger av politikeren for å få gjort jobben sin, og politikeren er avhengig av journalisten for å få spredd sitt budskap. I PFU-sak 148/08, er ikke dette tilfelle. Byttehandelen går her i journalistens favør. Journalisten er avhengig av å få ungdommer til å uttale seg for at saken skal bli som planlagt. Ungdommene på sin side, får ingenting igjen for saken, annet enn oppmerksomhet i nærmiljøet, i denne sammenheng mest negativ oppmerksomhet. I tillegg sitter journalisten med all makt. I tilfeller som dette, når makten er så skjevt fordelt, kan en logisk slutning være at journalisten skal være ekstra påpasselig med å holde seg innenfor de presseetiske grenser. Det er i denne saken ikke gjort.

6.2.3 Tilsvaret

Avisa Nordland avviser i sitt tilsvare klagen, med den begrunnelse at reportasjen i sin helhet gir et nyansert bilde av saken. I tillegg understreker de at premissene for intervjuet ble «klart og tydelig kommunisert gjennom hele prosessen», ettersom «ungdommene ble opplyst på forhånd om at det skulle lages en reportasje der det skulle handle om sex og tabuer» (PFU-sak 148/08):

Premissene ble gjentatt og gjennomgått før intervjuet startet. Det var avklart på forhånd at vi skulle bruke navn på intervjuobjektene og at de skulle fotograferes. Det var også avklart når de gikk fra en innledende samtale og over i en intervjusituasjon. Det ble aldri på noe tidspunkt utøvet noen form for press eller overtalelse. Ungdommene snakket hele tiden fritt og åpent – helt frivillig (PFU-sak 148/08).

Dersom man tar utgangspunkt i Pressens faglige utvalgs forarbeider til revisjon av Vær varsom-plakatens punkt 3.3, som jeg omtalte i kapittel 2, kan man si at Avisa Nordland ikke har brutt god presseskikk. I følge drøftingen i forarbeidet vil det å skulle gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter, si å tilkjenne seg selv som journalist, og å gjøre kilden oppmerksom på at det han eller hun sier kan tenkes å bli offentliggjort.

Etter å ha drøftet betydningen av punkt 3.3s innhold mer inngående både i kapittel 2 og i min kvalitative gjennomgang i kapittel 4, har det kommet frem at det skal mer til å opptre presseetisk tilfredsstillende enn hva det innebærer å presentere seg og gjøre kilden oppmerksom på formålet med samtalen.

Det ser imidlertid ut til å være en viss differanse mellom forståelsene av punktet presentert av presseforbundet og eksperter, og redaksjonene selv.

Helge Grønmo (Avisa Nordland), som var fotograf og journalist i denne saken, mener, som jeg har nevnt tidligere, at punkt 3.3 hovedsakelig må være beregnet på å beskytte mennesker som ikke er vant til å være i kontakt med pressen. Han sier:

Det må være mennesker som ikke er vant til intervjusituasjoner, og i saker hvor det er kontroversielle ting som blir tatt opp. I denne saken var det unge elever som ble intervjuet om sex. Altså begge disse. I dette tilfellet må man jo gjøre klart hva intervjuet skal handle om, brukes til og hvor mye plass det skal ta.

Helge Grønmo (Avisa Nordland) er altså inneforstått med, og enig i at saken og omstendighetene var av en slik karakter at man er nødt til å gjøre presseetiske vurderinger i forkant. I likhet med redaksjonen mener han imidlertid at dette ble gjort og at premissene er blitt gjort klare i tilstrekkelig grad.

Helge Grønmo (Avisa Nordland) mener også at Vær varsom-plakatens punkt 3.3 er et tolkningspunkt, og at det ofte kan være slik at kilde og journalist har ulik oppfatning av om saken er utført presseetisk riktig:

I denne saken var det ingen av ungdommene som i utgangspunktet hadde noe imot saken. Det var først da foreldrene begynte å snakke om det at det fikk oppmerksomhet. Men vi må jo ta selvkritikk på det, og skjønne det at ting fremstår annerledes i avisen enn det gjør i en vanlig samtale. For mange kan det sikkert virke overraskende, og derfor bør man kanskje ha gjort ting klarere for dem på forhånd.

Audgunn Oltedal (HiOA) hevder, som tidligere nevnt i kapittel 4, at det kan se ut til å være en gjennomgående norm i mange norske redaksjoner at det å handle presseetisk riktig, dreier seg om det å ikke bli felt i PFU. Pressens faglige utvalg behandler kun de saker som faktisk blir klaget inn, det være seg av kilden selv eller av utvalgets generalsekretær. Dermed er det sannsynlig at det er blitt begått en rekke andre presseetiske brudd der ute som utvalget aldri er blitt gjort oppmerksomme på. Helge Grønmos (Avisa Nordland) uttalelse her, om at ingen brydde seg om saken før foreldrene til ungdommene tok den i nærmere øyesyn, kan tyde på at han ikke nødvendigvis selv kan ha vært sikker på det kildeetiske, ved sakens gjennomføring, og at den totale presseetiske vurderingen er blitt overlatt til andre. I saker hvor barn er innblandet bør man som journalist selv forsøke å sette seg inn i en forelders sted, og tenke om man selv ville syntes det var greit at ens eget barn ble eksponert på en slik måte.

Helge Grønmo (Avisa Nordland) understreker dessuten videre at det å skulle gjøre premissene klare i forbindelse med en intervjusituasjon, ikke bestandig er en enkel affære:

Dersom man setter seg ned for å lage en sak om ungdom og sex, og det i intervjusituasjonen kommer frem oppsiktsvekkende ting, som her, da er det naturlig at man velger å bruke mer plass på en sak. Og da mener jeg media må få lov til å velge å gjøre det. Man må kunne justere ting etter hvert som man får inn informasjon.

Dersom man skal legge til grunn at den definisjonen av Vær varsom-plakatens punkt 3.3 som har kommet frem gjennom min drøftning i kapittel 4 er korrekt, åpner dette punktet for svært få endringer av de premisser som på forhånd er blitt gjort klare for intervjuobjektet, noe som kan virke hemmende på det Helge Grønmo (Avisa Nordland) tar opp her, og som også dels

strider i mot andre av Vær varsom-plakatens punkter, som dreier seg om pressens samfunnsrolle, eksempelvis punkt 1.3, om fri informasjonsformidling og fri adgang til kildene og 1.4, om pressens rett til å informere om det som skjer i samfunnet.

I tilsvaret gir også avisen uttrykk for at de mener at et brudd på punkt 3.9 ikke har forekommet, da de mener at de intervjuede «aldersmessig er å betrakte som voksne ungdommer» og at «intervjuet ikke ble foretatt på et tidspunkt der intervjuobjektene på noen måte ble oppfattet som sårbare, usikre eller følelsesladd» (PFU-sak 148/08). Allikevel påpeker de, når det gjelder sitatbruken: «Sitater ble utelatt, eller generalisert, der detaljene var å betrakte som for pikante og utleverende for den enkelte» (PFU-sak 148/08). Altså regnet de ungdommene både som voksne, men allikevel så sårbare at de vurderte det som nødvendig å beskytte dem mot seg selv. Dersom ungdommene kunne regnes som så voksne og så lite sårbare som avisen hevder, fremstår det som lite logisk at de allikevel så seg nødt til å sensurere deres uttalelser i henhold til Vær varsom-plakatens punkt 3.9, som ifølge Per Edgar Kokkvold (NP) er beregnet på personer som ikke kan være i stand til å forstå konsekvensene av sine egne uttalelser, eksempelvis barn eller rusede personer.

6.2.4 PFUs uttalelse

Utvalget understreker at det hva siteringen, og et eventuelt brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.7 angår, ikke kan gjøres noen vurdering, da ingen av partene har lagt frem dokumentasjon som beviser deres påstander.

Når det gjelder punkt 3.3 mener utvalget at avisen i dette tilfellet burde ha tilbudt kildene en gjennomlesning av saken før den kom på trykk, for «å klargjøre hva som var premissene for reportasjen». Til tross for at Vær varsom-plakaten poengterer at upublisert materiale ikke skal utleveres til uvedkomne, understreker Gunnar Bodahl-Johansen (IJ), som nevnt i kapittel 4, at en kilde ikke kan regnes som uvedkommen overfor sine egne uttalelser, og dermed bør få muligheten til å få lese gjennom hele eller deler av saken på forhånd, særlig når den er av en slik karakter som denne, og når kildene som benyttes i tillegg er unge og uerfarne. Ved å tilby kilden å lese gjennom saken, ville man i følge utvalget også unngått kildens påståtte uenighet om hvem som sa hva

Avslutningsvis understreker også utvalget at spørsmålet om klarlegging av premisser også er relevant i forhold til Vær varsom-plakatens punkt 3.9, om å opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen.

Utvalget er altså ikke enig med Avisa Nordland i at ungdommene må regnes som så voksne at de må være klar over betydningen av at deres uttalelser blir offentliggjort.

6.2.5 Funn PFU-sak 148/08

I PFU-sak 148/08 blir Avisa Nordland felt i PFU for brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3 og 3.9. Begrunnelsen dreier seg hovedsakelig om at intervjuobjektene er unge og uerfarne: «Slik utvalget ser det, skylder mediene urutinerte intervjuobjekter en særlig stor varsomhet, noe som i det påklagede tilfellet ikke er vist i tilstrekkelig grad».

Avisen har arrangert et intervju med tre ungdommer, og har gått gjennom ungdommenes lærer for å få til intervjuet. Det er sannsynlig at både elever og foreldre følte en viss trygghet over at det var læreren som tok initiativ til intervjuet, og det var dermed grunn til å tro at elevene var i trygge hender.

De intervjuede var også under 18 år, og dermed, i følge norsk lov, barn. Det viser seg imidlertid at henholdsvis klager og utvalg på den ene siden, og redaksjonen på den andre, har forskjellig oppfatning av hvem som kan regnes som barn og ikke. Redaksjonen velger i dette tilfellet å definere ungdommene som «unge voksne», som er i stand til å forstå eventuelle effekter av sine uttalelser. Dermed fremstår det som noe paradoksalt at redaksjonen allikevel har sett seg nødt til å beskytte ungdommene mot seg selv i enkelte tilfeller, formulert i tilsvaret som at «sitater ble utelatt, eller generalisert, der detaljene var å betrakte som for pikante og utleverende for den enkelte».

Også denne fellelsen kan sies å dreie seg om et avtalebrudd, i hvert fall hvis en tar i betraktning de opplysninger klager gir om hva som skal ha vært avtalt på forhånd, om at intervjuet skulle være av generell og ikke personlig karakter. Å klargjøre premisser i forbindelse med en intervjusituasjon kan på mange måter sees som en avtale inngått mellom journalist og kilde, om hva intervjuet skal innebære. Dette til tross for at mine ekspertinformanter var klare på at en journalist skal være forsiktig med å inngå avtaler med en kilde, kan man altså si at det å skulle gjøre premissene klare, i hovedtrekk dreier seg om en avtale mellom journalist og kilde.

Denne avtalen fremstår forskjellig alt ettersom hvilken type kilde som er brukt. I kontakt med profesjonelle kilder er makten langt mer jevnt fordelt, enn i tilfeller som beskrives i PFU-sak 148/08, hvor kildene er unge og uten erfaring med media. De har heller ikke noe å vinne på at

reportasjen kommer på trykk. I slike situasjoner sitter journalisten udelt med makten, og dermed er det svært viktig at denne blir benyttet med varsomhet.

Som nevnt i den teoretiske drøftingen i kapittel 2, regnes tillit mellom intervjuobjekt og kilde som viktig for å få til et godt intervju. Bryter man denne tilliten ved å gjennomføre et intervju på falske premisser, ødelegger man både for seg selv som journalist, og i lengden også for journalistikken som profesjon.

Utvalget foreslår her at avisen burde ha latt ungdommene lese gjennom intervjuet før det kom på trykk, for å være sikker på at journalist og kilde hadde gjennomført intervjuet med samme forståelse av hva som var premissene for reportasjen. Da er det sannsynlig at man ville unngått reaksjoner i etterkant.

6.3 Oppsummering og hovedfunn

Journalister ser ut til å ha god kjennskap til at Vær varsom-plakatens punkt 3.3 eksisterer. Innholdet i punktet derimot, er det større uenighet om hva innebærer. Punkt 3.3 er et tolkningspunkt, hvor mange vurderinger må tas ut fra hvilken kilde som benyttes i saken, hvilken karakter saken har, og hva som er hensikten med intervjuet.

Ansvarer som fremkommer i punkt 3.3, synes kanskje også særskilt tydelig i journalisters omgang med mindre erfarne kilder. Når makten er ujevnt fordelt, er man nødt til å handle deretter, og sørge for at kilden er så godt opplyst om hva det vil si å stille opp til et intervju, som mulig. PFU anbefaler i sin uttalelse i PFU-sak 148/08 å tilby kilden gjennomlesning. Dette kan imidlertid by på diskusjon dersom kilden skulle ønske å endre noe. Hva skal kilden i slike tilfeller få lov til å endre, dersom meningsinnholdet i hovedsak er formidlet korrekt? Her kommer også spørsmålet om makt over det redaksjonelle materialet frem. I saker hvor profesjonelle kilder er intervjuet, blir det sjelden tilbudt fullstendig gjennomlesning, men i slike saker kan man også si at makten er jevnere fordelt i det gjensidige avhengighetsforholdet mellom kilde og journalist. Av PFUs forslag om gjennomlesning kan man tolke det som om journalister må opptre mer hensynsfullt i situasjoner hvor makten er ujevnt fordelt, for å være sikker på at det er enighet mellom kilde og journalist når det gjelder hvorvidt man har handlet presseetiske korrekt eller ikke.

I begge de to sakene hevder journalisten at informasjonen var av såkalt «vesentlig samfunnsmessig betydning» - en diffus og svært individuell formulering. At punkt 3.3, som i utgangspunktet er preget av uklarhet, skal kunne sees bort fra i saker med vesentlig

samfunnsmessig betydning, gjør sannsynligvis ikke saken enklere for journalistene. Det kan se ut til at det behøves en presisering av Vær varsom-plakatens punkt 3.3, når det kommer til hva dette faktisk innebærer.

KAPITTEL 7: DRØFTING OG KONKLUSJON

Min hovedproblemstilling for denne oppgaven var delt i to, og lød som følger:

- 1) Hva vil det si å skulle gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter?
- 2) Og hvordan forholder journalister seg til dette spørsmålet?

Problemstillingen oppsto som et resultat av at hovedfokuset i forskningslitteraturen om presseetikk i stor grad har vært rettet mot presentasjonen av det journalistiske materialet, mer enn innsamlings- og produksjonsfasen. Før jeg startet mine masterstudier i journalistikk, studerte jeg medievitenskap ved Universitetet i Oslo. Jeg ble da raskt klar over at det å skrive ut en sak bare utgjør en liten del av det journalistiske arbeidet. Først kommer nemlig research, behandling av kilder, og intervjuer. Journalister er avhengig av kilder for å kunne gjøre jobben sin, og intervjuet er blant journalistenes aller viktigste og mest brukte metoder. Dermed fremsto det for meg som paradoksalt at nettopp denne delen av den journalistiske arbeidsprosessen har fått så lite oppmerksomhet.

Et raskt søk i PFUs nettarkiv viste, som nevnt innledningsvis, at Vær varsom-plakatens punkt 3.3, som går direkte på journalisters behandling av kildene i produksjonsprosessen, viste langt færre treff enn et søk på punkt 4.1, som går direkte på presentasjonen av materialet. En titt på formuleringene i punktene, viste dessuten at punkt 3.3 var fremstilt langt mer diffust enn det konsise 4.1. Men er det virkelig sånn at journalister generelt er langt flinkere til å handle etisk korrekt i den journalistiske arbeidsprosessen, enn de er i forbindelse med presentasjonen av stoffet? Med utgangspunkt i punktets vage formulering, samt det lave antallet klager med henvisning til punkt 3.3, formulerte jeg følgende hypotese:

«Det hersker usikkerhet i norske redaksjoner når det gjelder hva Vær varsom-plakatens punkt 3.3, om å gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter, egentlig innebærer».

Jeg vil i de følgende avsnittene forsøke å gi et konkret svar på om dette er tilfelle.

7.1 TEORI VERSUS PRAKSIS

Innledningsvis presenterte jeg definisjonene av Vær varsom-plakatens punkt 3.3 som ble manifestert i *Vær varsom: Forarbeid til revisjon av etiske normer for trykt presse, radio og fjernsyn* fra 1995. Disse «forarbeidene» presenteres imidlertid innledningsvis i boken som etterarbeider, da det presiseres at teksten er laget i forbindelse med at utvalget ble bedt om å gi «en bakgrunn for de enkelte punkter i plakaten for at det skal være lettere å tolke formuleringene som er brukt», og at dette da blir en oppsummering av drøftingene gjort av komiteene i forbindelse med arbeidet (Gran 1995: 7). Tekstens formål er å fungere som et hjelpemiddel i situasjoner hvor man har behov for å vurdere presseetiske problemstillinger.

I kapittelet i forarbeidene som omhandler Vær varsom-plakatens punkt 3.3, defineres punktets formulering som at man i forbindelse med intervjusituasjoner skal tilkjenne seg som journalist, og gjøre kilden oppmerksom på at det han eller hun sier, kan komme til å bli brukt i journalistisk sammenheng (Gran 1995: 40-41). I tillegg vektlegges det at «hvis det er inngått avtaler om videre behandling av for eksempel et intervju, må avtalen respekteres» (Gran 1995: 42). I min undersøkelse viste det seg at det i nærmere 25 prosent av sakene som var klaget inn på grunnlag av punkt 3.3, var uenighet mellom kilde og journalist om hva som hadde blitt avtalt på forhånd, og at utvalget i disse sakene, lot tvilen komme redaksjonen til gode, med den begrunnelse at de vanskelig kan ta stilling til dette, da ingen av partene kunne stille med dokumentasjon på hva som hadde skjedd. I Vær varsom-komiteens forarbeider fra 1995 presiseres det imidlertid at det er journalistens ansvar å bringe klarhet, dersom det finnes tvil om at kilden er klar over at uttalelsene kan bli offentliggjort (Gran 1995: 41). I PFU-sak 182/07 presiseres det dessuten at ansvaret for å ha klare avtaler «primært påligger redaksjonen». Dette til tross for at saken som i PFU-sak 182/07 blir behandlet, ikke blir felt for ikke å ha gjort premissene klare.

I flere av uttalelsene jeg har gått gjennom kommer det imidlertid frem at det presseetiske ansvaret som påligger journalisten i forbindelse med intervjusituasjonen, dreier seg om mer enn kun å forsikre seg om at kilden vet at uttalelsene kan bli offentliggjort, eksempelvis i PFU-sak 167/05, hvor utvalget viser til redaksjonens ansvar for «å hindre at reportasjen skulle fremstå belastende for mor og barn». Journalisten pålegges her et abstrakt ansvar, som dreier seg om kildens følelser. Følelser er som kjent en individuell faktor, og det er sannsynligvis vanskelig for en journalist å skulle tolke disse hos hver enkelt kilde. Audgunn Oltedal (HiOA) mener imidlertid, som nevnt i kapittel 4, at man ikke har gjort premissene tilstrekkelig klare før alle omstendigheter rundt intervjuet er så klare for intervjuobjektet at vedkommende ikke i

det hele tatt skal kunne tenke at man er blitt feil behandlet. Dersom man skal ta dette, i tillegg til enkelte av utvalgets egne uttalelser i betraktning, burde i teorien samtlige saker, også de hvor det ikke finnes dokumentasjon for hva som på forhånd ble avtalt, blitt felt på grunnlag av punkt 3.3.

I min gjennomgang av utvalgets begrunnelser i kapittel 5, viser det seg også at PFU selv tolker punktet varierende, og dels avvikende med drøftingen gjort i forarbeidene fra 1995. Eksempelvis definerer utvalget det som brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3, dersom journalisten har sittet inne med viktig informasjon om en kilde i en intervjusituasjon, uten å gjøre kilden oppmerksom på dette (dersom dette kommer frem i presentasjonen av saken). I tillegg er saker blitt felt på at uttalelser fra én sak senere er blitt benyttet i en annen. At kilden ikke er blitt informert om når eksakt intervjuet starter, til tross for at man har gitt seg til kjenne som journalist (dette er kanskje spesielt aktuelt i forbindelse med radio og TV-produksjon), er ifølge PFU også grunnlag for brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3, og det er også det å benytte sitater eller opptak uten kildens godkjenning. I tillegg kommer mer selvsagte ting, som at sitater er blitt benyttet til tross for at kilden klart har uttrykt at han eller hun ikke ønsker dette.

Mine ekspertinformanter nevnte for øvrig en rekke ulike elementer som inngår i det å skulle klargjøre premisser. Audgunn Oltedal (HiOA) mener at intervjuobjektet til enhver tid skal være klar over hvordan og i hvilken sammenheng intervjuet skal brukes. Jarle Aabø (Aabø & Co) mener at den intervjuede også har krav på å vite hva han eller hun skal intervjues om. Han legger også til som et viktig premiss at intervjuobjektet skal kunne føle seg trygg på at en blir sitert korrekt, noe også Gunnar Bodahl-Johansen (IJ) trakk frem, sammen med intervjuobjektets rett til å endre på faktiske feil. Han mener intervjuobjektet også må få vite hvilken publikasjon intervjuet skal publiseres i, og også om intervjuet eventuelt vil komme til å bli brukt i flere av mediets kanaler. Per Edgar Kokkvold (NP) hevder punkt 3.3 også innebærer at kilden skal kjenne til sine rettigheter, og vite at journalisten har ansvar for at saken blir gjennomført innenfor de presseetiske grenser som finnes, og dermed ikke utsette kilden for unødig ubehag etter publisering.

Også journalistinformantene nevnte flere temaer rundt punkt 3.3, som ikke er drøftet i forarbeidene. Anders Børringbo (NRK) nevnte at man må være nøye med å gjøre kilden klar over når intervjuet er i gang, i tilfeller hvor dette ikke er opplagt. Helge Grønmo (Avisa Nordland) trakk frem intervjuets innhold, formål og størrelse på trykk som relevante faktorer.

Resultatene fra undersøkelsene, viser dermed at Vær varsom-komiteéns definisjon av punktet kan synes utilstrekkelig, da ansvaret journalisten blir pålagt via punkt 3.3 ser ut til å strekke seg utover det å presentere seg og opplyse om mulig offentliggjøring av sitater.

7.2 HVORDAN FORHOLDER JOURNALISTER SEG TIL DETTE?

I min kvantitative gjennomgang i kapittel 5 viste det seg at svært mange av bruddene på Vær varsom-plakatens punkt 3.3 dreide seg om avtalebrudd. Da det imidlertid ikke finnes noe krav til journalister om å dokumentere hvilke avtaler som er blitt gjort i forkant av intervjusituasjonen, noe som også kommer tydelig frem i form av de mange sakene hvor utvalget ikke kan ta stilling til hvilke avtaler som er blitt gjort i forkant av intervjusituasjonen, kan det synes vanskelig å skulle vurdere punktet på grunnlag av dette. Dette er paradoksalt, da det å skulle gjøre premissene klare, i stor grad ser ut til å dreie seg om de avtaler som inngås mellom journalist og intervjuobjekt. Audgunn Oltedal (HiOA) etterlyser i kapittel 4 større transparens i det journalistiske arbeidet, og skal det være noe poeng å opprettholde punkt 3.3 i den form det har i dag, kan det se ut til at et større krav til dokumentasjon er nødvendig.

7.2.1 Journalisters bevissthet

Alle mine journalistinformanter hevder at det er sjelden innholdet i Vær varsom-plakatens punkt 3.3 drøftes innad i redaksjonene, fordi det også sjelden er problemer knyttet til dette. Som nevnt innledningsvis, er punktet heller ikke brukt som referanse for klager innsendt til PFU særlig ofte de siste 17 år. Siden så store deler av det journalistiske arbeidet dreier seg om journalisters forhold til kildene og intervjusituasjoner, kan dette ifølge Per Edgar Kokkvold (NP) tyde på at journalister er flinke til å klargjøre premissene i forbindelse med intervjusituasjoner.

Gunnar Bodahl-Johansen hevder imidlertid som nevnt i kapittel 2 at det kan se ut til å råde uklarhet over hva punktet egentlig innebærer (Bodahl-Johansen 2004: 4). Paul Bjerke hevder i sin doktorgradsavhandling fra 2008 at journalisters befatning med presseetikken i større grad dreier seg om refleks enn refleksjon. Dette begrunnes med at journalister ofte blir oppmerksomme på etiske problemstillinger i forbindelse med saker som åpenbart kan være etisk problematiske, som for eksempel identifisering i drapssaker og ved fare for tekstreklame (Bjerke 2008: 2).

Årsaken til at punkt 3.3 sjelden legger grunnlaget for etisk diskusjon i norske redaksjoner, kan dermed tenkes å være at innholdet i punktet fremstår så diffust og uklart at potensielle brudd på dette ikke umiddelbart skaper reaksjoner hos journalisten.

Ut fra mine kvalitative innholdsanalyser i kapittel 6 kunne man også se at det var stor uenighet mellom kilde, journalist og utvalg om hvorvidt man i stor nok grad hadde gjort premissene klare eller ikke. Anders Børringbo (NRK) uttalte i sin samtale med meg at han fremdeles var uenig i utvalgets avgjørelse i PFU-sak 180/05, med den begrunnelse at de så mange ganger hadde forsøkt å få Jan Davidsen til å si det samme som han sa under opptaket i et åpent intervju. Redaksjonen hevdet også at saken var av så stor samfunnsmessig betydning at det var nødvendig med en publisering. Det NRK ikke så ut til å være klar over, var at man ikke er fritatt fra Vær varsom-plakatens andre punkter selv om man har benyttet skjulte metoder, som omtales i punkt 3.10 (til tross for at NRK i dette tilfellet hevdet opptaket ikke kunne regnes som «skjult» siden det var kommet den i hende ved en tilfeldighet). Per Edgar Kokkvolds (NP) formaning om at man i slike tilfeller alltid skal gjøre de involverte klar over at opptakene har funnet sted før en eventuell publisering, lot også til å være ukjent for Jarle Aabø (Aabø & Co), til tross for hans lange erfaring som journalist i noen av landets største redaksjoner. Aabø (Aabø & Co) hevder som nevnt i kapittel 4 at resten av Vær varsom-plakaten er opphevet når man benytter skjulte metoder, eller mer presist: «Vær varsom-plakaten er til for journalister. Benytter man skjulte metoder opererer man ikke lenger som journalist».

Dette bygger opp under min hypotese om at punkt 3.3 fremstår som uklart for norske journalister. Dersom punkt 3.3 innebærer alt det ovennevnte kan man dessuten igjen stille spørsmålet om det er realistisk at journalister i ethvert tilfelle skal kunne gjøre premissene fullstendig klare for intervjuobjektet, eller om dette kan virke som et hinder for å drive god og undersøkende journalistikk. Både Anders Børringbo (NRK) og Helge Grønmo (Avisa Nordland) mente at dette i enkelte tilfeller kunne være utfordrende, og Helge Grønmo (Avisa Nordland) uttalte at han trodde punktet var mest reelt i forbindelse med mer triviell nyhetsjournalistikk. Det paradoksale ved dette, dersom det stemmer som Per Edgar Kokkvold (NP) hevder, at punktet er til for å beskytte kildene mot presseetiske overtramp, er at det sannsynligvis er i undersøkende journalistikk og i lengre reportasjer kildene i størst grad har behov for denne typen beskyttelse. Mine ekspertinformanter var også i stor grad enige om at journalister enkelte ganger kan føle et behov for å holde kortene tett til brystet, i frykt for å gå glipp av en god sak. I kapittel 2 presenterte jeg Ekström og Nohrstedts teori om at det ser ut til

å være en distinksjon mellom presseetikk som ideal og som praksis, og at journalister velger å henvise til presseetikken, og kravene om åpenhet, objektivitet og uavhengighet for å legitimere sitt arbeid (Ekström og Nohrstedt 1996: 8). Mine to kvalitative innholdsanalyser viste at journalistene viste til den tidligere omtalte formuleringen «vesentlig samfunnsmessig betydning» når de begrunnet hvorfor de hadde valgt som de gjorde. Det kan se ut til at journalister setter sin plikt til å informere samfunnet om kritikkverdige forhold, *over* det å behandle kildene med respekt.

7.2.2 Journalisters forhold til kildene

Både min teoretiske drøfting og opplysningene som kom frem i forbindelse med intervju-drøftingen i kapittel 4, viste at både journalister og forskere i teorien hevder at man skal være mer varsom med intervjuobjekter som ikke er vant til å være i befatning med pressen, enn med mer erfarne intervjuobjekter. I kapittel 2 snakket jeg om bytteteorien, og om journalister og kilders dragkamp om kontroll. Tradisjonelt regnes makten i en intervjusituasjon å ligge på journalisten. I intervjusituasjoner hvor profesjonelle kilder er involvert er allikevel ikke dette så selvsagt. I slike situasjoner har gjerne både kilde og journalist interesser i saken – journalisten i informasjonen kilden sitter på, og kilden i oppmerksomheten det medfører å få et presseoppslag. Gunnar Bodahl-Johansen (IJ) gikk i min drøfting i kapittel 4 så langt som å si at profesjonelle kilder gjerne i praksis får det akkurat slik som de vil. Både Anders Børringbo (NRK) og Helge Grønmo (Avisa Nordland) mente også at man kanskje har mer behov for å holde seg inne med profesjonelle kilder enn med grasrotkilder, av den årsak at man sannsynligvis også kommer til å ha behov for å snakke med dem igjen senere. Disse er også langt oftere benyttet enn «grasrot»-kildene. Min kvantitative undersøkelse (kapittel 5) viste at grasrotkildene var i klart overtall når det gjaldt kilder som er blitt benyttet i saker som er blitt felt for brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3. Det kan være flere årsaker til dette. Én kan være at profesjonelle kilder er såpass vant til medieoppmerksomhet at de er klare i sin kommunikasjon med journalisten om hva som er akseptabelt og ikke. Mange har kanskje dessuten medierådgivere som hjelper dem med sine opptredener i media. Kilder som ikke er like vant med medieoppmerksomhet vil kanskje ikke i like stor grad være oppmerksom på disse tingene før saken kommer på trykk og de føler seg misforstått eller feil behandlet. En annen kan være at journalister ikke er like nøye med å gjøre premissene klare for uvante intervjuobjekter, rett og slett fordi de ikke har like stort behov for deres velvilje ved senere anledninger.

7.3 KONKLUSJON – I EN PRESSEETISK GRÅSONE

Det ser altså ut til å være avvik mellom teori og praksis når det gjelder Pressens faglige utvalgs behandling av presseetiske problemstillinger som berører Vær varsom-plakatens punkt 3.3. Utvalgets egne behandlinger strekker seg utover den betydning Vær varsom-komiteén ga punktet under revisjonen i 1994. Forarbeidene til revisjonen av Vær varsom-plakaten fra 1994 kan derfor vanskelig benyttes til det som i utgangspunktet var dets formål – nemlig å fungere veiledende i situasjoner hvor det oppstår tvil om hvordan man som journalist skal handle for å oppfylle kravet i punkt 3.3.

Det ser også ut til å være en generell uklarhet rundt hva punktet egentlig innebærer, noe som særlig viser seg i PFUs uttalelser, hvor det stadig er uenighet mellom kilde, journalist og utvalg, om det har forekommet et presseetisk brudd eller ikke. At utvalget dessuten i enkelte uttalelser understreker at det noen ganger kan være i orden å ikke gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner, i tilfeller hvor saken er av vesentlig samfunnsmessig betydning, skaper sannsynligvis ytterligere uklarhet. Det finnes heller ikke noen konkret og allment akseptert definisjon av begrepet «vesentlig samfunnsmessig betydning». Vurderingen av hva som er vesentlig samfunnsmessig betydning og ikke, gjøres i praksis av PFU etter at saken er publisert og klaget inn.

I sakene jeg har gått gjennom ser det dessuten ut til at utvalget i liten grad velger å gå inn i realiteten i hver enkelt sak, men heller forholder seg til det som blir hevdet av det enkelte medium. I tvilstilfeller lar de gjerne tvilen komme mediet til gode, dette spesielt i saker som er klaget inn på grunnlag av flere av Vær varsom-plakatens punkter. Det er journalisters ansvar å sørge for at de avtaler som inngås holdes. Allikevel finnes det ingen befestet regel på at journalisten må kunne legge frem dokumentasjon på hva disse avtalene innebærer. I praksis kan altså journalister bevisst eller ubevisst kan la være å gjøre premissene klare, og komme unna med det, fordi det ikke finnes beviser for hvilke avtaler som er gjort på forhånd.

Konklusjon: Vær varsom-plakatens punkt 3.3 befinner seg i en presseetisk gråsoner.

KILDER

Litteratur:

Allern, Sigurd (1997)

Når kildene byr opp til dans, Oslo: Pax Forlag AS

Allern, Sigurd (2001)

Nyhetsverdier. Om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser, Kristiansand: IJ-forlaget

Bech-Karlsen, Jo (1984)

Avisreportasjen, Oslo-Bergen-Stavanger-Tromsø: Universitetsforlaget

Bjerke, Paul (2009)

Refleks eller refleksjon. En sosiologisk analyse av journalistisk profesjonsmoral, PhD-avhandling ved Humanistisk fakultet, Universitetet i Oslo

Bodahl-Johansen, Gunnar (2003)

«PFU – en selvdømmeordning som fungerer» i Ottosen, Rune og Thore Roksvold *Presseetisk front – festskrift til Odd Raaum*, Kristiansand: IJ-forlaget

Bodahl-Johansen, Gunnar (2004)

Intervjuobjektets og kildens stilling i presseetikken (Digital artikkel) Fredrikstad: Institutt for journalistikk

Brurås, Svein (2003)

«Kildeetikkkamp – makt og respekt», i Ottosen, Rune og Thore Roksvold *Presseetisk front – festskrift til Odd Raaum*, Kristiansand: IJ-forlaget

Brurås, Svein (2006)

Etikk for journalister, Oslo: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, 3. utgave

Ekström, Mads og Stig Arne Nohrstedt (1996)

Journalistikens etiske problem, Stockholm: Bokförlaget Raben Prisma

Fivesdal, Egil (1990)

«Nogle problemer ved interviewing af personer i ledende stillinger», i Andersen *Valg af organisationssociologiske metoder – et kombinasjonsperspektiv* København: Samfunnslitteratur

Fremo, Skjalg (2003)

«Selvsensur og formynderordning», i Ottosen, Rune og Thore Roksvold *Presseetisk front – festskrift til Odd Raaum*, Kristiansand: IJ-forlaget

Gentikow, Barbara (2005)

Hvordan utforsker man medieerfaringer? Kvalitativ metode, Kristiansand: IJ-forlaget

Gran, Gunnar (1995)

Vær varsom. Forarbeid til revisjon av etiske normer for trykt presse, radio og fjernsyn, Fredrikstad: Institutt for journalistikk

- Grønmo, Sigmund (1982)
«Forholdet mellom kvalitative og kvantitative metoder i samfunnsforskningen», i Holter, Harriet og Ragnvald Kalleberg, *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*, Oslo: Universitetsforlaget
- Grønmo, Sigmund (2007)
Samfunnsvitenskapelige metoder, Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, 2. utgave
- Handgaard, Brynjulf (2008)
Intervjuteknikk for journalister, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Holter, Harriet (1982)
«Data, tolkning og sosiale relasjoner i forskning», i Holter, Harriet og Ragnvald Kalleberg 1982, *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*, Oslo: Universitetsforlaget
- Kalleberg, Ragnvald (1982)
«Kvalitative metoder i sosiologisk forskning», i Holter, Harriet og Ragnvald Kalleberg, *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*, Oslo: Universitetsforlaget
- Kvam, Bjarne og Lars Arve Røssland (1998)
Tilfeldig gapestokk. Pressens identifisering i kriminalsaker, John Grieg forlag AS
- Lamark, Hege og Lisbeth Morlandstø (2002)
Hederlig menneske, god journalist, Kristiansand: IJ-Forlaget
- Larsen, Ann Kristin (2007)
En enklere metode. Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode, Bergen: Fagbokforlaget
- Oltedal, Audgunn (2001)
Den myndige journalisten. Korleis forstår journalisten sitt samfunnsansvar?, Kristiansand: IJ-forlaget
- Raaum, Odd (1991)
En kilde til nytte. Etikk for intervju og maskerte metoder, Oslo: Norsk Journalisthøgskole
- Raaum, Odd (2003)
Dressur i pressen – selvjustis i internasjonalt perspektiv, Oslo: Universitetsforlaget AS
- Rasmussen, Terje (2004)
Mektig og aktverdig – betraktninger om journalistikkens legitimitet, Kristiansand: IJ-Forlaget
- Røssland, Lars Arve (2003)
«Presseskikkforvaltarane sine utfordringar», i Ottosen, Rune og Thore Roksvold *Presseetisk front – festskrift til Odd Raaum*, Kristiansand: IJ-forlaget
- Steensen, Steen (2009)
Stedets sjanger. Om moderne reportasjejournalistikk, Kristiansand: IJ-forlaget
- Tschudi, Finn (1982)
«Om nødvendigheten av syntese mellom kvantitative og kvalitative metoder», i Holter, Harriet og Ragnvald Kalleberg, *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*, Oslo: Universitetsforlaget

Østlyngen, Trine og Turid Øvrebø (2000)
Journalistikk. Metode og fag, Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS,
2. utgave

Vær varsom-plakaten:

VVP, revidert i 1975

VVP, revidert i 1987

VVP, revidert i 1994

VVP, revidert i 2007

Internettkilder:

«Vær varsom-plakaten»:

<http://presse.no/Etisk-regelverk/Vaer-Varsom-plakaten>

«Hvem kan klage?»:

<http://presse.no/Klage-til-PFU/Hvem-kan-klage>

«Initiativretten»:

<http://presse.no/Klage-til-PFU/Initiativretten>

«Ikke en gang Åsne Seierstad»:

<http://www.document.no/2011/09/ikke-en-gang-asne-seierstad/>

«Intervjuets spilleregler»:

<http://www.journalisten.no/node/36635>

«På tide å si unnskyld?»:

<http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article4239208.ece#.T2tfjBEf4-A>

«Hedrumrapporten. Et sammendrag»:

<http://www.nrk.no/kanal/undervisning/journalistetikk/1081774.html>

«-Brundtland kalte meg en bæsje»:

<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=587845>

«- Presseetikk er en bremse»:

<http://www.journalisten.no/node/3710>

IJ-ansatte, Gunnar Bodahl-Johansen:

<http://www.ij.no/ansatte/gunnar-bodahl-johansen>

«- Dette er nytt for presseetikken»:

<http://www.journalisten.no/node/35426>

SKUP-stiftelsens hjemmeside:

<http://www.skup.no/SKUP-prisen/Vinnere/2825>

«Kokkvold freder NRKs lyttejournalist»:
<http://www.vgtv.no/#!id=53970>

PFUs nettbase:
<http://www.pfu.no>

INTERVJUOVERSIKT

Transkripsjoner til samtlige intervjuer finnes, men grunnet stort omfang er de ikke vedlagt her.

Aabø, Jarle (29.03.2012) Forskningsintervju. Kommunikasjonsrådgiver i Aabø & Co.

Bodahl-Johansen, Gunnar (11.01.2012) Forskningsintervju. Fagmedarbeider ved Institutt for journalistikk.

Børringbo, Anders (22.03.2012) Forskningsintervju. Journalist i NRK.

Grønmo, Helge (02.04.2012) Telefonintervju. Journalist i Avisa Nordland.

Hadjian, Mina (02.04.2012) Telefonintervju. Frilanser og tidligere journalist i NRK P3.

Kokkvold, Per Edgar (06.02.2012) Forskningsintervju. Generalsekretær i Norsk presseforbund.

Oltedal, Audgunn (16.01.2012) Forskningsintervju. Førstelektor ved Institutt for samfunnsfag, Høgskolen i Oslo og Akershus.

VEDLEGG

Vedlegg 1:

Intervjuguide: Gunnar Bodahl-Johansen (IJ), Audgunn Oltedal (HiOA), Jarle Aabø (Aabø & Co) og Per Edgar Kokkvold (NP).

1. Hva legger du i det å skulle gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter?
2. Hva krever intervjuet som metode av journalisten?
  - 2.1. Hva mener du eventuelt er det mest etisk problematiske ved denne metoden?
3. Kapittelet i Vær varsom-plakaten var gjennom en relativt kraftig utvidelse i revisjonen i 1994. På hvilken måte mener du dette er blitt håndhevet og fulgt?
4. Er kildeetikk viktig, og i så fall, hvorfor?
5. I hvilken grad har du inntrykk av at journalister tar hensyn til dette i sitt arbeid?
  - 5.1. Tror du de har et bevisst forhold til hvordan de opptrer i, i forkant av og etter intervjusituasjoner?
  - 5.2. Når starter egentlig et intervju?
  - 5.3. Kan journalisten bruke det som sies før og etter selve intervjuet?
  - 5.4. Kan journalisten la kamera gå før og etter intervjuet?
  - 5.5. Og hva med å gjengi uttalelser når det ikke er konkret avtalt at det skal gjennomføres et intervju?
  - 5.6. Skal journalisten alltid varsle kilde på forhånd om et intervju, eller kan man bare ringe opp kilden og starte intervjuet?
6. Blant annet Audgunn Oltedal og Paul Bjerke har vært ute og hevdet at det er lite etisk refleksjon rundt den journalistiske arbeidsprosessen i norske redaksjoner. Hva er ditt inntrykk av dette?
7. I enkelte av PFU-uttalelsene jeg har lest presiserer utvalget at det i enkelte tilfeller er i orden å ikke gjøre premissene klare. Hvilke tilfeller?
8. Hva legger du i «vesentlig samfunnsmessig betydning»?
9. Kan man si at punktet på enkelte områder kommer i konflikt med andre av Vær varsom-plakatens punkter?
10. Og hva med undersøkende journalistikk? Enkelte saker er jo blitt avslørt av journalister som har beveget seg i grenseland av hva som kan ha vært presseetiske forsvarlig. Er dette punktet mest relevant for enklere former for nyhetsjournalistikk?
11. Har du inntrykk av at det er forskjellige holdninger til dette med å gjøre premissene klare i TV-, radio- og avisjournalistikk?
  - 11.1. Og kan bruddene regnes som mer alvorlige i det ene eller andre tilfellet?
12. Tror du journalister opptrer forskjellig overfor forskjellige typer kilder?
13. Her kan jo også temaet knyttes opp til mer teoretiske perspektiver i journalistikkforskningen, som handler om maktforholde. Pressens overmakt i forhold til kilder som ikke er medievanne, og motsatt i forhold til mektige kilder. Hva er dine tanker om dette?

14. Jeg har funnet relativt lite forskningslitteratur som dreier seg konkret om dette. Hva kan være årsaken til at temaet har fått såpass lite oppmerksomhet?
15. Temaet grenser også opp til spørsmålet om skjulte metoder, som omtales i VVP 3.10. Skjulte metoder er jo et unntak fra prinsippet om å gjøre premissene klare. Svein Brurås sier at det her er en glidende skala av ulike situasjoner og tilfeller. Har du noen tanker om dette? Kan du eventuelt utdype?
16. I tillegg til Vær varsom-plakaten, hvordan følger pressen opp med egne husregler?
17. Tror du journalister vil være ærlig når jeg skal intervju dem om dette? Har de et åpent forhold til dette?

Vedlegg 2:

Intervjuguide: Anders Børringbo (NRK), Helge Grønmo (Avisa Nordland) og Mina Hadjian (Tidligere NRK P3).

1. Hva legger du i det å skulle gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter – hva innebærer det?
2. Hva mener du intervjuet som metode krever av deg som journalist?
  - 2.1. Er det noe etisk problematisk ved intervjuet som metode?
  - 2.2. Hva må til for å få et godt intervju?
  - 2.3. Har du et bevisst forhold til hvordan du opptrer i, i forkant av og etter et intervju?
  - 2.4. Hvordan forbereder du noen på et intervju?
  - 2.5. Når starter egentlig et intervju?
  - 2.6. Er det i orden å gjøre opptak også i for- og etterkant av selve intervjusituasjonen?
3. I hvilken grad legger du vekt på kildeetikk i ditt arbeid?
4. I hvilken grad har du erfart at det fokuseres på det å skulle gjøre premissene klare i forbindelse med intervjusituasjoner i redaksjonene du har vært tilknyttet - hender det at dette temaet blir gjenstand for etisk refleksjon?
5. Er det greit å konfrontere intervjuobjekter uforberedt med opplysninger man sitter på i intervjusituasjonen?
6. Opptrer du forskjellig i forhold til ulike typer kilder?
  - 6.1. Hva for eksempel med personer i krisesituasjoner, og unge intervjuobjekter?
7. Hvordan forholder du deg til det å motta informasjon off record?
  - 7.1. Er dette greit?
  - 7.2. Og hvordan skiller du mellom informasjon mottatt off record og ikke?
8. Og hvordan forholder du deg til bruk av skjulte metoder?
9. Hvorfor tror du kilde og journalist ofte har forskjellig oppfatning av om journalisten har handlet presseetisk riktig eller ikke?
10. Opplever du i blant at det kan være krevende å følge samtlige presseetiske regler?
11. Og hva legger du i betegnelsen «vesentlig samfunnsmessig betydning»?

Vedlegg 3:

Individuelle spørsmål til journalistinformantene Anders Børringbo (NRK) og Helge Grønmo (Avisa Nordland), som ble stilt under forskningsintervjuene. Anders Børringbo var journalist i forbindelse med Brennpunkt-dokumentaren som ble klaget inn og felt i PFU med henvisning til VVP 3.3, saksnummer 180/05, som jeg har gjort en kvalitativ innholdsanalyse av i denne oppgavens kapittel 6. Helge Grønmo var en av journalistene bak reportasjen i Avisa Nordland, som også ble felt for brudd på Vær varsom-plakatens punkt 3.3 (Saksnummer 148/08), og som utgjorde andre del av min kvalitative innholdsanalyse i kapittel 6.

Anders Børringbo (PFU-sak 180/05):

1. I saken du var med på å lage som ble felt i PFU, var det en situasjon hvor intervjuobjektet tydelig uforberedt ble konfrontert med opplysningene dere satt på. Mener du det er greit å gå frem på denne måten?
2. Her kommer det jo tydelig frem at premissene ikke er blitt klargjort for intervjuobjektet. I hvilke tilfeller er det i orden ikke å gjøre premissene klare?
3. Dere hevder dessuten i tilsvaret som kommer frem i PFUs uttalelse at opptakene ikke kan regnes som skjulte opptak, fordi de kom til ved et uhell. I hvilken grad er det i orden å benytte seg av opplysninger som er kommet frem på slikt og lignende vis?

Helge Grønmo (PFU-sak 148/08)

1. I klagen kommer det blant annet frem at klager mener spørsmålene du stilte under intervjuet var for drøye og for seksualiserte. I hvilken grad tilpasser du spørsmålene dine i intervjuer til intervjuobjektet?
2. I tilsvaret fra Avisa Nordland, som er presentert i PFUs uttalelse, kommer det frem at avisen regnet ungdommene som «unge voksne». Hvor mener du grensen går mellom det å være ungdom og voksen, og i hvilken grad tar du vanligvis hensyn til intervjuobjektens alder i forbindelse med intervjusituasjoner?
3. Klager mener også at saken fikk en annen vinkling enn det intervjuobjektene på forhånd var blitt forespeilet. I hvilken grad kan man som journalist ta seg frihet til å endre sakens fokus i etterkant av intervjusituasjonen uten kildens godkjenning?

Vedlegg 4:

Oversikt over saker som er blitt vurdert til brudd på god presseskikk, og som har utgjort grunnlaget for min kvantitative analyse i kapittel 5.

Saksnummer	Årstall	Mediets dekningsområde	Type medium	Sjanger	Kildetype	Sentralt/perifært	Begrunnelse for brudd	Innklaget medium
95-098	1995	Lokal	Avis	Nyhet	Grasrot	Perifert		Akershus Amstidende
95-190	1995	Annet	Avis	Feature	Grasrot	Sentralt	Uten samtykke	Norsk ukeblad
96-092	1996	Lokal	Avis	Nyhet	Inst/lokal	Sentralt	Avtalebrudd	Bladet Vesterålen
98-018	1998	Lokal	Avis	Nyhet	Inst/lokal	Sentralt	Endringer u/ avtale	Halden Arbeiderblad
180/98	1998	Lokal	Radio	Nyhet	Grasrot	Sentralt	Uten samtykke	Båtsfjord Radio
208/98	1998	Riks	TV	Nyhet	Grasrot	Sentralt	Uten samtykke	NRK Dagsrevyen
086/99	1999	Lokal	Avis	Nyhet	Grasrot	Sentralt	Uten samtykke	Strandbuen
133/99	1999	Regional	Avis	Nyhet	Inst/riks	Sentralt	Uten samtykke	Bergens Tidende
217/99	1999	Riks	TV	Nyhet	Inst/lokal	Sentralt	Uten samtykke	TV 2
091/00	2000	Annet	Avis	Nyhet	Grasrot	Sentralt	Konstruerte sitater	Din hørsel
096/00	2000	Riks	Avis	Feature	Grasrot	Sentralt	Avtalebrudd	Vårt Land
176/00	2000	Riks	TV	Feature	Grasrot	Perifert		TV 2

021/01	2001	Lokal	Avis	Nyhet	Grasrot	Sentralt	Konstruerte sitater	Porsgrunns Dagblad
139/01	2001	Riks	TV	Nyhet	Grasrot	Sentralt	Uforberedte scener	TV 2
152/02	2002	Lokal	Avis	Feature	Grasrot	Sentralt	Avtalebrudd	Finnmarken
122/03	2003	Riks	Avis	Feature	Grasrot	Perifert		VG
150/03	2003	Lokal	Avis	Feature	Grasrot	Sentralt	Avtalebrudd	Bodø Nu
046/04	2004	Riks	TV	Feature	Grasrot	Sentralt	Uten samtykke	TVNorge
102/04	2004	Annet	Nettmedium	Nyhet	Inst/lokal	Sentralt	Avtalebrudd	Avisa.no
226/04	2004	Regional	TV	Nyhet	Grasrot	Sentralt	Uten samtykke	NRK Trønderlag
076/05	2005	Annet	Avis	Feature	Grasrot	Sentralt	Avtalebrudd	Vi Menn
167/05	2005	Lokal	Avis	Nyhet	Grasrot	Sentralt	Misfornøyd med saken	Adresseavisen
180/05	2005	Riks	TV	Feature	Inst/riks	Sentralt	Uten samtykke	NRK Brennpunkt
133/06	2006	Lokal	Avis	Nyhet	Grasrot	Sentralt	Endringer u/ avtale	Østlandets Blad
211/06	2006	Lokal	Radio	Nyhet	Inst/lokal	Sentralt	Uforberedte scener	Radio Tromsø
239/06	2006	Regional	Avis	Feature	Inst/lokal	Sentralt	Unnlatt informasjon	Aftenposten(A- magasinet)
021/07	2007	Riks	Radio	Feature	Inst/riks	Sentralt	Uforeberedte scener	NRK P3
059/07	2007	Riks	Avis	Feature	Grasrot	Perifert		Dagens Næringsliv
143/07	2007	Lokal	Avis	Nyhet	Grasrot	Sentralt	Unnlatt informasjon	Bladet Tromsø
122/07	2007	Riks	TV	Nyhet	Grasrot	Sentralt	Falske premisser	TV 2
182/07	2007	Riks	TV	Nyhet	Inst/riks	Perifert		TV 2

248/07	2007	Lokal	Avis	Nyhet	Grasrot	Perifert		Fredrikstad Blad
183/07	2007	Riks	Avis	Feature	Grasrot	Perifert		Dagens Næringsliv
065/08	2008	Lokal	Avis	Nyhet	Inst/lokal	Perifert		Bergensavisen
148/08	2008	Lokal	Avis	Feature	Grasrot	Sentralt	Misfornøyd med saken	Avisa Nordland
174/08	2008	Lokal	Avis	Nyhet	Grasrot	Sentralt	Avtalebrudd	Altaposten
219/08	2008	Regional	TV+Radio	Nyhet	Inst/lokal	Perifert		NRK Nordland
222/08	2008	Annet	Avis+nett	Feature	Grasrot	Perifert		LO-Aktuelt
249/08	2008	Lokal	Avis	Nyhet	Grasrot	Perifert		Lofot-Tidende
101/10	2010	Riks	TV	Feature	Inst/Riks	Sentralt	Misfornøyd med saken	NRK Brennpunkt
120/11	2011	Riks	TV	Feature	Grasrot	Sentralt	Avtalebrudd	NRK Migrapolis

Vedlegg 5:

Oversikt over inndeling av medier i kategoriene *lokalmedier, regionalmedier, riksmedier* og *annet*.

Lokalmedier	Regionalmedier	Riksmedier	Annet
Akershus Amstidende	Bergens Tidende	NRK	Norsk Ukeblad
Bladet Vesterålen	NRK Trønderlag	TV 2	Din Hørsel
Halden Arbeiderblad	Aftenposten	Vårt land	Avisa.no
Båtsfjord Radio	NRK Hordaland	Dagens Næringsliv	Vi Menn
Strandbuen	VG	TVNorge	LO Aktuelt
Porsgrunns Dagblad			
Finnmarken			
Bodø Nu			
Adresseavisa			
Østlandets blad			
Radio Tromsø			
Bladet Tromsø			
Fredrikstad blad			
Bergensavisen			
Avisa Nordland			
Altaposten			
Lofot Tidende			

Vedlegg 6:

PFU-sak 180/05

KLAGER:	Fagforbundet og Jan Davidsen mot NRK Brennpunkt
ADRESSE:	Fagforbundet, Forbundsadvokatene v. adv. Geir Høin, Postboks 7003 St. Olavs pl., 0130 Oslo
TELEFON/TELEFAX:	
REDAKSJON:	NRK Brennpunkt
PUBLISERINGSDATO:	23.08.2005
STOFFOMRÅDE:	Politikk
GENRE:	Dokumentarprogram
SØKERSTIKKORD:	Skjult kamera/mikrofon, premissene
REGISTRERT:	03.10.2005
BEHANDLET I SEKR.:	06.10.2005; tilsvarende innledet
BEHANDLES I PFU:	28.03.2006
FERDIGBEHANDLET:	28.03.2006
BEHANDLINGSTID:	175 dager
KLAGEGRUPPE:	Organisasjon
PFU-KONKLUSJON:	Brudd på god presseskikk
HENVISNING VVPL.:	3.3, (3.6), 3.10
MERKNADER:	

SAMMENDRAG:

NRK Brennpunkt viste tirsdag 23. august 2005 dokumentarprogrammet «LO ved kongens bord» . Programmet handlet om fagbevegelsens innflytelse i den mulige kommende rød-grønne regjeringen. I programmet intervjues en rekke sentrale personer både i fagbevegelsen og i de tre partiene som gikk til valg som et rød-grønt alternativ. Programmet er også delvis basert på programskapernes egne tolkninger av hendelser og utsagn.

På et tidspunkt under produksjonen, under en konferanse i Bergen arrangert av Fagforbundet, forekommer det en fortrolig samtale mellom Senterpartiets leder Åslaug Haga og Fagforbundets leder Jan Davidsen. Haga var utstyrt med en trådløs mikrofon som gjorde opptak av denne samtalen. Under samtalen framkommer det utsagn både fra Haga og fra Davidsen som ble brukt i programmet.

Her følger de utsagnene fra samtalen som ble gjengitt i programmet. Teksten er NRKs teksting, klokkeslettene viser hvor i programmet (med start på 00.00) de framkom.

02.10

Kommentator:

I en fortrolig samtale mellom Jan Davidsen og Åslaug Haga får du høre det som aldri sies offisielt.

Davidsen:

Så får vi finne ut det med valgkampbevilgning. Hva vi skal gjøre der.

16.30

Kommentator:

Åslaug Haga har store deler av dagen gått med NRKs trådløse mikrofon. Etter intervjuet vi gjør, går hun avgårde med mikrofonen til en samtale med Davidsen, som gir et innblikk i politikk som man ellers ikke får. Davidsen og Valla er urolige for samrøredebatten om Arbeiderpartiet og LO.

Davidsen:

Det som er litt viktig og som Gerd-Liv er litt opptatt av, er at hvis vi skal spille en rolle i dette her, er det jævlig viktig at våre tillitsvalgte og medlemmer går inn i alle disse partiene. Hvis det blir en debatt om at vi har gått inn i Ap for å få motytelser, så skjærer det seg. Vi får mer problemer internt enn vi tenkte.

En grunn til at vi har gjort dette, er at det er en type sikring mot det. Da er det jævlig dumt hvis vi skal få kritikken for å gjøre dette. Vi legaliserer jo alle partiene og det å ha styring på det som skjer.

Haga:

Vi er kritisk til penga, og alle penger som flyr i politikken for tida. Men det som går på dere (tre) og sentralstyret?. Jeg er overrasket over hvor lite diskusjon det har dukket opp internt hos oss.

Davidsen:

Så får vi finne ut det med valgkampbevilgning, hva vi skal gjøre der. For de som kommer her nå, synes dette er veldig, veldig, veldig bra.. Dette er toneangivende folk som kommer på landsmøtet mitt.

Haga:

Jeg har folk som er opptatt av at vi skal holde oss rene og ranke.(ler) Hva er det i disse tider,da!

Davidsen:

Jo, du får mer og mer kampanjeavhengighet og penger med det.

Haga:

Pengegaver må dere håndtere. Men hvis dere tenker i den retningen, er det viktig at vi ikke sier nei. Andre måter å jobbe på kan være like smart.

Davidsen:

Det er effekten vi er ute etter, ikke leven.

21.29

Davidson:

Jeg har jo sondert litt det vi snakket om. Men han er? Han er så ubestemt, eller hva vi skal kalle det. Dette er det ikke han som har veldig tydelige meninger om. Så organiseringsdebatten? Jeg får ikke noe tak i hva han mener om det.

KLAGEN:

Klager er Fagforbundet og forbundsleder Jan Davidson, via en av forbundets egne advokater.

Klagen gjelder fire forhold, opplistet slik i klagebrevet:

«1. Det er urettmessig benyttet skjult mikrofon.

2. De det gjelder (Åslaug Haga og Jan Davidson) er i ettertid ikke gjort oppmerksom på opptakene på en tilfredsstillende måte, og derfor heller ikke gitt mulighet til å gi tilsvar i samsvar med god presseskikk.

3. I forbindelse med NRK journalist Børringbos intervju med Jan Davidson ble det benyttet en overrumplingstaktikk ved at Davidson midt under et intervju fikk seg forelagt et utskrift av samtalen fra det skjulte opptaket, mens kameraet gikk.

4. NRK har utlevert materiale (overskuddsmateriale) fra opptaket til VG. »

Det anføres fra klagers side at punktene 1 og 2 anses å innebære brudd på Vær Varsom-plakatens (VVp) punkt 3.10, som omhandler bruk av skjulte metoder, der bruk av skjult mikrofon er nevnt. Punkt 3 anses fra klagers side å innebære brudd med VVps punkt 3.3, om å klargjøre premissene i kontakt med kilder, mens klagepunkt 4 anses å være i strid med VVps punkt 3.6, der hovedregelen er at upublisert materiale ikke skal utleveres til utenforstående.

Klager sammenligner NRKs bruk av mikrofon i angjeldende sak med «ordinær avlytting av de to personene», og viser til at politiet må ha rettens kjennelse for å foreta seg slikt. Det anføres videre at det ikke foreligger noen form for samtykke fra verken Haga eller Davidson til slikt opptak. Videre peker klager på at samtalen var av privat karakter, selv om det dreide seg om politiske spørsmål «av en viss offentlig interesse».

Med hensyn til kravet i Vær Varsom-plakatens punkt 3.10 om at det som avdekkes skal ha «vesentlig samfunnsmessig betydning», avviser klager at det er tilfelle i angjeldende sak.

«Det som avdekkes i samtalen mellom Haga og Davidson kan neppe sies å være ukjent eller av større samfunnsmessig betydning. At Fagforbundet og Senterpartiet er uenige med Arbeiderpartiet om sykehusreformen er neppe ukjent. Det kan heller ikke komme som noen overraskelse at spørsmålet om pengestøtte til partiene er et tema mellom en fagforeningsleder og en partileder. Det samme gjelder den såkalte "samrøreproblematikken" som hadde vært et gjennomgående tema fra den borgerlige side under hele valgkampen.»

Klager finner det betenkelig at NRK foretar avlytting og opptak for å få tak i stoff av journalistisk interesse, og mener dette kun kan forsvares om det var eneste måte å avsløre forhold av stor samfunnsmessig betydning. Klager mener det ikke er påvist dette tilfellet.

Fra klagers side anføres det at det bør være en selvfølge at NRK skulle ha kuttet forbindelsen til mikrofonen så snart den private samtalen ble oppdaget og deretter gjort Haga oppmerksom på at opptak var gjort, eller gjøre de to oppmerksom på opptaket så snart dette var kjent, og innhentet samtykke til å bruke det.

Videre i klagen anføres det at NRK brukte «ganske utillatelig overrumplingstaktikk ved at han (NRKs journalist; sekr. anm.) over bordet i en intervju situasjon, mens kameraet går, overleverer en utskrift fra de avlyttede samtaler og ber om Davidsens umiddelbare kommentar.» Klager mener her at dette er i strid med Vær Varsom-plakatens punkt 3.3, om å gjøre premissene klare. Det pekes på at dette var spesielt klanderverdig fordi materialet «er framskaffet på en klart utillatelig og trolig straffbar måte...».

Med hensyn til klagepunkt fire, heter det i klagebrevet:

«Den 24. august deltok Jan Davidsen i et åpent møte sammen med Per Olaf Lundteigen. I tilknytning til møtet skrev VG en sak om en søknad om prosjektstøtte Buskerud Senterparti hadde sendt Fagforbundet. I intervjusituasjonen med VGs journalist, ble Jan Davidsen konfrontert med og bedt om å kommentere sitater fra den avlyttede samtalen han hadde hatt med Haga, men som ikke var vist i det aktuelle Brennpunkt-programmet (sendt dagen før; sekr. anm.). I dagene som fulgte ble Fagforbundet gjentatte ganger konfrontert med flere slike sitatet som ikke var brukt av Brennpunkt, men som altså var upublisert materiale. Fra NRK-hold er det også bekreftet at VG har fått dette materialet fra Brennpunkt-redaksjonen.»

TILSVARSRUNDEN:

NRK avviser klagen, og innleder sitt tilsvare med å anføre at «(D)et er misvisende å karakterisere opptaket som skjult opptak, i det det på ingen måte er gjort noe bevisst forsøk på å feste den omtalte samtalen til teip. Opptaket kom til ved tilfeldigheter, uten journalistens vitende.» Fra NRKs side sammenlignes informasjonen fra samtalen derfor med opplysninger som tilflyter en journalist og som har et innhold det er naturlig å arbeide videre med. Det vises til at man forsøkte å få informasjonen fra opptaket bekreftet på annen måte, for derfor unngå å bruke det i programmet, og slippe å informere partene om at det eksisterte.

NRK mener, i motsetning til klageren, at både Davidsens utsagn om man ønsket å gi støtte til Senterpartiet for å få fokus bort fra dette bånd til Arbeiderpartiet, og utsagnet om Stoltenbergs manglende mening om sykehusreformen, var av vesentlig samfunnsmessig betydning. NRK anfører også at dette neppe ville kommet fram på annen måte, og mener derfor at kravene i Vær Varsom-plakatens punkt 3.10 er oppfylt. Det vises til at samtalen åpenbart var ment å være fortrolig, men ikke privat, og den inneholdt heller ingen private opplysninger. Den foregikk mellom to ledere i sentrale organisasjoner, som begge var på jobb.

Det vises videre til at Davidsen ble intervjuet flere ganger, før man valgte å konfrontere ham med opptaket. I NRKs tilsvaer heter det at «(D)et er redaksjonens vurdering at den ærligste og mest korrekte måten å publisere dette på, er å vise det nøyaktig slik det foregikk».

Med hensyn til klagepunkt fire, om å ha utlevert upublisert materiale til VG blir dette avvist fra NRKs side. Det anføres at de eneste utenfor NRK som har mottatt utskrift fra samtalen mellom Haga og Davidsen, var de to, for at de skulle kunne gi så korrekt tilsvaer som mulig.

Klager viser i sitt tilsvaer til at det blir «fullstendig feilaktig å hevde at det angjeldende opptaket ble til ved en serie tilfeldigheter». Det pekes på at det var NRK som både festet mikrofonen til Haga, som hadde aktivert den og som lot kamera gå slik at opptaket ble gjort. Klager mener dette var bevisste handlinger og ikke tilfeldigheter.

Når det gjelder påstanden om utlevering av overskuddsmateriale til VG hevder klager å ha opplysninger fra VG om dette, men mener det må være opp til NRK å godtgjøre at materialet som er brukt av VG, ikke stammer fra NRK.

NRK fastholder i sitt siste tilsvaer at det ikke dreide seg om noe planlagt skjult opptak. Om innholdet i den gjengitte samtalen heter det i tilsvaret:

«Samtalen dokumenterer det nye samarbeidet mellom LO og Senterpartiet foran valget. Den viser det LO aldri ville si offisielt, men som har sterk offentlig interesse: At de bygget er bredt samarbeid også med Senterpartiet? også for å få fokuset vekk fra den gamle koblingen til Arbeiderpartiet. Den viser også at Senterpartiet er villig til å ta imot penger, men det må ikke gjøres på en slik måte at det kan framstå uheldig. Den viser også at LO og Senterpartiet kjemper sammen mot Ap i den store saken om sykehusreformen. Samtalen handler i bunn og grunn om kampen om å ta makten i Norge, dette var det interessant for velgerne å høre før valget.»

I tilsvaret understrekes det at publiseringen var et resultat av en langvarig og grundig vurderingsprosess.

(Begge parter har av ulike årsaker bidratt til at saksbehandlingen har tatt lang tid.)

PRESSENS FAGLIGE UTVALG UTTALER:

Klagen fra Fagforbundets leder Jan Davidsen gjelder NRK Brennpunkts program «LO ved kongens bord», sendt før stortingsvalget høsten 2005. I programmet ble deler av en fortrolig samtale mellom Davidsen og Senterpartiets leder Åslaug Haga gjengitt. Opptaket var framkommet ved at NRKs mikrofon, som Haga bar på seg, ikke var utkoblet.

Klageren hevder at NRK har optrådt i strid med tre punkter i Vær Varsom-plakaten. For det første mener klageren at NRK urettmessig har benyttet seg av skjult mikrofon. For det andre at NRK ikke gjorde premissene klare i forhold til Davidsen som kilde. For det tredje mener klager at NRK har utlevert upubliserte deler av samtalen mellom Haga og Davidsen til VG, og at dette også er i strid med pressens etiske normer. Klageren mener alvorret i klagen kan illustreres med at det i strafferettslig sammenheng ikke ville ha vært mulig for politiet å få rettens kjennelse for den type avlytting som NRK har foretatt i denne sammenheng.

NRK avviser klagen, og anfører at opptaket ikke var planlagt, men tilkom ved en tilfeldighet. Det hevdes derfor fra NRKs side at dette ikke kan anses å være et skjult opptak, men må betraktes som opplysninger som er tilflytt redaksjonen, og som man fant naturlig å arbeide videre med. Når det gjelder klargjøring av premissene, viser NRK til at man gjentatte ganger ga Davidsen mulighet til å komme med opplysningene fra samtalen før man konfronterte ham med opptaket. NRK avviser ellers å ha utlevert upublisert materiale til VG.

Pressens Faglige Utvalg mener Brennpunkt-programmet om forholdet mellom fagbevegelsen og den mulige trepartiregjeringen var av stor offentlig interesse. Utvalget mener NRK var i sin fulle rett til å sette søkelyset på de metoder LO brukte for å skaffe seg innflytelse i forhold til en mulig ny regjering.

Utvalget viser på generelt grunnlag til det presseetiske hovedprinsippet om å opptre åpent og med klare premisser i det journalistiske arbeidet, og at skjulte metoder bare skal brukes i unntakstilfeller. I det påklagede tilfellet mener utvalget det ikke kan være tvil om at det dreier seg om skjulte opptak, i den forstand at klageren åpenbart ikke var klar over at samtalen ble tatt opp. Slik sett kan det ikke ha noen betydning om NRK først i etterkant ble klar over at opptaket var gjort.

Når det gjelder klagerens anførsel om at NRK har utlevert upublisert materiale til VG i strid med Vær Varsom-plakatens punkt 3.6, står påstand mot påstand. Utvalget kan derfor ikke ta stilling til dette klagepunktet.

Trådløse mikrofoner har gitt fjernsynsjournalistikken nye muligheter til å komme tett på ulike aktører i samfunnslivet. Dette åpner for å gi seeren innblikk i saker og situasjoner som det ellers er vanskelig å dokumentere. Premissene for slike opptak må være basert på et tillitsforhold mellom den som godtar å bli utstyrt med en trådløs mikrofon, og den som gjør opptakene. Når et slikt tillitsforhold er opprettet, må ikke TV-stasjonen, etter utvalgets mening, operere på en måte som gjør at man avlytter fortrolige samtaler fra rom hvor det er åpenbart at de involverte ikke kan ha grunn til å tro at opptak skjer.

Når man, slik som i det påklagede tilfellet, får tilgang til slikt avlyttet materiale, må man ha særdeles vektige grunner for å bryte premissene ved å publisere opptaket. En publisering vil slik sett være i strid med Vær Varsom-plakatens punkt 3.3, hvor det heter at det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter.

Publiseringen av opptakene må også vurderes nøye opp mot Vær Varsom-plakatens punkt 3.10, der det heter at skjult kamera/mikrofon bare skal brukes i unntakstilfeller, og der det forutsettes at dette er eneste mulighet til avdekke forhold av vesentlig samfunnsmessig betydning. Utvalget mener temaet for programmet var av stor offentlig interesse, men registrerer at opplysningene som framkom i den fortrolige samtalen mellom klageren og Senterpartiets leder i hovedsak var kjent fra tidligere, og ikke tilførte tema vesentlig ny informasjon. NRK har derfor optrådt i strid med Vær Varsom-plakatens punkt 3.10 ved å ha gjennomført skjulte opptak, og publisert deler av dette opptaket.

Utvalget vil også legge vekt på de signaler NRK sender ut til medvirkende i TV-dokumentarer når redaksjonen velger å publisere opptak av samtaler som er fanget opp av NRKs mikrofoner i rom der kamerateamet ikke var til stede. Når redaksjonen velger å publisere slike opptak, er det viktig at de medvirkende blir gjort oppmerksom på det før sending. Utvalget registrerer at Brennpunkt-redaksjonen har gjort dette i en konfronterende form, der de skjulte opptakene blir presentert for intervjuobjektet mens kamera går. PFU mener at slike metoder unntaksvis kan aksepteres. Men forutsetningen er også i en slik sammenheng at det som er grunnlaget for konfrontasjonen, er opptak som er av en vesentlig samfunnsmessig betydning.

NRK Brennpunkt har brutt god presseskikk.

Oslo, 28. mars 2006

Odd Isungset,

Hilde Haugsgjerd, John Olav Egeland,

Ingeborg Moræus Hanssen, Henrik Syse, Trygve Wyller

FOR FRAMFØRING I RELEVANT SENDETID:

«Pressens Faglige Utvalg (PFU), som er klageorgan for norske medier, mener NRK Brennpunkt brøt god presseeskikk i programmet «LO ved kongens bord», som ble sendt før stortingsvalget i 2005. Programmet gjenga deler av en fortrolig samtale mellom Fagforbundets leder Jan Davidsen og Senterpartiets leder Åslaug Haga. Davidsen, som klager, mener NRK opptrådte i strid med flere punkter i Vær Varsom-plakaten. PFU konkluderer med at NRK ikke gjorde premissene klare i forhold til Davidsen som kilde, og at opptaket av samtalen var avlytting av en fortrolig samtale, i strid med pressens etiske normer. Utvalget mener NRK, ved å publisere opptak fra en situasjon der det var åpenbart at de involverte ikke hadde grunn til å tro det ble gjort opptak, brøt et tillitsforhold. I tillegg mener utvalget at det som framkom i samtalen, og gjengitt i programmet, i hovedsak var kjent fra tidligere.»

Vedlegg 7:

PFU-sak 148/08

KLAGER:	NN
ADRESSE:	
TELEFON/TELEFAX:	
REDAKSJON:	Avisa Nordland (Endelig Helg)
PUBLISERINGSDATO:	26.04.2008
STOFFOMRÅDE:	Sosial/helse
GENRE:	Reportasje
SØKERSTIKKORD:	Premiss, sitering, tittelbruk, saklighet og omtanke
REGISTRERT:	08.07.2008
BEHANDLET I SEKR.:	08.07.2008; tilsvaarsrunden innledet
BEHANDLES I PFU:	28.10.2008
FERDIGBEHANDLET:	28.10.2008
BEHANDLINGSTID:	110 dager
KLAGEGRUPPE:	Privatperson
PFU-KONKLUSJON:	Brudd på god presseskikk
HENVISNING VVPL.:	(3.7), 3.3, 3.9
MERKNADER:	Samtykke fra berørt part

SAMMENDRAG:

Avisa Nordland fokuserte lørdag 26. april 2008 på temaet «Ungdom og sex» i avisas ukentlige reportasjemagasin Endelig Helg, som er et bilag til papiravisa. En henvisning med tittelen «Seksuelt grenseløse» og et bilde av tre smilende ungdommer var plassert i toppen av papiravisas førsteside. Ungdommenes navn var gjengitt til venstre for bildet.

Inne i reportasjemagasinet ble temaet ungdom og sex behandlet i tre ulike intervju som til sammen gikk over seks sider. På de to første sidene om temaet var de tre ungdommene som var avbildet i henvisningen på førstesiden, intervjuet.

Tittelen «Ungdom og sex» og en rekke stikkord – «porno, trekant, analsex, håndjern og vibratorer, pulevenner» – var plassert i en boks ved siden av et stort bilde av ungdommene, og disse elementene opptok øverste halvdel av de to reportasjesidene. I bildeteksten sto det:

«ÅPNE. (ZZ), (XX) og (YY) snakker åpent med venner om det som skjer i sengebingen. De tre liker også å eksperimentere seksuelt.»

Ingressen var formet som et spørsmål:

«Er ungdom i ferd med å bli seksuelt grenseløse?»

Og innledningsvis i brødteksten het det:

«Så godt som alle på vår alder er opptatt av å eksperimentere. Man er interessert i å finne ting man ikke visste at man likte, mener (ZZ) (19), (XX) (17) og (YY) (18). (...) Vi møter de tre frisørelevne på Bodø Videregående Skole, hvor takhøyden for å snakke om sex ifølge trioen er høy.»

Videre i brødteksten blir påstanden om åpenhet rundt sex blant annet illustrert gjennom gjengivelsen av følgende kommentar:

«– Om man har hatt analsex ser jeg ingen grunn til ikke å fortelle det, illustrerer (XX), og legger til: – Analsex er forresten blitt mer og mer vanlig, i takt med at det homoerotiske stempellet forsvinner.»

I brødteksten fortelles det også at ungdommene mener sex ikke er forbundet med tabuer lenger, og på spørsmål om hvor detaljerte ungdommene er når det prates om temaet, uttaler de:

«– Veldig. For eksempel på hvor lenge man holdt på, hva slags stillinger som ble prøvd ut, om det ble brukt leketøy, om man ble bundet fast, og så videre, sier jentene. – Vi guttene er kanskje litt mer primitive der. Det blir fort mye skryt forteller (YY), og illustrerer med å lage en dyrelyd og slå seg på brystet. – Sier dere at "hun sugde meg så bra", lurer (XX). – Neei, svarer han. – For det gjør vi.»

I fortsettelsen av intervjuet blir også spørsmål knyttet til orgasme, prestasjonsangst, intimbarbering, prevensjon og porno berørt, og etter hvert dreier samtalen seg inn på medienes rolle i tilknytning til deres syn på sex:

«(XX), (YY) og (ZZ) mener at media, enten det er nettsider eller ukeblader, er med på å ufarliggjøre sex. – Det ligger en trygghet i det. Det er alltid godt å kjenne seg igjen i det andre opplever. Minuset er selvfølgelig at man kan nå et punkt hvor ingenting lenger er spennende. I dag er vi så åpne at alle vet alt om hverandre, forteller (ZZ). – Ja, det blir med sex som å spise en sjokolade: Det er deilig, men ikke særlig spennende, sier (XX).»

Etter hvert berøres også spørsmål knyttet til moral og grenser, og intervjuet avsluttes med en kommentar knyttet til hvor mange partnere som er for mange:

«– Det er igjen noe som er vanskelig å gi et eksakt svar på. Men jeg vet om to jenter som hadde en konkurranse gående om å ligge med flest gutter. På halvannet år var de oppe i rundt femten stykker. Det er bare heslig, sier (XX). For visse grenser finnes det tross alt ennå.»

På de neste sidene i magasinet kunne man lese et intervju med to helsesøstre i fagpanelet som besvarer spørsmål fra ungdom på den nettbaserte rådgivningstjenesten Klara Klok. Videre ble sexolog Bente Træen intervjuet i en artikkel med tittelen «Utforskning er et utforsket område»,

og på ytterligere en side ble ulike spørsmål til rådgivningstjenesten Klara Klok gjengitt.

KLAGEN:

Klager er far til en av ungdommene som er intervjuet i reportasjen, og han klager med samtykke fra sin datter. Klager understreker at klagen «primært» gjelder førstesidehenvisningen og intervjuet med ungdommene. Klageren mener avisa har brutt Vær Varsom-plakatens punkt 3.3 (premisser), punkt 3.7 (sitering), punkt 3.9 (hensyn i arbeidsprosessen) og punkt 4.1 (saklighet og omtanke).

Klageren forklarer at foranledningen til reportasjen var at ungdommenes lærer spurte «om noen ønsket å snakke med AN [Avisa Nordland, sekr. anm.] om temaet sex og ungdom», og klageren påpeker: «Siden det var deres egen lærer som formidlet ønsket fra AN, framsto oppdraget som ufarlig.»

Videre opplyser klageren at det senere viste seg at fotografen som tok bildene til reportasjen, var ektefellen til ungdommenes lærer. Om fotografrens opptreden og hva som var avtalt for intervjuet, skriver klageren: «Grønmo [fotografen, sekr. anm.] tok gradvis over hele jobben med å stille spørsmålene i intervjuet. For [klagerens datter, sekr. anm.] syntes det åpenbart at Grønmo mente den skrivende kvinnelige journalist Karianne Sørgård Olsen stilte for lite vågale spørsmål. Grønmo som da også er helgemagasinet leder, ville ha noe mer pikant i bladet og presset derfor hardere på under det meste av intervjuet. Dette forvirret [klagerens datter], hun var invitert til en åpen samtale om ungdom og sex på generelt grunnlag og ikke hvilken seksualitet hun selv praktiserer.»

I forbindelse med påstanden om brudd på Vær Varsom-plakatens punkt 3.3 og 3.7, anfører klageren også: «Det er intime detaljer som formidles og de presenteres som intime betroelser og personlige erfaringer.» I tillegg mener klageren at journalisten «blander (...) mellom hvem av ungdommene som har sagt hva».

Selv om klageren viser til flere punkter i Vær Varsom-plakaten, påpeker han at det er «helheten i reportasjen» han finner «mest graverende». I denne sammenheng viser han til presentasjonsformen og spesielt «[b]ruken av tittel og tittelhenvisning sammen med pikante ingressord» og bildet av ungdommene. Klageren anfører: «Reportasjen vitner i hvert fall ikke mye om at journalisten utviser særlig mye "saklighet og omtanke i innhold og presentasjon" mot en jente på 17 år. Dette punktet sammenholdt med oppfordringen i pkt 3.9 om å opptre hensynsfullt overfor en ungdom som definitivt på dette område seksualitet ikke kan være klar over virkningen av intime betroelser i avisa. For [datteren] som er frisørlærling våknet hun til en ny hverdag etter oppslaget.»

FORSØK PÅ MINNELIG ORDNING:

Partene har vært i kontakt i et forsøk på å komme fram til en minnelig ordning, uten at dette har lyktes dem.

TILSVARSRUNDEN:

Avisa Nordland avviser at den skal ha brutt god presseskikk. Avisa forklarer at reportasjen ble

publisert i bilaget til lørdagsavisa, magasinet Endelig Helg, der et aktuelt tema blir presenteret hver uke. I det påklagede tilfellet var temaet «Ungdom og deres holdinger til sex».

Avisa mener man må vurdere helheten i reportasjen (altså alle de seks sidene hvor ulike personer ble intervjuet), og slik avisa ser det, kan helheten karakteriseres som «en nøktern og balansert temareportasje, med mange og utelukkende åpne kilder som fra hvert sitt ståsted belyste temaet på en god, åpen, ærlig og informativ måte».

Når det gjelder kildene, anfører avisa også: «Vi prioriterte gjennomgående åpne kilder for at reportasjen skulle være troverdig og ikke virke spekulativ eller mystifiserende. Vi bestrebet oss derfor på å finne fram til unge voksne, reflekterte og trygge intervjuobjekter (...)»

Avisa Nordland hevder videre at premissene for intervjuet ble «klart og tydelig kommunisert gjennom hele prosessen», ettersom «[u]ngdommene ble opplyst på forhånd om at det skulle lages en reportasje der det skulle handle om sex og tabuer». Avisa påpeker: «Premissene ble gjentatt og gjennomgått før intervjuet startet. Det var avklart på forhånd at vi skulle bruke navn på intervjuobjektene (...) at de skulle fotograferes (...) Det var også avklart når de gikk fra en innledende samtale og over i en intervjusituasjon (...) [D]et ble aldri på noe tidspunkt utøvet noen form for press eller overtalelse (...) Ungdommene snakket hele tiden fritt og åpent – helt frivillig.»

Hva angår påstanden om brudd på Vær Varsom-plakatens punkt 3.9, mener avisa at de intervjuede «aldersmessig [er] å betrakte som voksne ungdommer». Avisa poengterer også at «intervjuet ikke ble foretatt på et tidspunkt der intervjuobjektene på noen måte ble oppfattet som sårbare, usikre eller følelsesladd».

Når det gjelder sitatbruken i reportasjen, anfører avisa: «Sitater ble utelatt, eller generalisert, der detaljene var å betrakte som for pikante og utleverende for den enkelte.» Avisa mener også at sitatene ikke er sammenblandet, og påpeker at verken intervjuobjektene eller klageren har angitt «hvilke sitater i teksten det i så fall skal være snakk om».

Med hensyn til klagerens anmerkninger vedrørende journalistens og fotografens arbeidsform, bemerker avisa at begge var journalister, men at én av dem i det påklagede tilfellet også tok bilder. Avisa avviser at det skulle være noe problematisk ved dette og at begge stilte spørsmål, all den tid dette faktisk er jobben deres. Avisa innvender dessuten at det er «helt normalt» at redaksjonen finner frem til kilder og intervjuobjekter gjennom personer avisas medarbeidere kjenner.

Slik avisa ser det, er hensynet til saklighet og omtanke ivaretatt både i innhold og form. Avisa anfører at den har benyttet en «tittelboks uten sitatstreker» og at denne «fungerer som kombinasjon av tittel og (...) gjennomgående vignett som visuelt binder reportasjen sammen», ettersom den gjengis på de neste sidene hvor helsesøstrene og sexologen intervjues. Når det gjelder førstesidehenvisningen, skriver avisa: «Den er heller ikke spekulativ i formen, ledsaget av et smilende og avvæpnende bilde av de tre unge i klasserommet.»

Avslutningsavis bemerker avisa: «Ingen av de involverte kilder har klaget på reportasjen eller

formidlet noen form for misnøye (...) Det er også noe spesielt at det går nesten tre måneder fra saken publiseres til vi – uten noe forsøk på kontakt eller andre forvarsel – blir klaget inn for PFU. Dersom klageren – eller hans datter – ønsket at vi skulle korrigere, beklage eller dementere noe[,] ville det vært naturlig å gjøre det umiddelbart.» I denne sammenheng viser avisa også til den faste opplysningen på side 2 i avisa, der det heter: «Den som mener seg rammet av urettmessig avisomtale, oppfordres til å ta kontakt med redaksjonen.»

Klageren påpeker i sitt tilsvaret at de intervjuede ungdommene blir knyttet direkte til tittelen «Seksuelt grenseløse» i førstesidehenvisningen, og anfører: «Heri oppfattes at disse navngitte personene er seksuelt grenseløse. Utforskning av seksualitet og seksuell frihet er entydig gode egenskaper. Spørsmålet er om det er positivt for [datteren] å få dette presentert på førstesiden i Avisa Nordland?» Klageren bemerker også: «Det brukes ikke sitatstrek her og det må bety at avisa i større grad inntar for en slik karakteristikk av intervjuobjektene. Har redaktøren grunnlag for denne påstanden?» For øvrig mener klageren også at innholdet i tittelboksen i selve reportasjen fremstilles som om det er ungdommenes erfaringer det refereres til.

Når det gjelder premissene for intervjuet, bemerker klageren at disse «kanskje [var] klarlagt sett i forhold til et profesjonelt journalistisk utgangspunkt». Klageren påpeker imidlertid at hans datter var «17 år og umyndig, og med helt manglende erfaring med journalister». Han anfører også at datteren skal ha følt seg «presset av den mannlige journalisten (...) han ville ha mer pikante utsagn». Klageren mener det å «tilby [datteren] (og de andre) gjennomlesing av artikkel, og å vise dem "oppsettet" hadde vært å klargjøre premissene. Dvs. bidra til at de forstod hva de var med på.»

Klageren spør dessuten: «Når så premissene var så klare – hvorfor gikk hun [klagerens datter, sekr. anm.] "i hi" etter at reportasjen var et faktum[?]» Og med hensyn til avisas anførsler om at det ble lagt vekt på å finne «unge voksne, reflekterte og trygge intervjuobjekter», innvender klageren: «Ungdom i grenseland mellom barn og voksen er sårbare overfor andres oppfatning. (...) Saken kunne fått et helt annet utfall hvis ikke [datteren] hadde hatt det nettverket hun har rundt seg.» Klageren opplyser blant annet at daglig leder i frisørsalongen der hans datter hadde søkt om lærlingplass, kontaktet ham og påpekte at reportasjen «ikke akkurat var noe som fremmet hennes søknad».

Hva gjelder tidsaspektet mellom publisering og innsendt klage, anfører klageren at han og datteren trengte noe tid «til å fordøye hele saken» og få diskutert saken med andre. For øvrig avviser klageren at avisa ikke har mottatt reaksjoner på reportasjen. I denne sammenheng viser han til «flere leserinnlegg som kritiserte Avisa Nordland i forbindelse med denne saken».

Avisa Nordland har etter dette ikke hatt ytterligere kommentarer til saken.

PRESSENS FAGLIGE UTVALG UTTALER:

Klagen gjelder en reportasje i Avisa Nordlands helgemagasin «Endelig Helg», der tre ungdommer ble intervjuet om temaet ungdom og sex. I tillegg påklages førstesidehenvisningen til reportasjen. Klageren er en av de intervjuede ungdommene og dennes far. Klageren mener avisa skulle vist større omtanke og tatt mer hensyn både i arbeidsprosessen og i presentasjonen av reportasjen, og

hevder også at de intervjuede er ungdommer som ikke var klar over mulige konsekvenser ved å uttale seg om temaet. Slik klagerne ser det, burde derfor premissene vært klargjort slik at ungdommene skjønnte hva de var med på. Klagerne hevder dessuten at avisa har blandet sammen ungdommenes uttalelser, og de mener det fremstår som om titlene viser til ungdommenes egne erfaringer.

Avisa Nordland mener den påklagede reportasjen må ses i sammenheng med to andre tilhørende artikler, der to helsesøstre og en sexolog blir intervjuet. Avisa anfører at redaksjonen bestrebet seg på å finne frem til «unge voksne, reflekterte og trygge intervjuobjekter», og at ungdommene ble orientert klart og tydelig om premissene for intervjuet og reportasjen. Det påpekes også at ungdommene uttalte seg helt frivillig, og avisa avviser at sitater er blitt sammenblandet. Etter avisas mening, har man også tatt hensyn og gitt både innhold og form en saklig fremstilling. Avisa Nordland avviser derfor at den skal ha brutt god presseskikk.

Pressens Faglige Utvalg konstaterer at partene er uenige når det gjelder påstanden om sammenblandingen av uttalelser, og utvalget må fastslå at ingen av partene har fremlagt dokumentasjon som underbygger deres påstander. Utvalget kan derfor ikke gjøre annet enn generelt å minne om Vær Varsom-plakatens punkt 3.7, der det heter: «Pressen har en plikt til å gjengi meningsinnholdet i det som brukes av intervjuobjektens uttalelser. Direkte sitater skal gjengis presist.» I denne sammenheng vil utvalget imidlertid også understreke at uenighet om hva som ble sagt av hvem, kunne vært unngått dersom avisa hadde latt de intervjuede få lese gjennom teksten før publisering.

Slik utvalget ser det, kunne også et tilbud om gjennomlesing bidratt til å klargjøre hva som var premissene for reportasjen. I denne sammenheng viser utvalget til Vær Varsom-plakatens punkt 3.3, der det heter: «Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter.»

Ettersom reportasjen behandler et ømtålig og privat tema, mener utvalget at spørsmålet om klarlegging av premissene også er relevant i tilknytning til Vær Varsom-plakatens punkt 3.9, der det blant annet heter: «Opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen.» Slik utvalget ser det, skylder mediene urutinerte intervjuobjekter en særlig varsomhet, noe som i det påklagede tilfellet ikke er vist i tilstrekkelig grad.

Avisa Nordland har brutt god presseskikk.

Oslo, 28. oktober 2008

Odd Isungset,

Hilde Haugsgjerd, Marit Rein, John Olav Egeland,

Ingeborg Moræus Hanssen, Eva Sannum, Camilla Serck-Hanssen

